

dice ad sermones S. Augustini in editione Benedictorum tomo V, sermo 208.

Vita S. Autberti (13), Cameracensis et Atrebatensis episcopi, apud Surium 13 Decembr., sed mutila. Integram legi in mss. codicibus notarunt Sammarthani tomo I Gallix Christianæ, pag. 235, et Miræus ad Henrici Gandavensis cap. 1.

Tractatus, sive sermo in Actor. XII, 1-11, editus a Casimiro Oudino in opusculis sacris veterum aliquot Gallix et Belgii scriptorum, Lugduni Batavorum 1792, 8°, præmissa ejus ære descripta, et compendio Vitæ, ut tomo II De scriptoribus ecclesiasticis, pag. 519 seq., et quale exstat etiam in

(15) Baldericus in Chronico Cameracensi lib. 1, cap. 77. *Quod si quis latinus (de Autberto) scire desiderat, librum quem Fulbertus, doctor clarissimus,*

A Sammarthanorum Gallia Christiana tom. II, pag. 485 seqq.

Liber de sacramentis ævotionis, quem Ivoni tribuunt alii. Combefisius, ex Petri Damiani auctoritate, refert ad Fulbertum.

Labbeus in Bibliotheca nova mss., pag. 58. mss. Vaticano commendat Fulberti *De virtutibus*, et *Sententias antiquorum de summo bono*, rhythmo trochaico, nec non *versus de pace*. Notat etiam Fulberto tribui *versus De libra et partibus ejus*, quos nescio an sint editi, *versus autem De uncia et partibus ejus*, et *De scrupulo et partibus ejus*, dedit Carolus de Villiers notis ad Fulberti epist. 113, tom. XVIII Bibliothecæ Patrum edit. Lugdunensis, pag. 55.

de Vita S. Autberti, jubente domino episcopo Gerhar-do, inscripserit, legat. Gerhardus episcopus Cameracensis fuit ab anno 1012 ad 1049.

SANCTI FULBERTI CARNOTENSIS ECCLESIAE EPISCOPI OPERA

QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA

Ex ms. cod. biblioth. reg. colleg. Navarrae, et clarissimorum virorum D. Petavii senat. reg. et N. Fabri; studio et industria Caroli de Villiers, doctor. theolog. Parisiensis, edita.

(Sub hoc titulo in Bibliotheca Patrum [tom. XVIII init.] prostant nonnisi sermones Fulberti, epistolæ et carmina; alia ex aliis addemus.)

EPISTOLA NUNCUPATORIA

R. R. in Christo Patri. D. D. Philippo HURAUULT, episcopo Carnotensi, Carolus DE VILLIERS, doct. theolog. Parisiensis S. P. D.

En Fulbertus noster, reverendissime præsul, tandem e tumulo excitatus in solem prodit, quem nec bruma iners, nec vetustas rerum edax, absumere potuit. Non secus ergo ut Plinius C. Ælium Tuberonem functum præfectura, a rogo relatum domi fuisse narrat (lib. VII Hist., c. 52), sic e pulvere et situ extractum quidquid de eo auctore non exstabat ad pretum revocatur. Nacti siquidem manuscriptum ex bibliotheca colligii regalis Navarrae, in quo multa vetustate exarsa ferme videbantur, hæc describenda curavimus, nostroque labore assecuti sumus, ut tam præclarum virtutis lumen sub modio non delitescat. Hoc unum tamen silentio non involtam, me a doctissimo Petavio senatore regio æquissimo, et Nicolao Fabro viro clarissimo (quem totius antiquitatis promumcondum vere dixerim) quædam ex ipsorum bibliothecis desumpta huic auctori inseruisse, quæ in nostro ms. non exstabant. Hæc duobus viris præclarissimis tribuenda laus est, qui ut Fulbertus in lucem prodeat effecerunt. Nec verear ad illorum majorem commendationem hoc addere, quod de Phidia summo sculptore refertur. Hic ubi Piseum simulacrum fabricasset ex ebore, oleum effundi jussit circa pedes, coram ipsa statua, ut illam immortalem redderet (ΕΡΩΡΑΝ. lib. II, contra hæc., cap. 63). Sic Deum optimum maximum, credo oleo gratiæ suæ duos illos clarissimos viros injungi voluisse, ut ipsum episcopum immortalitate donarent. Quod si me ad hanc societatem gloriæ admittere velis, reverendissime præsul, nullum præmium suspicio, vel in bonis numero, quod ad æs exeat majus. Et sane tanti facio antiquitatis Patres, ut nihil ex iis deperire velim. Unde quidquid ex antiquo illo Patre reperi, in unum congessi. Hunc igitur, venerendissime præsul, non quam eleganter quæso, sed quam pie loquatur cogita. Etenim si illum semel audieris tandiu latuisse dolentibus Legisti, credo, quod cum Pio II summo pontifici nuntiatur fuisset Tarvisinum summum præsulem agere animam, et jam inclusam præcordiis mortem tenere, exclamasse: Moritur ergo præsul perfectus, cui

laxationem nunc constare, O nomen litteratum; sea noster Fulbertus hoc titulo rusticiore contentus erit, si o virum bonum dixeris. Effectum est modo ut diligentius sciant loqui homines, quam vivere. At tempore Fulberti vis scire quid liberalia studia conferebant? Ad externa nihil, ad virtutem multum. Hujus igitur scripta licet in multis obscura videantur, tamen nescio quid in his latentis pietatis deprehendere licebit. Et si cum Ivonę Carnotensi hunc auctorem compares, scio cui palmam prætereris. In illo siquidem eloquentia, in isto sola vietas viget. Ad extremum duos illos episcopos, dicam audacter, duas illas aquilas, ἀροποϋντας vere esse a Jove immissas, ut fabulantur poetę (CLAUD. præfat. paneg. de Consulatu Manlii), in hanc urbem Carnotensem tanquam in umbilicum Gallię. Nam in medio Gallię auctore Cæsare sita est (Comm. Cæs. lib. VII, de bell. Gall.), ut veritatem, quę in medio consistit, veręque religionis cultum indicarent. Gaudeat nunc et exsulet Carnotensis civitas tantis præsulibus illustrata, tot doctoribus aucta et exulta, obmutescat illa garula meretrix quę virus hæreseos tam late jaculatur. Jam enim exsurgit Fulbertus et sub tuo nomine apparet. reverendissime præsul, ut maledicorum ora obstruat. Hunc ergo gratiorem tibi fore judico, quod episcopus Carnotensis tibi eodem baculo pastorali donato, et cancellarius quondam Roberti regis Gallię, tibi e nobilissimis majoribus et cancellariorum dignitate insignitis oriundo, dicatur. Hoc munere frueri, reverendissime præsul, æqui bonique consule, sic enim me tibi obsequentissimum, si placuerit, devincias. Vale.

TESTIMONIA

Ex probatissimis auctoribus excerpta, quibus probatur quis fuerit Fulbertus episcopus

I.

Ex Henrico Gandavensi in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum.

Fulbertus Carnotensis episcopus, liberalium artium suo tempore peritissimus, vir religiosus et erga beatam Virginem devotissimus, scripsit sermonem ad nativitatem beatę Virginis pertinentem, limato dictamine, qui sic incipit: *Approbatę consuetudinis*. Respondit etiam cavillationibus Judæorum dicentium hanc prophetiam: *Non auferetur sceptrum de Juda*, etc., in Christo non fuisse impletam, diligenter Scripturarum auctoritatibus et rationibus confutans Judæorum pervicaciam

II

Ex Joanne Trithemio.

Fulbertus episcopus Carnotensis in Scripturis divinis eruditissimus, et in sæcularium litterarum disciplinis omnium suo tempore doctorum doctissimus, poeta clarus, et dialecticus subtilissimus, multis annis scholę publicę præsidens, plurimos doctissimos, auditores enutrivit, vita quoque sanctissimus, multis legitur miraculis coruscasse, qui inter cætera scripsisse dicitur.

Epistol. ad diversos lib. I.

In laudes sanctę Marię lib. I.

Hymnos et Orationes varias, et quędam devota Claruit temporibus Henrici regis Primi anno 1000.

III.

Ex veteri Annali bibliothecę regalis collegii Navarra,
in Vita Roberti regis

Fulbertus primo fuit cancellarius regis Francorum Roberti. et ex cancellario factus episcopus Carnotensis. honestissimus et in scientia clarissimus.

A. simum nonum obiit Fulbertus episcopus Carnotensis, qui fecit legendam de Nativitate beatę Marię et historiam, eique successit Theodoricus.

V.

Ex bibliotheca Sixti Senensis

Umbertus seu Fulbertus Carnotensis episcopus scripsit in illud Geneseos XLIX: *Non auferetur sceptrum de Juda*, anno Domini 1000.

V

Ex Willel. Malmesb. lib. III De gestis Anglorum.

Berengarius plane quamvis ipse sententiam correxit, omnes quos ex totis terris depravaverat convertere nequivit. Adeo pessimum est alios exemplo vel verbo a bono infirmare, quia fortassis peccatum te gravabit alienum, cum deletum fuerit tuum. Quod episcopum Carnotensem Fulbertum (quem Domini Mater olim ægrotum lacte inamillarum suarum visa fuit sanare) prædixisse aiunt. Nam cum in extremis positum multi visitarent, et ædium capacitas vix confluentibus sufficeret, ille inter oppacitas catervas oculo rinatus Berengarium, nisu quo valuit expellendum censuit, protestatus immanem draconem prope eum consistere, multosque ad eum sequendum blandiente manu et illice anhelitu corrumpere.

VI.

Ex veteri Annali abbatie Sancti Petri, quę sita est in valle Carnotensi.

C Fulbertus doctor sacrę theologię egregius hic fuit tempore Roberti regis filii Hugonis Capet, qui regnare cępit anno 987. Hic doctor et episcopus gloriosus speculum Ecclesię et fidei Christianę, multa scripta fecit ad laudem Virginis gloriosę, et inter cætera illam legendam quę legitur in Nativitate ejusdem, quę incipit: *Approbatę consuetudinis*. Hujus tempore anno millesimo et vigesimo in nocte Nativitatis beatę

et sumptu a fundamento reædificavit, ut in legenda A sancti Aniani habetur, etc. Jacet in ecclesia sancti Petri in valle Carnotensi.

VII

Ex *Willelmo Malmesber. lib. 11, cap. 11, anno ab incarnat. 1052.*

Ejusdem archipræsulis Ethelnothi tempore rex Cnuto ad transmarinas Ecclesias pecunias mittens, maxime Carnotum ditavit, ubi tunc florebat Fulbertus episcopus in sanctitate et philosophia nominatissimus. Qui inter cætera industriæ suæ documenta,

Ecclesiæ dominæ nostræ sanctæ Mariæ, cujus fundamenta jecerat, summam manum mirifico effectu imposuit, quam etiam pro posse honorificare studens, musicis modulationibus crebro extulit. Quanto enim amore in honorem Virginis anhelaverit, poterit conjicere qui audierit cantus cælestia vota sonantes. Exstat inter cætera opuscula ejus Epistolarum volumen, in quarum una gratias agit Cnutoni magnificentissimo regi, quod largitatis suæ viscera in expansas ecclesiæ Carnotensis effuderit

(*Vide et Baronium, tomo XI, Annalium anno 1028.*)

SANCTI FULBERTI EPISTOLÆ

ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTÆ.

(*Epistolas Fulberti exegimus ad editiones Duchesnii et D. Bouqueti, quidam tamen plurimas prætermiserunt. Epistolis centum triginta octo quas exhibet Bibliotheca Patrum duas magni momenti addimus ex Martenio et Gallando.*)

EPISTOLA I [olim V (Circa annum 1000.)

Sancto ac venerabili archiepiscopo suo BONIBERTO FULBERTUS fidelitatis obsecrum et summi pastoris benedictionem.

Primum quidem benedicimus Dominum Patrem ingenitum, Filiumque suum unigenitum Jesum Christum Dominum nostrum, et Spiritum sanctum paracletum unum verum Dominum, qui cuncta creavit, qui te quoque, dilectissime Pater, multa sapientia illustravit, ad docendum populum suum, et decore sanctitatis ad præbendum bonæ vitæ exemplum decenter ornavit. Deinde magnas tibi referimus gratias, quod nos licet immeritos atque ignotos, salutationis tuæ pariterque munere gratiæ dignatus es prævenire. Unde profecto nos in amorem tuum sic animasti, ut perennem tui memoriam in intimo cordis nostri vigere velimus, ut saltem per crebra orationum suffragia, si aliter facultas non suppetierit, tuæ benignitati vicem rependere satagemus. Significavit autem nobis filius noster tuusque fidelis Hilduinus (14) tuæ charitatis erga nos insignia, fideliter asserens unum de nostris Priscianis te velle, quem et per eumdem libenter mittimus, quidquid etiam de nostro petieris nilarissime tibi si possibile fuerit transmissuri, ipsam quoque præsentiam nostram, si tibi opus esset ac voluntas, nobisque potestas, obsequentissime præstaturi. Ad ultimum salvere te semper optamus, precantes ut illam novam ac gloriosam adoptionis prolem summi regis, regem videlicet Stephanum (15) intimans excellentiæ suæ [alias, vestra] ex nostra partesalutes, et universarum congre-

B rum scilicet et monachorum] orationum fidelia. Vale.

EPISTOLA II [olim XXI.]

(Anno 1003.)

Pleno virtutis et gratia circumfuso, charissimo Patri ABBONI FULBERTUS suus.

Quanam te resalutatione digner, o sacer abba, et o magne philosophe? quid rependam muneris sanctæ amicitiae quam promiserunt signa geminatae facundiae, vix æstimare sufficio. Nam cum illa quæ dicuntur esse, victor animo teneas, cum illa quæ non esse forsitan vilipendas, quid ego conferre possim, quod tu aut non habes, aut non habere contemnas? Sed quoniam philosophicis essentiis magnum quiddam superest, atque ex his quæ non esse dicuntur quædam perpetua sunt, ideoque sapientibus aliquando gratia sunt, recipe quæso quod ab utroque tibi lectum offero. Denique ut participando super essentialiam deitatis dominus fias, sic te resalutato, ad perennem fidelitatis habitum amicitiae tuæ rependo hac scilicet differentia tuam benevolentiam meamque distinguens, ut illa pro majestate personæ gratia vocetur ut domini, ista fidelitas ut alumni. Præceptis itaque tuis modestissime deservire cupiens, Mediolano discipulo quod precatus es facio, quæque tibi scribenda petisti, in omnia fere juxta fidem exarata transmittito. Abbata sancti Petri graviter ægrotante, sed adhuc mentis et sermonis compote, Megenardus monachus ante mihi non mediocriter charus, noctu sese de claustris subripuit, et ad Theobaldum comitem, qui Blesis tunc morabatur. abbatiæ petendæ gratiâ properavit, comes illum postridie remisit ad nos cum legatis, qui denuntiarent recipiendum magnifice

fere omnibus ea res æque nova et horribilis fuit. Respondimus itaque longe nobis aliter videri. Nec enim legitime fieri abbatem, nec debere recipi qui abbatiam alterius, ipso vivente, per ambitionem petit, qui a fratribus non eligitur, et super illos nititur dominari. Postremo qui noster neque monachus sit, neque clericus, et plures habeat testes curialiter agitandi quam monastice vivendi. Hæc ille non grantanter accipiens ad comitem redequitat, iramque juvenis adversum nos vehementer inflamat. Sed die quinto postquam suum ambitum publicavit, prædictus abbas ægritudinem suam morte limitat. Conveniunt ad capitulum monachi nostri, et quidam canonici, quos ratio postulabat admitti. Interrogamus an aliqui fratrum incepto Megenardi faveant? Negant singuli, negant omnes. Decrevimus ergo quosdam eorum esse mittendos ad comitem, nobis videlicet designatum episcopum, ut Patris obitum nuntiarent, et alterius eligendi regularem precarentur licentiam. Quibus missis ecce alii duo, Vivianus scilicet et Durandus, alter illiteratus, alter litterarum male sanus interpret, ambo præpositi, simulantes causa communis commodi ad obedientias suas se velle exire, ac ne aliorum pergerent sibi interdicens decano monasterii. Megenardum tamen secuti sunt, cui cæptam præsumptionem occulte persuaserant, et Blesis in præsentia domini Theobaldi ipsum Megenardum a fratribus peti ac eligi perfide mentiti sunt. Horum suffragio lætus comes statim eum haculo pastoralis publice donat. Quo audito, fratres qui in claustro remanserant, contra hanc fraudulentiam zelo divinæ legis accincti, libellum reprobationis fecerunt, atque subscripserunt hujusmodi: Sciat omnis Ecclesia, quia Megenardum monachum nostrum, abbatem fieri non eligimus, non laudamus, non volumus, non consentimus: sed reprobamus, refutamus, et omnino contradicimus. Nos vero de cœnobio sancti Petri, quorum nomina scripta sunt, Durandus decanus, Gaudricus, Genesisius, Robertus, Isembertus, Marcuinus, Alvens, Guarnerus, Richeus, Warinus, Herbertus, Evrardus, Benedictus, Arnulfus, Gualterus, Beringerus, Herbertus, Bernardus. Isti itaque omnes sua nomina aut subscripserunt, aut subscribi fecerunt me vidente. Die proxima comes Tetbaldus redit, se in monasterium recipi cum processione præmandat. Monachi respondent se libenter hoc agere, si præsumptorem illum non adduxerit secum. Ille denuo iratus, ipso die tamen sustinuit sed in sequenti cum strepitu comminantium in sancti Petri monasterium suum Megenardum obtrusit. Ad cujus violentum ingressum sancti fratres contaminari ipsius communicatione limentes, sanctuario Domini salutato, cum lacrymis exierunt, atque refugium aliud nescientes, ad limina principalis Ecclesiæ confugerunt. Ibi quoque non invento pastore utrinque desertæ oves mœstis sese vocibus

A cujus dives charitas de paupere censu quæque potest illis necessaria subministrat. Cæterum ille, cujus fratres importunitate depulsi sunt, ab Herviso quodam, ut aiunt, Britannicæ regionis episcopo, 17 Non. Februar. abbas simulatus est in suburbio Carnotensi absente clero, indignante populo, legato archipræsulis palam contradicente ne id fieret, reclamantibus etiam quibusdam monachis, qui in loco remanserant vero vultu, viva voce atque regulari auctoritate. Sed quid inter furentes ratio? Sed et nunc ille primas in abbatie suggestu, sæculari potentia fretus, de peracta victoria gloriosus, factores ejus abbates, episcopus, atque ipsum papam ambiendo, ne quid gravius statuatur in illum modis omnibus elaborat. Jacet interim victa, confusaque fratrum expulso humilitas, nec est præsul in Galliis, cujus viscera tangat affectio pietatis, aut zelus sacræ legis inflammet, ut consurgat ad frangendos impetus errorum, ad relevandas spes dolore tabescentium. Defuncta etenim est Dionysii fortitudo, non comparet pietas Martini. Tu quoque dereliquisti nos, sancte Pater Hilari, qui olim unitatem Ecclesiæ Spiritus sancti gladio tuebaris. O derelicta, o mœsta, o desolata Galliarum Ecclesia! quæ jam erit spes salutis ulterior? Ubi amplius afflicta Christiani anima respirabit? Hoc nempe solum vel maxime nos confortare videbatur: quod si contingeret ruinas mœnium tuorum resarciri non posse, liceret saltem ad firmum adhuc Capitolium monasticæ vitæ confugere. Quod etiam si furibus irruptare aut impune quibuslibet ambitiosis invadere licet, prohi dolor! funditus cecidisti? Unde jam ad te revertens, venerande Pater, quem ego credo et video adiutorem a Domino nobis esse provisum cum domino meo tuoque fideli Rodulpho deprecor et obtestor per ea quæ tibi data sunt sapientiæ sanctæ charismata, per dulcedinem fraternæ charitatis, si quid potes, impugna hostes Domini, fratres alios refove, nec perire sinas inopia solatii tui, pro quibus credis esse fuscum sanguinem Christi. Vale.

EPISTOLA III [olim II].

(Anno 1006.)

Domino suo EINARDO sibi semper venerando FULBERTUS exiguus

Novit, et vere novit serenitatis vestræ prudentia, quod in ecclesiasticis officiis plura sunt, in quibus Orientales Ecclesie et nostræ communi observatione sibi respondent. Sunt vero alia in quibus alias ab aliis cultu dispari, et varia observatione audivimus dissonare. Sed nec pauca aut rara sunt, quæ ab aliis necessario servanda, ab aliis non adeo curanda æstimantur. Nec tamen nos offendit observantiæ diversitas, ubi fidei non scinditur unitas. Porro in multis Græcia ab Hispania, ab illis Romana et Gallicana discrepat Ecclesia. Sed neque in hoc scandalizamus, si audimus diversam observationem, sed nos di-

trita et pervulgata Patrum via Incendentes, Patrum A
 memoriam in rationali pectoris nostri, id est præ-
 cedentium Patrum exempla præ oculis habeamus,
 et quæ rationaliter eos egisse cognovimus, tenea-
 mus: ea vero quæ spirituali consilio ab his ordi-
 nata sunt etiamsi infirmitatis nostræ ignorantia ad
 plenum videre non possimus, temerariæ cavilla-
 tionis dente non rodamus, dum tamen a fide hæc
 nequaquam exorbitare sentimus. Dicit Scriptura:
*Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas
 legem matris tue (Prov. 1, 8).* Ante hos paucos dies
 ut meminisse licet, mihi vespertinis horis super-
 venisti, et repentina inquisitione me permovisti, de
 hostia quam paulo ante promotus ad sacerdotium
 de manu episcopi suscepisti (16): quæ ratio sit, vi-
 delicet usque ad quadragesimam diem usu quoti-
 dianum consumere, vel quos hujus rei auctores ha-
 beremus. Cui quidem nisi sacerdotalem in vobis
 reverentiam, et in omni genere doctrinæ probatam
 sapientiam offendere metuissem, respondissem ve-
 recunde quidem, non temerarie, humiliter, non
 procaciter; respondissem, inquam, quod infelix ca-
 pella quondam respondit ovi lanicinium [*melius* la-
 nicium] quærenti; vel certe videri mihi poteram a
 planis arvis ligna in silvam vel aquas in mare com-
 portare, aut Minervam, ut aiunt, velle docere, si
 huic homini facerem verba, in quo totius doctrinæ
 thesaurum reconditum profiteor. Sed, esto, res aliis
 usitata, illis familiarem consuetudinem, istis parit
 admirationem. Putabam et hoc certe omnibus Ec-
 clesiis eatenus assuetum fore, ut nulli novum esse
 videretur aut vanum: hæsitare diutius cœpi, ac
 mihi adhuc codicem illum unum haberem quem a
 natali patria inter cæteros devexeram, in quo ejus-
 modi exemplaria continebantur. Quem diu quæ-
 situm, quoniam aut alicui præstitum, aut per tot-
 loorum mutationem casu amissum non invenio,
 repetita memoria quæ de illo recolo pauca vobis
 intimare non gravabor, præmonstrata occasione,
 qua quondam observantiæ hujus causas et ego quo-
 que requisieram. Nostri enim episcopi provinciales
 in hujusmodi ritum omnes consentiunt. Porro nostro
 tempore quidam inter cæteros ad sacerdotalem gra-
 dum admissus, hostiam quoque sicut et alii de manu
 episcopi suscepit, quam in pergamento, in hos usus
 paratam involutam quotidiana celebratione solvebat,
 et portiunculam parvam, juxta instantium dierum
 numerum computatam sumebat. Accidit vero ut
 quadam die expletis mysteriis dum vestimenta cum
 sindone altaris incautus colligeret, immemor hostiæ
 sacræ diligentiam nequaquam adhibens thesaurum
 cœlestem infelix aniteret. Veniens ad diversorium,
 quæque necessaria curat, transigitur dies in crasti-
 num, repetita celebratione frater ille instante hora
 communicandi hostiam sanctam non inveniens, tur-
 batus nimium et consternatus, sursum deorsum

cursitans, nec etiam signum aliquod invenire potuit.
 Audiens episcopus ex negligentia fratris ortum pe-
 riculum, omnibus in commune fratribus unius rea-
 tum pœnitendum instituit. Ipsum vero fratrem ar-
 ctioris pœnitentiæ disciplina corrigendum propo-
 suit. Hac ergo occasione accepta quærendum ab
 episcopo æstimavi, si videretur sibi salva ordinis
 religione sanctificatum panem primo aut secundo
 sanctificationis die posse totum simul percipere,
 quem videbat non sine periculo posse tanto tractu
 temporis minutatim sumere: præsertim cum ipse
 nosset rarissimos hujus ordinis viros esse, qui in
 hac re pervigilem curam adhiberent. Illic ille in-
 crepitans tardioris sensus mei hebetudinem, res-
 pondit quidem ita esse quod quærebam, si disci-
 pulis quos ad prædicationis officium Dominus mis-
 surus in mundum fuerat, si illis inquiring, adhuc
 tardis et dubitantibus potuisset sufficere resuscitati
 corporis speciem semel vidisse, quam semel visam
 noluit ab eis repente subtrahere, sed per quadra-
 genos dies complacitis horis glorificati corporis
 revelata specie eos tanquam panis cœlestis suavitate
 refecit. Nam et episcopus qui vices Christi tenet,
 sacerdotales viros in plebem subjectam missurus,
 sacri corporis eucharistiam per quadragenos dies
 sumendam distribuit, ut dum, verbi gratia, quotidie
 cœlestis panis alimonia reficiuntur, tempus illud in
 mentem habeant, quo per quadraginta dies Dominus
 discipulis apparens, et convalescens desideratæ vi-
 sionis satietate refecit. Ad hoc episcopi responsum,
 cum ego familiaritatis ausu studiosius perquirerem
 num idem mysterium supplere potuisset panis a
 presbytero quotidiana celebratione sacratus, uti in
 eo passionis Dominica et resuscitati corporis et
 manifestati discipulis species, satis fuisset nobis.
 Perpende, ait, sicut, fili mi, multæ Ecclesiæ sunt
 per universum orbem terrarum, propter diversa
 loca, et tamen una sancta est catholica Ecclesia,
 propter unam fidem: sic et multæ oblatæ propter
 vota offerentium, unus panis est propter unitatem
 corporis Christi. Nam panis ab episcopo consecra-
 tus, et panis a presbytero sanctificatus in unum et
 idem corpus Christi transfunditur, propter secre-
 tam unius operantis potentiæ virtutem. Sed quod-
 dammodo aliud esse dicitur, quod virginali utero
 sumpta carne crucis injuriam sustinuit, de sepulcro
 resurgens discipulis apparuit, cujus memoriam in
 pane presbyteris collato episcopus agere videtur:
 aliud quid per mysterium agitur, dum episcopi et
 omnes sacerdotes in mensa altaris, sub sacramento
 communicatæ carnis panem sanctum secreta ora-
 tione quotidie consecrare videntur, quod ad illud
 respicit, quod consecrantes super ordinati presby-
 teri cum pontificali oblatione percipiunt. Nam illud
 Dominicum corpus ex mortuis suscitatum, et in
 cœlis locatum iam non moritur. istud sacramento-

rum, quotidie nobis moritur, quotidie nobis resurgit, apparet et comeditur. Sed nec in hoc mens fidelium scandalum dubietatis debet incurrere, quod Christum semel gustata morte jam non ultra moriturum audit, cum carnem assumpti hominis in paterna gloria sedentem, et hic sanctificatum panem verum Christi corpus audit nominari, dum et illud de Virgine assumptum, et istud de materiali et virginali creatura consecratum, unus idemque artifex Spiritus invisibili operatione in substantiam veræ carnis transfundit : carnis videlicet non cujuslibet, sed vere Christi de qua ipse ait : *Nisi manducaveritis carnem meam, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Quod utique exponi alio tempore indiget, et fidei oculis intueri. Hoc tantum quod ad præsens negotium spectat solvamus, quod quidem nec subitis nec novis adinventionibus constat expositum. Nosti populo Hebræorum sub Moyse et manna de cælo per annos quadraginta subministratum : qui Moyses dux populi secundis adjutoribus, septuaginta viris videlicet de eodem populo sustentabatur, per quos forma presbyterorum exprimitur, qui nunc in Ecclesia novitia, pontificale onus in se suscipientes regendis populis invigilant. Porro sumens de spiritu Moysi, illis septuaginta senioribus dedit, per quos populum sibi commissum per quadraginta annos judicavit, quia dux noster Dominus Jesus Christus discipulis quos ad prædicationis officium missurus fuerat in mundum, spiritualium dona charismatum infudit. Illi post immolationem Agni paschalis manna cælestis misso per quadraginta annos sustentati sunt. Quem cibum cælestem, quam suavitatem angelicam non per typicas aut umbratiles figuras, sed indubitatam unionis veritatem repræsentat ille Dominicus cibus, quem per quadraginta dies sumendum tanquam salutis viaticum, pontifex novis Ecclesiæ cultoribus distribuit, quos suæ pastoralis curæ vicarios, adjuutores ad erudiendam plebem sibi commissam constituit, ut dum istum præ oculis habentes degustant, illum mente pertractent, qui de cruce morte triumphata ad Patrem ascendit, dumque a semel ipsis consecratum corpus percipiunt, illum fidei gustu experiantur, per quem quotidie Christus nobis moritur et resurgit, per quem usque ad consummationem sæculi manere se nobiscum pollicetur. Hæc pauca de multis, quæ repetita memoria, et multo ex tempore dissuta licet recitasse, ad præsens sufficiant, dum ego codicem de ejusmodi exemplaribus a Romano scrinio prolatum perlegam. Vobis facile est de paucis multa cogitare, aut certe quod irrationabiliter factum videtur, sanioris consilii ratione colligere.

A quoque vestri fidelis et amici vestri Ebali, si divina benignitas allubescat (17), quanta novimus ope subvenire paravimus, mittendo Galieni potiones in et totidem theriacæ diatessaron ; quæ quid valeant, et modus acceptionis vel servationis earum in vestris antidotariis facile reperitur. Vulgaginem etiam petitam vobis mittimus, quamvis ætatem vestram tali jam vomitu fatigari non suademus, sed eo potius si opus sit allevari, qui frequenter et sine periculo fieri possit oximelle et raphanis vel certe, quod seniori magis conducibile est, morantem alvum laxativis pillulis incitari. De quibus ultro vobis fere nonaginta oblatus, cætera bona nostra vestra putate. Valet.

EPISTOLA v [olim I].

(Ante annum 1007.)

De tribus quæ sunt necessaria ad profectum Christianæ religionis.

Venerabili Patri et domino sibi semper amando
ADEODADO FULBERTUS exiguus.

Inter hesternæ et secreta colloquia, pro ædificandis fratribus adhuc infirmis, atque novitiis, me ad scribendum tua imperiosa coarctaverat auctoritas. Ecce habes pauperis quidem ingenii opusculum, sed non ignobile fidei monumentum. In quo quæso non eloquentiæ ornatum, sed obedientiæ perpendicularis vota, nec eruditus auribus æstimes fatua verba revelanda, ne pro rustico stylo sacra vilescat materia ; alioquin de talibus præstat siluisse, quam aliquid inconditum edidisse. Incomprehensibilem enim divini consilii altitudinem, sapientia humana puro cognitionis intuitu comprehendere non potest ; quia dum mens nostra ultra se præcipitanter erigere usque ad inaccessiblem secretorum Dei visionem appetit, infirmitatis suæ obstaculo reverberata, et intra ignorantæ suæ angustias coarctata nec quod ultra se est valet comprehendere, nec quod intra se est æstimare : unde scriptum est : *Altiora te ne quæsieris, et profunda consiliorum ejus ne investigaveris* (Eccli. iii, 22). *Posuit* (inquit Propheta) *tenebras latibulum suum* (Psal. xvii, 12) : has tenebras multi perscrutari incipientes, et alia ex aliis asserentes, in crassas et palpabiles errorum tenebras devoluti sunt. Porro mundi sapientia exterius eloquentia nitens, intus vacua a virtutis sapientia manet, semper enim quærit, et nunquam invenit, quia profunda misteriorum Dei non humanæ disputationi, sed fidei oculis revelantur, sicut Dominus in Evangelio ait : *Pater, gratias tibi ago, quia abscondisti hæc sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (Matth. x, 13). Ergo mens humana cum

gibilia ex corruptibilibus metiri præsumat, ne dum cæca disputatione clausa pulsat, et operta non videt, propriis definitionibus captivata, et cæcum sensum sequens, in erroris præcipitium cadat. Tria si quidem nobis sunt ad profectum Christianæ religionis proposita, sed ad consummatam justitiam perinde necessaria, ut in his tota humanæ salutis summa consistat: sine his justitia nomen habet virtutis, præmium non habet virtutis. Horum primum est intelligere, et firmiter tenere mysterium Trinitatis, et unius veritatem Deitatis. Secundum salutaris baptismi rationem nosse vel causam. Tertium in quo duo (17) vitæ sacramenta, id est, Dominici corporis et sanguinis continentur. In his tribus multi nimis carnaliter intuentes, dum plus carnalem sensum quam fidei arcaua mysteria contemplantur, in abruptum perniciosi erroris præcipitium devoluti, nec rerum veritatem, nec sacramentorum virtutem percipiunt; et ideo ab unitate Ecclesiæ divisi, dum fieri molunt discipuli veritatis, magistri sunt erroris. Prætermissa itaque luce veritatis, tenebrosas proponunt calumnias, et sacras Scripturas verbis sacrilegis nituntur adulterare, aut (18) furtivis erasionibus recidere, sicut hoc quod Dominus ait: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30), Arius dictum de unitate substantiæ intelligere noluit. Sabellius ad personarum proprietatem *sumus* non retulit; et in hoc quod ait, *Pater major me est* (Joan. xiv, 28), Arius non humanitati, sed divinitati ascripsit, et ideo indignam vitam digna morte finivit. Cujus audiores quoniam Spiritum sanctum Deum esse negabant, de Evangelio eraserunt illud quod Salvator ait: *Spiritus est Deus* (Joan. iv, 24), et de Epistola Joannis eraserunt: *Et omnis Spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est* (I Joan. iv, 3). Sicut Nestorius qui dicebat beatam Virginem non Dei sed hominis tantum genitricem, ut aliam personam hominis aliam faceret deitatis, neque unum Christum in Verbo Dei et carne et anima credens sed separatim alterum Filium Dei, alterum filium hominis prædicans, et illum Apostoli locum ubi dicit: *Quod apparuit in carne vivificatum est in spiritu* (I Petr. i, 18). Quem locum Macedonius per immutationem Scripturæ apostolicum dictum sic voluit definire, id est, ut esset Deus apparuit in carne, et in eo quod ait idem Apostolus: *In similitudinem hominum*

factus, et habitu inventus ut homo (Philipp. ii, 7). Marcion phantasiam corporis et non corpus confessus est in Christo fuisse. Sed Dominus noster Jesus Christus in unitate unius ejusdemque personæ ex duabus, et in duabus substantiis, divina scilicet et humana subsistens, et mira protulit ut Deus, et infirma sustinuit ut homo, ut cum verum Deum sublimia opera loquerentur, verum hominem stibilia demonstrarent. *Deus*, inquit Apostolus, *erat in Christo, mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19), Deus in Christo, Filius Dei in filio hominis, divinitas operabatur in homine. Demus verba hominis: *Pater major me est* (Joan. xiv, 28). Demus Verba Dei: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Loquatur in Christo nostra infirmitas et conditio. *Filius*, inquit, *hominis non habet ubi caput suum reclinet* (Matth. viii, 20). Intonet vox divina: *Omnia quæ habet Pater mea sunt* (Joan. xvi, 15). Quasi homo esurit, quasi Deus quinque hominum millia pascit. Quasi homo dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38), quasi Deus confidenter ait: *Nemo tollet a me animam meam* (Joan. x, 18). Quasi homo in cruce pendet, quasi dominator latronem alloquitur: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43). Si quis ergo mente captus unius Christum et Deum dicit esse substantiæ, compugnantibus inter se rebus, aut solum hominem cælo lapsum, aut solum Deum dice: crucifixum. Sed non est ita. Nam neque solus Deus mortem sentire, neque solus homo mortem superare potuisset, quam evidentissima ratione, substantiarum distinctione, homo suscepit, et Deus vicit. Sed Ariani, utramque formam distinguere nescientes, quæ erant hominis ad Deum impie retulerunt. Nullam itaque tenentes inter cœlestia et terrestria rationem, dum dare proprietates suas partibus nesciunt, quantum in ipsis est Dei substantiam diviserunt, et dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum sine intellectus lumine perdidit, et cæcum sensum in præcipitia ducem sequentes, maluerunt dicere minorem Deum, quam hominem et Deum. Nobis vero hanc substantiarum diversitatem ex hoc perpendere promptum est quod alia est illa nativitas, vel natura, in qua, juxta Apostolum, *Factus est ex muliere, factus sub lege* (Galat. iv, 4); alia qua erat in principio apud Deum, (19) alia qua creatus ex virgine Maria, lu-

(17) *Duo vitæ sacramenta, id est, Dominici corporis et sanguinis continentur.* Adverte, lector, hæc verba: Ne putes revera duo esse sacramenta corpus et sanguis Christi Domini. D. Thom. si quidem p. iii, art. 2, q. 73, quærens utrum sacramentum eucharistiæ sit unum vel plura, resp. quod materialiter sunt plura signa, sed formaliter et prefective unum sacramentum, in quantum ex eis perficitur una refectio.

νόμισμα δογμα τὸ θεῖον παραχαρπτόντας, id est, *trapezitas malos, qui velut monetam, ita divinum dogma pervertunt et adulterant.* Quam rectius tuba illa Romani sermonis Latinæque eloquentiæ Rhodanus, hoc est Hilarius ad Const. Aug.: *Catholicus sum*, inquit, *nolo esse hæreticus*; *Christianus sum, non Arianus.* *Et mihi melius est in hoc sæculo mori quam, alicujus privati potentia dominante, eam veritatis dignitatem corrumpere.*

millatus in terra, alia qua sine initio manens creavit cælum et terram, alia qua dicitur in mœrore doluisse, in lassitudine dormisse, inedia esurisse flevisse, alia qua dicitur paralyticos curasse, per quam nesciens gressum jubetur incedere, solutus in muliere sanguis venarum sistitur, cæcus a nativitate illuminatur, imperio tumentes fluctus solidantur, mortui suscitantur. Quæ cum ita sint, Christum in duabus substantiis consistentem unum eundemque Deum verum, eundemque hominem verum esse fateatur necesse est, quisquis religionis Christianæ non vult inaniter, imo damnabiliter portare vocabulum. Ita utriusque naturæ veritate servata, verum Christum in virtutibus et passionibus nec confundat fides vera nec dividat, quia personalis unitas in eo divisionem non recipit, et utriusque naturæ veritas inconfusa persistit. Non enim alter Deus, alter homo, sed unus idemque Christus Deus homo. Profecto idem Deus Christus est, qui mortem sua divinitate destruxit. Idem quippe Dei Filius, qui divinitate mori non potuit, carne mortuus est, quam mortalem Deus immortalis accepit; et idem Christus Dei Filius carne mortuus resurrexit, quia immortalitatem suæ divinitatis carne mortuus non amisit.

Sed de hoc dictum satis pro modulo nostro æstimamus, non quibuslibet, sed quibus in Scripturis versatur studiosa devotio. Nobis plane ea singularis instat intentio, ut, quoniam comperimus aliquos nimis carnaliter intuentes quædam horum in quibus nostræ salutis mysterium constat, tanquam inania aut otiosa deputare, ipsa tam perniciosæ opinionis vanitate revocatos permoneremus in rebus sacramentariis non tantum quæ videntur spectare, quantum invisibilem mysteriorum potentiam fideliter æstimare. Quid enim ad fidem venientes proficere arbitramur, si nihil ultra quam quod visibilibus motibus agitur, regenerantis gratiæ præstet effectus? Scimus et vere scimus, nos prima nativitate pollutos, secunda nativitate mundatos; prima nativitate captivos, secunda nativitate liberos; prima nativitate terrenos, secunda nativitate celestes; primæ nativitatis vitio carnales, secundæ nativitatis beneficio spirituales; per illam filios iræ, per istam filios gratiæ. Proinde quidquid pravum quisque concepit adversus sacri baptismi reverentiam, sciat refundi in Dei injuriam, qui ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu non potest intrare in regnum Dei* (Joan. 11, 5). Salutaris igitur disciplinæ gratia est, baptismi rationem nosse vel causam, sicut Apostolus ait: *Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul vivemus cum Christo*. (Joan. vi, 8). Commori enim cum Christo, et sepeliri ad hoc tendit, ut cum illo resurgere possimus, et cum illo vivere. Sed dicis mihi: Quomodo hoc quod ad defunctos perinet, in viventibus possit impleri? Dominus noster Jesus Christus beneficia vobis sua pro nostra salute commendans, et sollicitè

A sensibus nostris, memoriam suæ mortis et sepulturæ atque etiam resurrectionis inculpans, ineffabilia contulit baptismi munera, per quæ superveniente primæ originis fine, ei commortui et intra sacrum gurgitem consepulti, demersi resurgeremus, vita emergente criminibus. Vide quid agit artifex misericordiæ. Tale tibi invenit tumuli genus, quo sciret peccata sepelire, et peccatorem nesciret obruere, ut descendente homine in fontem, tanquam in sepulcrum delictorum, reus exiret ad portum, et sola paterentur delicta naufragium. Proinde aqua et Spiritus sanctus sociantur causis, sed beneficiis separantur. Requiritur sane in baptismatis sacramenti aqua propter sepulturam, Spiritus sanctus propter vitam æternam. Remove Creatoris nomen, et non habet creatura quod præstet. Hæc similitudinem mortis imitatur, ille veritatem salutis operatur. Sed fortasse ad credendum propositis mens titubet, nisi testimoniorum sequatur auctoritas. Audi igitur Apostolum ad Romanos. *An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus* (Rom. vi, 3, 4), et cum dixisset, *consepulti magnifice adiecit: Si, inquit, complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus* (Ibid., 5). Sicut ergo Dominus noster Jesus Christus tribus diebus, et tribus noctibus corporaliter sub terræ sepulcro conditus fuisse describitur, et homo ita sub cognato terre elemento trina vice demersus operitur, ac sic vitalis imitatione mysterii dum demergitur sepelitur, dum elucitur suscitatur. Inter hæc quid ad hæc aqua, et quid Spiritus sanctus operetur advertite. Aqua velut morientem deducit in tumulum, Spiritus sanctus velut resurgentem perducit ad cælum. Utrum vero homo baptizet, an Deus; ratio ipsa declarat. Nam cum peccatore baptizante peccata donentur, dum nonnunquam criminoso, baptismi mysterium celebrante, crimina remittuntur, hic homo qui videtur conferre quod non habet, utique tanti muneris non auctor, sed minister intelligitur. unde etiam Baptista ipse sanctissimus ait: *Qui me misit baptizare ipse mihi dixit: Super quem videris Spiritum sanctum descendantem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto* (Joan. 1, 33). Quod nimirum ipsa baptizantis verba ministri patenter insinuant, cum baptismi sacra munera non a se arroganter dari, sed ab ipso Deo auctore proficere, sub verbis hujusmodi: *Deus qui te regeneravit ex aqua et spiritu, ipse te limat chrismate salutis*. Non igitur audiendi sunt, qui dicunt ad fidem nostram venientes, specialiter ab homine baptizari, vel Christianos primum aut catechumenos baptizatos (20): quod auidem hæretici de Baptista Joanne

intelligi volunt. Sed quis enim catechumenum dicere audeat? qui, adhuc in utero matris, Spiritu sancto est repletus, qui gratiam ante vitam, benedictionem meruit haurire antequam lucem? qui, ad baptismum præelectus a Domino, ipso baptismi officio est sanctificatus: quod quidem baptismum sub Trinitatis sacramento factum legitur; dicente enim Domino: *Hic est Filius meus dilectus* (*Matth. xvii, 5*), Pater in voce, Spiritus sanctus in specie columbæ, Filius aduisse probatur in corpore. Postremo de catechumeno Baptista non nos, sed ipsum baptismatis calumniantur auctorem. Nostrum vero baptismum conditor ac redemptor instituit dicens: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth. xxviii, 19*). In quo sane mysterio, Spiritus sanctus Patri et Filio inseparabili societate connectitur, et propterea in Christo renati merito eum vitæ auctorem credunt, sine quo omnino celebrari vitæ sacramenta non possunt. Ipse enim cœlestium charismatum auctor, ipse spiritualium munerum dispensator, ipse criminum absolutor et peccatorum remissor. Quem enim vides naturæ debita laxare, auctorem cognosce naturæ. Sic enim Spiritus sanctus ita unius est cum Patre potentæ, ut, in ejus comparatione, nihil amplius paternæ possit ascribi gloriæ vel naturæ.

Jam nunc ad illud Dominici corporis et sanguinis transeamus venerabile sacramentum, quod quidem tantum formidabile est ad loquendum: quantum non terrenum, sed cœleste est mysterium; non humanæ æstimationi comparabile, sed admirabile; non disputandum, sed metuendum. De quo silere potius æstimaveram quam temeraria disputatione indigne aliquid definire; quia cœlestis altitudo mysterii plane non valet officio linguæ corruptibilis exponi. Est enim mysterium fide non specie æstimandum, non visu corporeo, sed spiritu intuendum. Cui quidem ad usum profuit, non superstitiosa mortalium cultura, sed cœlestis disciplinæ magistra auctoritas, non doctrina humana, sed institutio divina. Cujus potentis mysterii secretum quandoquidem ratio rerum mole victa comprehendere non valet, hæc tantum fides teneat, quia quidquid inter homines Deus egit aut pertulit, causa servandi humani generis vel reparandi gratia fuit: in quo beneficia sua, quæ ab initio dederat, sic semper dilexit, ut, nostris malis licet offensus, pronior semper ad indulgentiam foret quam ad vindictam. Inde est quod damnationis nostræ proscriptionem, quam primi parentis transgressio miserabiliter in posteros transfulerat, evacuare disponens, carnis nostræ morticinium suscepit, per quam immortalis moriendo captivitas nostræ causam solvisset. Inde est quod, reparatam humanæ originis dignitatem sciens semper diabolum invadere, et ne-

vidit expiamenta, ut, quia corpus suum, quod semel pro nobis offerebat in pretium, paulo post a nostris visibus sublaturus fuerat in cœlum, ne sublato corporis fraudaremur præsentî munimine, corporis nihilominus et sanguinis sui pignus salutare nobis reliquit, non inanis mysterii symbolum, sed compaginante Spiritu sancto corpus Christi verum, quod quotidiana veneratione, sub visibili creaturæ forma invisibiliter virtus secreta in sacris solemnibus operatur. De quo sub hora passionis suæ ipse familiaribus suis ait: *Hoc est corpus meum* (*Matth. xxvi, 26*); et paulo post: *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro vobis fundetur* (*Ibid., 28*); et alii: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo* (*Joan. vi, 55, 57*). Qua veri magistri auctoritate animati, dum corpori et sanguini ejus communicamus, audenter fatemur nos in corpus illius transfundi, et ipsum in nobis manere. In nobis ipsum manere dico, non solum per concordiam voluntatis, sed etiam per naturæ unitæ veritatem. Si enim Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter Christus in nobis manere existimandus est? qui et naturam carnis nostræ jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita ergo in Deo sumus, quia et in Christo Pater est et Christus in nobis est. Cum vero in re omni sint erga nos inæstimabiles divitiæ Dei, adeo ut majestate abscondita corruptibile pro nobis corpus induerit; contumeliis et passionibus subdidit, quo opem ferret assumpto homini; quid indignum Deo judicari potest, qui uterum Virginis subiit, si virginibus creatis infunditur? quæ licet simplicis naturæ paulo ante præferant imaginem, postmodum cœlestis, ubi sanctificatione inspirata majestas vera diffunditur, et quæ substantia panis et vini apparebat exterius, jam corpus Christi et sanguis sit interius. Gusta igitur et vide quam suavis cibus, et pergusta quid sapit. Sapit, ni fallor, cibum illum angelicum habentem intra se mystici saporis delectamentum, non quod ore discernas, sed quod affectu interiori degustes. Exere palatum fidei, dilata fauces spei, interioris charitatis extende, et sume panem vitæ, interioris hominis alimentum, non arte pistoria fermentatum, sed incarnatæ deitatis vitale pulmentum. Sume nihilominus vinum non sordido cultore calcatum, sed de torculari crucis expressum. Gusta, inquam, cœlestis pabuli suavitatem, sed ne nauseas terreni germinis saporem. De fide etenim interioris hominis procedit divini gustus saporis, dum certe per salutaris eucharistiæ infusionem induit Christus in viscera animæ sumentis, quem diva mens castis

gloria Patris sublimem. Juxta quas species Christus gratum communicantis intrans habitaculum, tot, ut ita dicam, suavitatis odoribus mentem reficit, quot formis intimæ revelationis oculus meditantis eum meruerit intueri.

Nec vanum tibi videatur quod juxta animæ desiderantis intuitum dicimus Christum formari intra præcordia communicantis, cum non nescias patres nostros veteris eremi solitudinem peragrantes pastibus refectos; quibus imber secundus cibum unicolorum, sed diversi saporis intulit, et juxta singulorum appetitum infundebat saporis varii oblectamenta: ut quidquid aviditas concupisceret, occulta largitoris dispensatio subinferret; quibus præhebat gustua, quod ignorabat aspectus, quia aliud erat quod videbatur, et aliud sumebatur. Desiste igitur mirari: quod legis manna sub umbra signabat, hoc Dominici corporis pandit veritas patefacta; in quo deifica majestas miseranter nostræ infirmitati condescendit, ut, quo alimenti genere corpora aluntur humana, idem in corpore sensualiter sapiat, sed Deus in pectore perficiat, sicut ipse ait: *Qui manducat me, ipse vivet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna in deserto et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (Joan. vi, 58). Jam jam procul removendus est totius lubricæ scrupulus dubietatis: cum is qui est auctor muneris, testis est veritatis. Dubitari etenim nefas est ad cujus nutum cuncta subito ex nihilo substituerunt, si, pari potentia, in spiritualibus sacramentis terrena materies, naturæ et generis sui meritum transcendens, in Christi substantiam commutetur, cum ipse dicat: *Hoc est corpus meum*; et paulo post: *Hic est sanguis meus*. Sed hanc Dei possibilitatem æstimatio humana non capit, nisi te ipsum, quicumque es, discutias, qualiter de massa perditionis factus es in populam acquisitionis, et de vase iræ prodisti vas misericordiæ: ut qui paulo ante fueras alienus a vita, peregrinus a venia, subito initiatus Christi legibus, et salutaribus mysteriis innovatus, in corpus Ecclesiæ, non naturæ privilegio, sed fidei pretio transisti, nullo molis corporeæ additamento, te ipso major factus es: invisibilis quantitatis augmento, in exterioribus idem es, in interioribus longe alter es. Sicque de servo filius effectus, præterita vilitate deposita, novam subito induisti dignitatem, ut non solum hæres, sed corpus Christi factus, Deum in corpore tuo portares. Quæ res tantæ novitatis, tantæ dignitatis, tam subitæ mutationis pretium? Vide in omnibus misericordiæ

A cœlestis artificium, vide regenerantis gratiæ mirabile sacramentum, et adverte in istis imperiosum Verbi operantis opificium, cujus nutu rerum elementa, de nihilo in hanc mundi formam mutabili ordine compaginata, inexplicabilem ejus potentiam ipsa suæ pulchritudinis specie testantur. Si ergo Deum omnia posse credis, et hoc consequitur ut credas; nec humanis disputationibus discernere curiosus insistes, si creaturas quas de nihilo potuit creare, has ipsas multo magis valeat in excellentioris naturæ dignitatem convertere, et in sui corporis substantiam transfundere. Multo magis dico, non quod infirmioris potentia in rebus creandis quam immutandis fuisset. Sed humanæ opinioni usuale, non divinæ rationi comparabile. Ideo fides præ omnibus bonis summum meritum est; hæc te inducat ad credendum, te consecrantis potentia roborat ad sumendum. Promittit digne sumentibus beatæ spem immortalitatis; judicium minatur indignis, ut est illud Apostoli: *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi, 29). Quo multi, scelerum suorum conscientiam perhorrentes attentius, se longe faciunt a sacramento vitæ, non attendentes quam terribiliter Dominus comminatur, dicens: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Quod alternantium causarum judicium intuentibus, summa vigilantia est adhibenda ut emendatis actibus nec indigne sumant, nec perniciose refugiant.

EPISTOLA VI [olim VI].

(Anno 1008.)

Noto notus R. FULBERTUS.

Hoc a vobis exigo: securitatem de mea vita et membris, et terra quam habes [habeo?], vel per vestrum consilium acquiram. De auxilio vestro contra omnes homines, salva fidelitate Roberti, de receptu Vindonici castri ad meum usum et meorum fidelium, qui vobis asscurabunt illud; commendationem vestrorum militum, qui de nostro casamento (20*) beneficium tenent, salva fidelitate vestra; justitiam de querimonia Sanctionis et Huberti, et de querimoniis canonicorum Ecclesiæ nostræ, et de legibus atriorum nostrorum. Si hæc facere vultis, paratus sum conventionem quam vobiscum inii observare; si non vultis, nolite me itinere fatigare. Valet.

EPISTOLA VII [olim VII.]

(Anno 1008.)

Gloria et honore digno patri et archiepiscopo suo LEUTHERICO (21) FULBERTUS humilis episcopus cum venerabili Cenomanensium episcopo Avisgaudo salutem.

Scientes vos habere zelum divinæ legis, nec minus exercitum suum cum Leutherico archiep. Seno-

(20*) *Militum qui de nostro casamento beneficium*

nus opitulari velle quam debere fratribus vestris, A sed et plurimum posse; fiducialiter a vobis auxilium petimus in necessitatibus nostris, in præcursores Antichristi Hebertum comitem Genom., qui sedem episcopalem ejusdem civitatis evertere nititur. Episcopum enim prædictum videlicet Avisgaudum in ea cum pace manere non sinit: domos ejus et terras, et fruges et omnia victualia, insuper et præbendas canonicas Ecclesiæ pervasit. Hæc itaque vos ad vivum sentire volumus, nisique indissimulato propellere: et ut facilem modum habeat petitio nostra, precamur vos illi commonitorium scribere, ut jam dicto episcopo sua reddat, et eum in pace vivere sinat. Alioquin pro certo noverit se a vobis et suffraganeis vestris excommunicatum iri, ex illo die quo eum excommunicaverit Avisgaudus episcopus. B Commonitorium autem quod illi sacrilego vestra dignatio mittet, nobis transcribi volumus, et mitti. Vale in infinitum, angelus magni consilii te, consule Christo, servet.

EPISTOLA VIII [olim IX].

(Circa annum 1008.)

FULBERTUS, *Dei gratia Carnotensis episcopus, domino H., Turonensium subdecano sibi dilectissimo, gratiam et benedictionem Dei.*

Cum vestrarum charitatem noverim plurimis in obsequiis libenter mihi paruisse, adhuc etiam parere cupientem, vix [ob]satiatatem cedere, mando vobis obnixè precans ut accingamini ad causam quam expono. Apud vos morabatur olim quidam bonorum extoror, legum contoror, Girardus nomine, qui susceptum unum caballum a famulo nostro Deodato debuit comparare triginta duobus solidis, pro arrihabone datis duodecim nummis, cumque reliquos speraret Deodatus ad præfixum terminum se recepturum, fefellit eum ille subdolos, a nobis Turonem profugiens, nec equum postea nec pretium remittens, quamvis eum Deodatus sæpe utrumlibet agere per legatos postulaverit. Hac de causa mitto ad vos unum ex nostris hominibus, qui ipsum Girardum notum vobis faciat, in audientiaque vestra vice Deodati hanc ipsi querelam intendat, qualibet lege censueritis revincturus eum, si forte, ut est impurus, dissimulaverit se rem istam scire, aut si ita esse, etiam negaverit. Deinceps talem in eum qualein jus poscit, date, quæso, sententiam, ut vel Deodato rem suam legaliter solvat, vel debitas pœnas luat. Viget semper alacritas vestra.

EPISTOLA IX [olim X]

(Circa annum 1008.)

Patri et consacerdoti suo FULBERTUS.

Crede. Pater nullam me compositionem unquam

EPISTOLA X [olim XIX].

(Anno 1008.)

FULBERTUS *Dei gratia episcopus GUNTARTO HUBERTO vicecomiti, ROGERIO, BUCARDO, HUGONI filio Hugonis, OTREDO, HAMELINO, HUGONI filio Herbrandi, et uxori Guismandi, et omnibus illis qui tenent casamentum sanctæ Mariæ Carnotensis Ecclesiæ per donum Reginaldi episcopi.*

Voco vos et admonéo ex parte Dei et sanctæ Mariæ et nostra, ut infra proximum Pascha veniatis ad nos, aut nostrum servitium facere, aut de vestris casamentis legitimam rationem reddere. Quod si non feceritis, excommunicabo vos propter contumeliam vestram, et interdiciam ut non audiatis divinum officium, nec vivi recipiatis communionem, neque mortui sepulturam. Quin etiam castellum B Vindocinium et territorium ejus anathematizabo, ut in eis divinum officium non celebretur, neque mortuus sepeliatur. Postea vero ipsa casamenta quæ tenetis aut uni aut pluribus dabo, ultra etiam vobiscum de illis non concordabo. Deus vos convertat, filii mei.

EPISTOLA XI [olim XXIII].

(Anno 1008.)

Dilectissimo patri et archiepiscopo suo LEUTHERICO, FULBERTUS Dei gratia Carnotensis episcopus orationis suffragium.

Multum amoris atque fidelitatis tibi, Pater, me debere censeo, per cujus manum a Deo benedictionem et sacram unctionem accepi. Unde animus meus ita pendet ex tuo, ut quidquid te justa ratione aut contristat aut hilarat, idem me si resciscam simili modo afficiat. Congratulor itaque tibi super inventis sacris: et Deo, quia tempore tuo revelare maluit, pronus gratias ago. Deinde vero quod Arnulphum casatum Ecclesiæ nostræ tibi tuisque scripsisti injurium, ægre contra illum et accepi et fero. Unde mox ad villam Alogiam, ubi tunc esse dicebatur, misi legatum meum, sed in alias partes abierat. Uxor tamen ejus mihi remandavit quod, ubi redierit, statim ad me veniet. Quod si veniens tibi satisfacere voluerit, per meas litteras scies. Alioquin ultra terminum qui a te præfixus est, in nostra communione non erit. Simoniacum vero presbyterum, de quo mihi mandasti, in diœcesim ordinatoris sui repelli suadeo; aut, si in tua manserit, ab officio suspendi, ne Ecclesiæ tuæ candor immundæ hæresis contagione sordescat. Vale, Pater optime, filii tui memor.

EPISTOLA XII [olim XXIV.]

(Anno 1008 vel 1009.)

Dilectissimo patri et archiepiscopo suo LEUTHERICO, FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus suffragium orationis et obsequium fidelitatis.

Arnulphum fidelem meum arguendo conveni de his injuriis unde mihi querimoniam commisit. Sed

stellum Ebræ, videlicet super ipsam terram sancti Benedicti, de qua contentio est. Arnulphus enim in expeditionem cum Odone comite proficisci constituit. Unde vos talem diem præscribere oportet, ut et ille de expeditione possit esse reversus, et ego meis negotiis exoccupatus. Possim vobis occurrere. Vale.

EPISTOLA XIII [olim XXV.]

(Anno 1008 aut 1009.)

Sancto et venerabili suo LEUTHERICO, FULBERTUS episcoporum humillimus fidelitatis affectum et obsequium.

De presbytero vestro ab alio episcopo per pecuniam ordinato, ex auctoritate sanctorum canonum tale vobis consilium dono. Primum degradetur; deinde, ab Ecclesia separatus, duobus annis severa pœnitentia multetur, ut honoris gradus, quos pretio taxaverat, lacrymis conquirere et reparare contendat. Postea, si digne pœniterit, restauretur. Hæc vero quæ diximus, cum in aliis locis tum satis expresse invenietis in canone Toletano II, cap. 9. Cæterum rebaptizationes et reordinationes fieri, canones vetant. Propterea depositum non reordinabitis, sed reddetis ei suos gradus per instrumenta et per vestimenta quæ ad ipsos gradus pertinent, ita dicendo: Reddo tibi gradum ostiarii, et cætera. In nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti. Novissime autem benedictione lætificabitis eum sic concludendo: Benedictio Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti super te descendat, ut sis confirmatus in ordine sacerdotali, et offeras placabiles hostias pro peccatis atque offensionibus populi omnipotenti Deo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA XIV [olim XXVI.]

(Circa annum 1008.)

Plurima scientia et sanctitate pollenti patri et archiepiscopo LEUTHERICO, utinam Dei parvulus orationis suffragium.

Quod adversarium nostrum Gozonem excommunicastis, a Domino mercedem, et a nobis fideles gratias habeatis. Hoc enim faciendo, et Domino præbuitis obsequium, et vestro discipulo dilectionis indicium. Quapropter si me vestra dignatio de hac ac de alia causa rogaverit, benignam se vobis et obsequentem nostra humilitas exhibebit. Valete.

EPISTOLA XV [olim XXVII.]

(Circa annum 1008.)

Clarißimo patri et archiepiscopo suo LEUTHERICO FULBERTUS episcopus.

Proreta navis regie cautus et circumspectus esto. Terreni spiritus insolenter assibulant. Fluctus hujus sæculi intumescunt. Promontoria mundanæ potestatis pericula minantur, et more piratarum insidiantur hypocritæ. Inter hæc omnia tendendum ad portum cœlestis patriæ. Noli ergo tute ipse tibi bitalassum

dim naufragus demergeris. Regat te manus valida omnipotentis Domini. Vale.

EPISTOLA XVI [olim LXXIII].

(Circa annum 1008.)

FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus GAULINO abbati regulariter agere.

Præsul Aurelianorum, qui vos excommunicavit, coepiscopos suos idem facere poscit. At ego, correctionis vestræ non expers in Kalend. Octob. ei respectum dedi. Unde nunc, frater, commoneo ut, gradus humilitatis interim vel usque ad tertium relegendo episcopo vestro subjiciamini, sicut decet. Aut si vobis non ita faciendum esse videtur, cur fieri non debeat rationem nobis intimare non pigeat. Ego enim neque legem neque modum ratiocinationis invenire possum, qui vos a jugo subjectionis lujus absolvat. At si quis alius præter vos invenisse fateatur, novum illum rhetorem de cœlo magis cecidisse quam descendisse crediderim. Videte ne quis vos seducat inanibus verbis.

EPISTOLA XVII [olim XLI].

(Circa annum 1008.)

Fratri et coepiscopo suo FULCONI FULBERTUS.

Quod ad præsens vestrum placitum, non adeo de malitia hujus temporis ortæ difficultates obsistunt, vobis exponendæ per otium; sed quod præsens dicerem, per hos apices significare curavi. Defensores legum paucos, impugnatores vero plures esse videtis. Quin etiam dominus noster rex, cum summum justitiæ caput incumbit, perfidia malorum sic circumventus est, ut ad præsens neque se vindicare, neque nos ut oportet adjuvare prævaleat. Non hæc idcirco dixerim, ut fortitudinem animi vestri frangere velim, sed ut sana discretionem causam vestram tractare memineritis. Igitur si abbas sancti Benedicti de vestro contemptu culpam suam recognoverit, et illam deinceps subjectionem promiserit quæ vobis canonice debetur, hortor et suadeo ut recipatis; sacramenta vero, et cætera quæ ad mundanam legem pertinent, propter amorem regis domini missa faciatis, ut religionem magis quam sæcularem ambitionem vos sectari cognoscat. At si abbas in tantam superbiam intumuerit, ut ipsam quoque subjectionem canonicam vobis derogare contendat, superbiam, cui non parciit Deus, Dei servus quomodo parcat, nescio. Valete.

EPISTOLA XVIII [olim LXXIV].

(Post annum 1008.)

FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus G. suo clerico.

Quidquid boni de te sperare præsumperam, totum vere in contrarium cedit; non solum enim nulum ex te consilium vel auxilium capio, verum insuper odium pro dilectione reddis, et injuriis me afficis immerentem. De quibus jam apud te per verba le-

lationes nostras ausu sacrilego detines, quod monachorum nostrorum ecclesias invasisti, quod tui domestici canonicorum villas præda et incendio vastant: hæc denique omnia, ut dictum est, indigne mihi abs te fieri queror, cui nihil unquam incommodi vel opera mea vel instinctu memini contigisse. Quod si quid esset unde me suspectum haberes, pro incerta causa certas offensiones non oporteret inferre. At si quid in te manifeste peccassem, et tu Scripturarum consiliis acquiescere velles, tuum tamen præsumam cum patientia sustineres. Sed dum discretionis oculum ira turbat, cupiditas cæcat, nec causam satis diligenter attendis, nec opem consilii salutaris admittis. Unde jam tibi satis expectato prænuntio quod, si ante Natale Domini respiscens ad correctionem non veneris, senties me divinas leges acriter insequentem, quem modo negligis suaviter admonentem. Vale interim.

EPISTOLA XIX [olim LXXV].
(Post annum 1008.)

Charo suo D. FULBERTUS sacerdos.

Ne turberis, fili mi, nec decidat cor tuum ab amore et fiducia nostri. Non enim dereliquit te anima mea: sed quia minus credere sibi et obediens esse videbaris, paululum dissimulato vultu ad exemplum Domini ire se longius finxit. At nunc ad hospitalitatem amici pectoris dulciter revocata, et oblato pane divinarum Scripturarum oblectata, in ipsius panis fractione onnem vultus ambiguitatem deponit, et antiqua specie tibi renitens hilarisquit. Precor itaque, si copia vehiculorum suppetit, ut nos corporaliter visites; si non, a nobis tibi mitti jure debitam mandes. Vale.

EPISTOLA XX [olim LXXVI].
(Post annum 1008.)

FULBERTUS *Dei gratia Carnotensium episcopus charo suo HER.*

Auctor signatæ schedulæ quam mihi mittere voluisti, seu fideliter sive impure id agas, consulit tamen justa leniterque blanditur. Justum est enim Ecclesiam te in qua sis ordinatus, quoad in ea tuto degere possis, non deserere, ovesque tibi commissas studiose curare. Blandum etiam est appellari filium, desiderium significare vivendi, corollarium gratiæ polliceri. Unde, si hæc fideliter oblata probaveris, fideliter autem dico sine circumventionem animæ tuæ per noxia juramenta non suadeo refutare. Nam quod in ordinatione ipsius erratum est, neque tu corrigere potes, nec amodo sic tua refert, ut ob aliorum culpam tuam debeas officium devitare. Tamen quidquid hujus egeris cum Rogerio episcopo te ante pertractare moneo, et cum domno Rudolpho, cui tecum una causa est, et par pœna exsilii. Vale non dubius amicitiae meæ.

EPISTOLA XXI [olim LXXVII].

(Post annum 1008.)

FULBERTUS *Dei gratia Carnotensium episcopus stquidem fidelibus adhuc, ut aiunt, R. G. A.*

Nec porta justitiæ nec janua misericordiæ vobis clausa est apud nos. Neque vero de Briccio episcopo fecimus ostiarium, qui vos, ut significatis, a nostris penetralibus arceret, sed utrumque aditum servandum rationi commisimus. Si vultis intrare per portam justitiæ, defendite culpam. Si per januam misericordiæ, agite poenitentiam, aliter enim vos ratio non admittet. Hæc breviter rescribentes, vobiscum sentire putamus, dum terminos sanctorum Patrum nec ipsi transgredimur, nec vobis transgredi suademus. Valete.

EPISTOLA XXII [olim LXXVIII].

(Post annum 1008.)

FULBERTUS *Dei gratia Carnotensium episcopus A. episcopo designato quidquid tibi.*

Sic estis per Dei gratiam in arbitrii vestri libertate positi, et finitimorum episcoporum copia fulti, ut in manus episcopi Silvanectensis incidere nulla vos necessitudo compellat. Sed ne civitati vel Ecclesiæ Catalaunorum suum derogatis honorem, meminisse vos decet quod in antiqua descriptione provincie Belgicæ secundæ ipsa civitas a Remensi tertium locum habeat. Sapientiæ pauca. Valete intrando per ostium in ovile ovium.

EPISTOLA XXIII [olim XIV].

(Post annum 1014.)

Venerando Normannorum principi RICHARDO FULBERTUS, Dei gratia Carnotensium episcopus, salutem et orationum suffragia.

Multa bona fecistis ecclesiæ Sanctæ Mariæ domine nostræ (22). Retribuat vobis Deus per intercessionem ipsius. Nos quoque pro illis animæ vestre corporique vestro et fideles sumus, et semper esse valeamus. Sed nuper ad vos insperata venit legatio: quod ipsam terram quam nobis dedistis Baldricus minister revocaverit; nostro ministro, quem ibi præfecimus, aliquid disponendi potestatem interdixerit; summa etiam res invaserit; nostris hominibus novam angariam induxerit, banniendo scilicet ut irent ad molendinum sancti Audoeni, quinque leucis, ut fertur, ab eorum hospitibus remotum. Si hæc, optime princeps, vestro jussu, quod minime credimus, facta sunt, plurimum vestri causa dolemus, et ut corrigantur suppliciter postulamus. Quin etiam jubeat prudentia vestra ministris vestris ne ulterius inquietent nostros homines, et deinceps terram prædictam ita nos possidere sinant, ut eam benignissima vestra manu suscepimus. Vigeat diutissime incolumitas et potentia vestra.

EPISTOLA XXIV [olim XVII].

(Anno 1015.)

FULBERTUS *Dsi gratia Carnotensis episcopus comiti GUALERANNO et comiti GUALTERIO cæterisque filiis fidelibusque suis, salutem et benedictionem.*

Sciatis, fratres, quia rex Robertus benefacit cum Christianos adjuvat, et hæreticos damnat. Et ad hoc debent eum confortare et adjuvare mecum omnes sui fideles, quia hoc ministerium ejus est, per quod salvus esse debet. Sciatis iterum quod archiepiscopus Cenomanensis requisivit a me consilium, quid deberet facere de Raginaldo hæretico, qui persequabatur Ecclesiam Dei. Et ego ei dedi tale consilium quale ad suum ordinem pertinebat. Et ecce mitto vobis utrumque scriptum, et complanctum suum, et consilium meum quod dedi ei secundum ordinem suum. Si quis autem falsarius dicat quod ego alterum ei consilium deinceps vel scripserim vel dixerim vel mandaverim, rogo ut me sicut Patrem vestrum spiritualem defendatis, quia fiducialiter hoc facere potestis. Valet.

EPISTOLA XXV [olim XII].

(Anno incerto.)

Domino servus, magno præsuli FULBERTO HILDEGARIUS suorum minimus quod potis erit strenuum fidelitatis obsequium.

Ex hoc, domine mi reverendissime, quod te, propter mores tuos matura sanetitate suavissime redolentes, erga tibi subditos eo animo esse intelligo ut bonos sinceri amoris gratia complectaris, malis pii cordis miserationem impendas, ullum vero odisse vel nocentissimam pestem horreas; magnæ revelationis solatiis mihi comparatur, valde metuenti, eo quod nimis sum ad irascendum pronus, gratia tua etsi non funditus aliquatenus tamen caruisse. Cui enim, etiam gravioribus delictis obnoxio, apud tam bonæ moralitatis virum desperanda sit venia? considerato quod delinquenti potius compateris quam odis, compatiens vero ad ignoscendum minime esse difficilem; ipsum quidem, dummodo correctionem exhibeat, majoris abs te usum fructum dilectionis habiturum. Tanta itaque vi bonitatis animatus supplico ut cum mihi pro meis offensis miserescas, tum etiam, eis renuntiamus ire conanti veniamque postulanti parcens, amoris sinum amplius relaxes. Unde absit ut te remoretur illa cogitatio, me scilicet iræ vitio perennem fecisse deditorem, quandoquidem multis astantibus, nec non etiam in præsentia tui, cui plus omnibus cultum reverentiæ debeo, aliquoties irasci non omitam! Certe quanto crebrius hujusmodi vitium manifestatur, et majore hominum frequentia redarguitur, tanto celerius hinc evasurum qui, vere captivus ejus, [liber] effici voluerit, auctore abbatis Serapionis collatione, crediderim. Quare, cum alios mihi succensere cupiam, te potissimum ut id sedulo agas oro. Te enim super cunctos mortales, quod simplicitate adulationis invidiosæ feratur, animam meam digni-

A aliis quædam, tibi omnia detexi. Quæso ergo te, profusus lacrymis faciem mentis, ne, mei cura posthabita, necessariam castigationis vel admonitionis eleemosynam mihi subtrahas. Nam si hoc, avertat autem divina pietas! egeris, nunquam tanta mole frangar incommodi, quam cum me videro sic a te neglectum iri. Rogatus opusculum meum corrigere, vale, summa spes consilii mei post Dominum. Amen.

EPISTOLA XXVI [olim LXII].

(Anno 1016.)

Fratri THEODORICO, FULBERTUS sacerdos.

Quod te pridem ordinare noluimus, mirantur tecum, ut aiunt, amici tui, insuper et dominus noster rex, et, cur omissum sit causam ignorantes, omnes fere id injuste ac contumeliose factum clamant. Nos vero, qui non injuste nec contumeliose factum esse scimus, non unam tantum, sed plures veras et authenticas inde reddimus rationes, quæ tibi et illis finem recti persuadeant, ac a prava suspitione removeant. Una igitur causarum hæc fuit, quia die illo quo sacrandus esse videbaris, comprovincialium episcoporum, qui aberant, nec litteras nec legatos habuimus. Quod solum tantum valet, ut, si nullo amplius adminiculo indigeres, tamen sine isto regulariter ordinari non posses. Talem enim ordinationem irritam esse testantur Niceni concilii capitulum quartum, et Antiocheni nonum decimum. Hæc tamen causa datis induciis corrigi potuisset. Altera fuit, quod sub ipso deliberatæ ordinationis articulo, propter crimen homicidii, quod audierat, missum a domino papa vidimus interdictum. Quod si ille non mitteret, esset tamen observanda sententia Apostoli dicentis, oportere non solum episcopum, sed presbyterum quoque et diaconum sine crimine esse. Nec spernendum illud quod apertissime scriptum est in Rhegiensi concilio, his verbis: *Qui deinceps non provehantur ad sacerdotium ex regulis canonum, necessario credimus inserendum, id est qui in aliquo crimine detecti sunt*, et cætera, usque subjacebit. At si quis objiciat aliquem ex Patribus post peractam pœnitentiam et longam anachoresim propter religionem suam raptum fuisse ad episcopatum, respondetur quod legi communi et universali singulares personæ vel causæ non præjudicant. Deinde certe quod nihil esset exemplorum inductio, ubi neque personarum neque negotiorum similitudo consequitur. Nunc cætera videamus. Tertiam nobis causam tua confessio dedit, quæ nos maxime a tua ordinatione deterruit; nam pro captu nostræ simplicitatis cæteras quidem graves, sed tertiam hanc magis periculosam esse rati sumus. Proprium capitulum hujus causæ noluimus ascribere, sed commune hoc est concilii Niceni capitulum nonum: *Si qui sine examinatione promoti presbyteri sunt, et postea examinati confessi sunt peccata sua, et cum*

prehensibile est defendit Ecclesia. Quorum vero A promotus electio, verum non electio. Nam cum sit electio unius de pluribus maxime complaciti secundum liberam arbitrii voluntatem acceptio, quomodo electio recte dici possit, ubi sic a principe unus obtruditur, ut nec clero, nec populo, nec ipsis summis sacerdotibus ad alium deflectere concedatur. De violentia hujusmodi Constantinus Augustus talem contra se et contra alios principes sententiam dedit: *Quæcunque, inquit, contra leges fuerint a principibus obtenta, non valeant.* Et Rhegiense concilium: *Sed nec ille, inquit, deinceps episcopus erit, quem nec clerus nec populus propriæ civitatis elegerit.* Ecce tibi promissas rationes exsolvimus. Quæ si justæ sunt, displicere non debent. Adjecimus etiam B pauca propter brevitatem capitula divinæ legis. Quam primo quidem condere magni consilii, postea violare summæ irreverentiæ, servare hactenus gloriæ tantæ fuit, ut quisquis secundum illam vixerit, procul dubio inter beatos computatus sit. Propter has itaque rationes non audentes tibi manus imponere, ut pote deinceps ordinandi potentia carituri, prævaricatores legis esse nolumus. O sacrilegam impietatem! in ipso sinu sanctæ matris Ecclesiæ a fautoribus tuis pene preempti sumus; et quidem ita carum fuit evasisse vivos, ut subsequenti prædæ levis esse jactura videatur; sed quia hæc scandala propter te nobis fiunt, jam ut desistant te apud eos C obtinere oportet, apud quos hanc persequendi sacerdotes gratiam invenisti. Nosti enim quid portendatur homini per quem scandalum venit. De cætero autem, frater, est quod te celare non debemus, videris enim nobis vehementer errare, qui sine respectu Dei præsulatum violentus invadis. Nam si sola damnatur ambitio, quid de violentiæ importunitate censebitur? Verum non solum hoc, sed in ipsa violata nec postea reconciliata Ecclesia missarum solemnitas celebrare præsumis; utrum tamen imprudenter, an consulto facias hæc, habemus incertum. Sed si imprudenter, instruenda simplicitas; si vero consulto, præsumptio est punienda. Nam si te canones scire constat, et tamen imprudenter ob- D surdescere et contraire contendis, non modo præsulatum fugientem non assequeris, sed nec quod apprehendisse debueras presbyterium tenuisti. Vale.

EPISTOLA XXVII [olim XCIII].

(Anno 1016 aut 1017.)

Excellentissimo et charo domino suo ROBERTO FULBERTUS Carnotensium episcopus cursum horæ est continuum ad beatitudinis finem.

Inter multas sollicitudines meas. cura tui. domine.

Audito igitur inter alia quod proxima solemnitate Natalis Domini consilium habiturus sis cum principibus regni de pace componenda, gaudeo. Sed audito quod Aureliana civitas sit incendio vastata. sacrilegils profanata, et insuper excommunicatione damnata, nec post reconciliata, miror, et paveo. Quanto enim dolore putas afficiendos esse sacerdotes fideles tuos, qui ad honorificentiam Dei et tuam ipso die congregandi sunt, si in eo loco fuerint ubi nec ipsis sacrificare liceat, nec tibi sacrosanciam eucharistiam absolute percipere? Absit hoc a te, charissime domine, ut tu in tanta solemnitate ad divinis officiis careas, aut illicite vel indigne, te sciente, usurpari permittas! Quod ideo te præmonere curavi, ut vel illum locum facias reconciliari, aut ubi melius sit solemnitatem celebrare memineris. Velim autem suadere tibi, si possim, ne dimittas, propter iram, quæ justitiam Dei non operatur, quin episcopo tuo treugam des, polliceare justitiam, insuper et conductum præbeas, si velit, ad reconciliandas Ecclesias suas. Quod si detrectaverit, ipse in periculo, tu navigabis in portu. Cæterum, quia tuis obsequiis me tunc adfuturum esse mandasti, apud Sanctum Maximinum hospitari postulo, quod nec monachis quidem ipsius loci fore ingratum puto: ut ibi Natalitia nocte celebratis vigiliis, sequenti mane in tuum servitium possim esse paratus. Vale semper, et prosperare in Domino.

EPISTOLA XXVIII [olim XXVIII].

(Post annum 1017.)

Senonensium præsuli LEUTHERICO FULBERTUS Carnotus sacerdos.

Quod me, Pater, amicum appellas, gratanter adnuerem si te quoque exhiberes amicum. Sed cum sine meo consilio episcopus ordinando (23) dignitatem suam Ecclesiæ Carnotensi derogas, cumque in eodem negotio legem canonicam multimode solvis, non solum me lædis, sed omnes pariter qui justitiam colunt, et ego quidem mecum adhuc multa patior. Sed lex ipsa divina suam injuriam bene ex parte vindicat, quæ, dum a te resolvitur, tua opera cassat. Hoc pridem in T. factum, in G. nuper iterasti, qui sic a te pastor est institutus, ut nec gregem sibi commissum noverit, nec grex ipsum recipere velit. Reprobatus itaque et a finibus episcopatus extorris, cum palam intrare per ostium non potest, ut legitimus pastor, nec aliunde furtivus ascendere, per violentiam regis irrupere nititur ut tyrannus (24). Nec miror adeo si juvenis ille tali potuit ambitione tentari, cui vel ætas illa, vel quæ ejus ætatis pedisequa solet esse, locum forsitan obtineat excusandi. Sed tu, Pater, non solum mirandus sed inquam reprehensus quæ-

stone quadam ultro te atque alios perdas. Nec illud sane tibi tacere debeo, quod ad tuas ordinationes dominum F. Trecassensem episcopum periculose tibi socium addis, quem certam ob causam esse non dubitas imparatum. In qua re dupliciter te delinquere constat, cum cum, ad tantam præsumptionem animando, de pœnitentia prioris culpæ facis esse securum. De his ergo et hujusmodi te respiscere jam et pœnitere oportet, si cum Apostolo horrendum credis incidere in manus Domini viventis. Sed ego fortassis aspere loqui videar, apud te tamen, ut credo, non male mereri, si sis de quo dicitur: *Argue sapientem, et diliget te* (Prov. ix, 8). Cæterum in fine hujus schedulæ exoratum te volo, ne amodo (sicut soles) scripta pœnea publicando mihi inimicos acquiras. Unde, si morem tuum immutare nolis, ego tamen idcirco vera vel dicere vel scribere non desistam. Vale.

EPISTOLA XXIX [olim XL].

(Circa annum 1018.)

Vita pariter et doctrinæ meritis venerando abbati et archiepiscopo G. FULBERTUS humilis episcopus utriusque officii præmia gloriosa.

Si de mea dilectione confidis, Pater, sicut litteræ tuæ significant, securus esto, quia rem tenes, non te fallit opinio. Proinde quidquid a me competenter exposcis, facile impetras, et nunc quidem specialiter de audientia domni T. venerabilis sacerdotis, ne queratur diutius defraudari opportunitate iudicii. Quod ego sibi hactenus, Deum testor, non insidiando distuli, sed providendo dissuasi, sciens quia causa ejus inimicæ turpitudinis est; et sentinæ modo, quo amplius agitur, eo dirius fetet. Nec vero turpis tantum, sed et periculosa est, adeo ut, si venerit ad iudicium, aut ipse aut accusator ejus cum magna sit contumelia degradandus. Hoc itaque providens, et illud evangelicum mente revolvens: *Nolite judicare, nolite condemnare*, et cætera, hærebam timore suspensus, et exspectans ut Dominus tantum dedecus Ecclesiæ suæ, [e] publica discussione, vel insultatione [oriturum], piaret. Nunc autem impatientia domni T. non permittit hoc fieri, sed pertinaciter instat, ac pie dissimulantes ad iudicium vehementius urget. Tantum ergo quamvis invictus et coactus cedo, diemque et locum, ut rogasti, constituo, jam non auctens relinquere indiscussum quod Deum puto nolle præterire inultum. In perpetuum vale.

EPISTOLA XXX [olim III].

(Post annum 1019.)

Domino suo regi serenissimo ROBERTO FULBERTUS, humilis Carnotensium episcopus, in gratia Regis regum semper manere.

Gratias referimus benignitati vestræ quod nuper misistis legatum vestrum ad nos, qui et vestram nobis sospitatem nuntians nos lætificaret, et fortunæ nostræ modum sciscitatus a nobis, vestræ majestati

A renuntiaret. Ac tunc quidem scripsimus vobis de malis quæ irrogat Ecclesiæ nostræ Gaufridus vicecomes (25), qui nec Dominum nec excellentiam vestram se revereri satis superque indicat, cum et castellum de Galardone, a vobis olim dirutum, restituit, de quo dicere possumus: *Ecce ab oriente panditur malum* (Jer. i, 14) Ecclesiæ nostræ. Et rursus alterum ædificare præsumpsit apud Ileras intra villas Sanctæ Mariæ, de quo et revera dici potest: *En ab occidente malum* (Ibid.) Nunc quoque de iisdem malis necessario scribentes conquerimur apud misericordiam vestram, consilium et auxilium petentes ab ea, quoniam a filio vestro Hugone super hæc mala nihil opis vel consolationis accepimus. Pro quibus, tacti dolore cordis intrinsecus, jam in tantum mœrorem nostrum prodidimus, ut signa nostra jucunditatem et lætitiā significare solita, ab intonando desinere, et tristitiā nostram attestari quodammodo jusserimus, officiumque divinum, hactenus in Ecclesia nostra per Dei gratiam cum magna cordis et oris jubilatione celebrari solitum (26), depresso modo miserabiliter vobiscum et pene silentio proximis fieri. Unde pietatem vestram, cum fletu cordis et mentis, genua flexi precamur, succurrite sanctæ Dei Genitricis Ecclesiæ, cui nos fideles vestros, quantum possumus, licet indignos, præesse voluistis; quorum a vobis solummodo post Dominum in his quæ ingeruntur molestiis consolatio et respiratio funditus pendet. Cogitate ergo qualiter ab his liberemur, et ut mœrorem nostrum convertatis in gaudium, obsecrando comitem Odonem (27), et ei vestra regali auctoritate vivaciter imperando ut prædictas diabolici instinctus machinas vero animo destrui jubeat, vel ipse destruat, propter Dominum, et fidelitatem vestram, et sanctæ Mariæ honorem, et nostri adhuc sui fidelis amorem. Quod si nec per vos nec per illum irrita fuerit hæc quasi perpetua nostri loci confusio, quid restat aliud, nisi ut penitus interdicalis agi divinum officium in toto episcopatu nostro? ipsi inde, heu! inviti, et maxima necessitate coacti, aliquo exulantes, nec oculis nostris videre diutius sanctæ Dei Ecclesiæ conculcationem ferentes. Quod ne facere cogamur, vestram misericordiam iterum iterumque flebiliter oramus ne et illud, quod absit! D apud extraneum regem vel imperatorem fateri compellamur a vobis exules, noluisse vos vel non valuisse sponsam Christi sanctam Ecclesiam, vobis [nobis?] regere commissam, tueri.

EPISTOLA XXXI [olim IV].

(Post annum 1019.)

Domino suo ROBERTO, regi benignissimo, FULBERTUS, Dei et sui gratia Carnotensium episcopus, statum plenæ felicitatis.

Postquam transmisimus vobis litteras per Ragen-

bere regi Carnotensem.

fridum clericum, querimonie nostræ, de oppressione A quam Ecclesia nostra patitur, locuti sumus cum domino rege Hugone, filio vestro, sciscitantes ab eo cur nobis in tanta necessitate non succurrerit. Qui se contra nos humiliter purgans respondit quia procul a nobis erat, ideo facultatem sibi veniendi in auxilium nostrum non fuisse, imo copiam virorum qui se comitarentur non habuisse. Cujus nos purgationis causam minime discredentes, pro illo vestram clementiam oramus, ne fiat aliena a vestro genito paternitatis vestræ gratia, si sanctæ Ecclesiæ non præstitit opem, quæ impossibilis erat ei præstari. Ad vos tandem, dilectissime domine, nostri adjutorii summa redit, cujus gratuita bonitate præsulis honore fungimur, et tutela cujus posse eripi a malorum injuriis omnino confidimus. Sed ab iis quæ modo nobis incumbunt sine multo labore vestro speramus erui, dummodo prece et obsecratione cum Odone comite obnixè agatis quatenus idem nos ab illis expediat. Cæterum serenissimam pietatem vestram appellamus pro eodem rege filio vestro, qui satis superque desolatus incedit. Neque enim in domo vestra cum securitate vel charitate licet ei manere, neque foris est ei unde vivat cum honore regi competente. Unde vos oportet aliquid boni consilii reperire, et illi impendere, ne dum ille quasi peregrinus et profugus agit, paterni animi fama vobis depereat.

EPISTOLA XXXII [olim LXX].

(Post annum 1019.)

FULBERTUS indignus episcopus ineffabiliter charo Patri et domino suo ODILONI cum cherubin et seraphin odas loqui.

Quantas animo concipere possum tibi gratias habeo, sancte Pater, qui meo arbitratu tædiosam et vix tolerabilem importunitatem meam quasi pro deliciis habes : servoque (28) et sua tibi debenti omnia versa vice dominus paras obsequia. Vere vivit hic et fulgurat illa fortis et speciosa charitas, quæ secundum Apostolum patiens est, benigna est, et cujus vigor nunquam excidit. Hac denique præsentialiter fruendi desiderio maceror, sed gravi ad præsens difficultate detineor. Malefactor enim ille Gaufridus, quem pro multis facinoribus excommunicaveram, D incerto utrum desperatus an versus in amentiam, collecta multitudine militum quo ducendi essent ignorantium, villas nostras improvise incendio concremavit, nobisque quantas potest machinatur insidias. Super his itaque, ne tantæ causæ indiscussæ vel inultæ remaneant, necessario mihi conveniendus est primitus Odo comes. Quod si dissimulaverit, restabit regis et Richardi rogare patrocinia. Quod si isti quoque opitulari neglexerint, quid melius mihi

EPISTOLA XXXIII [olim LXXI].

(Circa ann. euml.)

Quod jugiter in sinu memoriæ foret domino abbati G. FULBERTUS Carnotensium sacerdos abundantiam charitatis.

Peregrinus quidam frater nomine Hermengaud nos consolationem petiturus adiit, vultu, sermone et habitu penitentis. Sentus enim et squalidus, pallentique macie deformatus, sua culpa de vestri cœnobii paradiso se conquerebatur expulsus; in corpore fesso morientem animam circumferre. Quod verbum interitus admittentes compassione carere, vosque pro illo non rogare nequimus. Precamur itaque, si vis, si fas est, in nomine ejus Domini qui juxta est his qui tribulato sunt corde, ut paterna pietate recipatis hunc filium jam tandem sero postliminio revertentem : quo de converso peccatore non tantum angeli Dei, verum etiam ipsi fratres, quorum propius interest, gratulentur. Valete memores vestri, nostri non immemores.

EPISTOLA XXXIV [olim CV.]

(Post annum 1019.)

Dilectissimo domino suo ROBERTO regi ac reginæ CONSTANTIÆ uinam in Domino constantissimæ, FULBERTUS humilis Carnotensium episcopus fidelitatis obsequium et orationis suffragia, quantum scit ac potest.

Cognita per nuntium vestrum alacritate vestra, gaudio magno repleti sumus, Deo gratias agentes. Vobis enim incolumibus, nos bene valituros per Dei gratiam et vestram speramus. Quoniam autem placuit bonitati vestræ consulere nos super habitu nostro, scribinus vobis multis nos ad præsens incommodis urgeri, quæ nobis infert Gaufridus vicecomes de Castro dunensi. Refecit enim ante Natale Domini castellum de Galardone, quod olim destruxistis, et ecce tertia die post Epiphaniam Domini cœpit facere alterum castellum apud Ileseras intra villas S. Mariæ. Unde legatos nostros misimus ad filium vestrum regem Henricum [leg. Hugonem] et Odonem comitem, incerti utrum illorum assensu tanta mala præsumperit; aliter enim hæc illum aggredi vix opinabile est. Sed si illi nos in tantis adversitatibus non adjuverint, ad vos post Dominum respicimus, ut per vos ab hujusmodi oppressione liberemur. Dolemus autem vos ita nunc in aliis partibus occupatos, ut vestro succursu de præsentibus respirare nequeamus. Quod si cito nobis a filio vestro subventum non fuerit, communi nostrorum consilio, divinum officium desitutum in toto episcopatu nostro noveritis. Si comes Odo apud vos est, monete illum ut subveniat nobis propter Dominum et fidelitatem vestram.

EPISTOLA XXXV [olim VIII].

(Circa annum 1020.)

Venerabili fratri et coepiscopo FRANCONI FULBERTUS salutem.

Superfluum dicitur legere salutem vestri caris

percipere possis; fuitque hujusmodi: «Fratri in Domino ei consacerdoti suo Avisgaudo Fullertus. Absit, frater, ut credatur verum esse, quod scripsisti, meum archipræsulem et me tuam confessionem publicasse! non est enim verum. Tuque dum talia scribis, bene meritis de te ingratus es, et injuste contumeliam facis. Si qua enim honesta tua novimus aut speravimus, fideliter ea publicavimus, ad testimonium tuæ probitatis, contra illos maxime qui discessionem tuam ab episcopatu avaritiæ, vel ignaviæ, vel turpitudini ascribere nitebantur. Si quæ vero occulta, quæ pœnitenda forent, nostræ fidei credidisti, caute celata sunt. At si talia confessus es quæ et prius et postmodum ore vulgi ventilata sint, ea nos occultare nequimus. Comperi autem ex litteris tuis tibi molestum esse quod te monasticæ vitæ diximus amatorem, quod, quia nocere non intelligo, molestum esse demiror. Amor namque religionis episcopali gradu, quem reperis, dignum te potius quam indignum efficeret, si nihil aliud impediret. Utrum autem sit, vel quid sit quod impediatur, sagacitatem tuam non arbitror ignorare. Si quædam gravis causa quam dissimulas non obstaret, ea est hujusmodi. Si de repetendo episcopio querimoniam incipere velis, non satis apparet cui eam jure intendere possis. Nullus enim te expulit, nullus cathedram tuam, te renitente, pervasit; sed tutemet ultro causa ægritudinis, ut aiebas, curam episcopalem simul et cathedram reliquisti, ut perhibent: et sive Franconem tunc decanum Parisiensis Ecclesiæ, sive quemlibet alium subrogari tibi verbis et scriptis a rege petisti. Quod si ita est, et sic tibi consequenter substitutus est Franco, eligente clero, suffragante populo, dono regis, approbatione Roman. pontific. per manum metropolitan. Senonensis, fulcitur utique substitutio et consecratio ejus favore quoque et auctoritate beati Gregor. papæ, qui scriptis suis, sicut nulli pontificum non petenti pro qualibet ægritudine succedendum fore docuit, ita voluntarie renuntianti sedi suæ successorem nullomodo denegavit. Sed quid aliud est quare te episcopatu carere oporteat, tu te noveris. Sin autem, hoc tanti nobis esse videtur, ni [leg. ut] te facere valeat recuperationis exsortem. Quapropter desine curiosos instigatores audire, desine reges et præsules inefficacis querimoniæ tædiosis scriptitationibus fatigare, et Ecclesiæ Parisiensi te importune obrudere velle. Quæ, ut fatetur, nec patronum te habuisse gavisa est, nec deluit amisisse; quippe cum neque ex præsentia tua doctrinæ profectum, neque ex absentia senserit detrimentum. Vale memor nostri.

EPISTOLA XXXVI [olim XXXIX].

(Circa annum 1020.)

Venerabili

A has cum quibusdam monachis aberat, sine quorum consultu vobis responderi non oportebat. Quos, ubi redierunt, commonui ut sese ad audientiam præsentarent contra dominum Teifridum. Ipsi vero responderunt se messivo tempore occupatos, lites ad præsens agitare non posse. Sed idibus Octobris in Aurelianensi concilio, quod futurum esse destinavimus, constituent vobis proximum audientiæ et diem et locum. Tantummodo fratrem suum Dodonem, qui est apud vos, reddatis eis infra prædictum terminum. Interea oblatæ sunt nobis quædam litteræ sub vestro nomine conscriptæ ad dominum Arnulphum abbatem Sancti Petri, significantes vos excommunicasse monachos nostros. Sed auctoritatem qua vobis id liceat, me non memini vidisse. At, si apud vos habetur, nobis eam debetis ostendere, ne forte; si non ostendatur, aut temere aut minime excommunicati esse dicantur. In litteris etiam quas mihi nuperrime direxistis, confictam inveni reprehensionem meam de ordinatione Salomonis abbatis hoc modo: miramur qua auctoritate neri potuit ut sine audientia subditus prælato præpositus sit. Quod, ut puto, mirari non debetis, quia non est, sed illud potius attendere quod est. Non enim hoc sine audientia factum est. Neque subditus Salomon Teifrido adhuc prælato præpositus est. Dominus namque Teifridus a suis monachis criminatus, ut scitis, apud me de infantia sua querimoniam fecit, eorumque malitiam se ferre non posse dicens, sub audientia mea et eorum qui mecum erant, prælacioni suæ perpetualiter renuntiavit: astruens abbatem monachorum Bonæ vallis ulterius se non esse futurum. Sicque, petita a nobis migrandi licentia, transivit ad vos. Monachi vero qui in Bona valle remanserant, hoc scientes, alium quemdam ex fratribus suis electum, eo quod irreprehensibilis esse videbatur, obtulerunt Odoni comiti abbatia illa donandum (29), ut mos erat, mihi que deinde consecrandum. Is interim locum pastoris tenet. Si quis ergo est, qui me super hoc facto præsumptionis arguat, noverit me respondere paratum, et hoc tam ratione quam auctoritate approbaturum. Quod si quis abbatum, vel animi vel corporis ægritudine molestus, prælacionem suam in perpetuum renuntiando deserat, episcopus ipsius diocesis in loco ejus alterum debeat ordinare. Valete

EPISTOLA XXXVII [olim XXIX].

(Circa annum 1020.)

Venerando Senonensium præsuli LEUTHERICO
FULBERTUS Carnotensis humilis sacerdos.

Litteras ex parte vestra suscepimus, suadentes recipere quod homicidæ Silvanectenses offerunt ut mereantur absolvi. Nos autem, in quibus oportet, illis contra obedire parati sumus, sed in hoc ad

demonstrant. Commodum vero non est ut mors sanctorum, quæ in conspectu Domini pretiosa est, apud homines vili pretio constet. Quod si quis instituerit, omnium sanctorum qui eadem causa perituri sunt, reus sanguinis erit. Sanctitas vestra valeat semper et vigeat.

EPISTOLA XXXVIII [olim XLVI].
(Circa annum 1020.)

A. *clero Laudunensium præsuli FULBERTUS Carnotensium sacerdos.*

De grandi injuria nobis facta conquerimur apud te, magne Pater, quem ex debito charitatis et officii talia curare oportet. Causa vero hujusmodi est. Quodam Ecclesiæ nostræ subdecano defuncto, petiit a nobis R. Silvanectensis episcopus dari sibi aut fratri suo ministerium ejus. Nos autem respondimus non convenire sibi, eo quod episcopus esset, neque fratri ætate adhuc et moribus immaturo. Tunc elegimus de numero sacerdotum nostrorum ad illud officium Eberardum quemdam, scientem ac religiosum virum. Quod factum prædictus R. materque et frater ipsius adeo inviderunt, ut in sancto viro, coram pluribus qui testes inde sunt, terribilia minarentur. Et dictum factum non caruit. Venerunt enim de civitate Silvanectis ad nostram quidam ex domesticis eorum, sic necessari ut absentia illorum nec per unum diem ignorari potuerit, qui interdiu quidem latuerunt, sed, profunda nocte egressi, sanctum illum presbyterum more solito venientem ad Ecclesiam, quasi lupum rabidum, lanceis falcatis [alias fallastris] et gladiis in ipso atrio principalis Ecclesiæ trucidaverunt. Clerici autem ejus, qui expeditum Dominum tarde secuti sunt, invenerunt eum adhuc extrema verba protomartyris Stephani prædicantem. Perro carnifices præsidio noctis incogniti jam diffugerant, et cui crimen hoc intenderetur, erat incertum, cum quidam propter minas præteritas domum R. quæ erat apud nos, suspectam habentes, repererunt in ea vernaculum quemdam vestes suas et calceamenta lota siccantem. Ex quo signo conjectura est incepta; cum ad causam hujus lavari dicendam homo acrius urgeretur, se facto de quo agebatur adfuisse confessus est, sociosque prodidit, et ordinem rei gestæ exposuit. Nos denique, totum hoc altius perscrutantes, pro certo ita esse comperimus. Comperimus, inquam, invidiæ livorem, fraudem malitiæ, sacrilegii nefas crudele, cruentum et singulare facinus in occisione sanctissimi sacerdotis. Nunc ergo tanta causa, quia indicatio ejus obscura non est, solam, ut vides, ultionem expostulat. Sed cum juris sit ad utilitatem reipublicæ cunctos punire maleficos, illos tamen vehementius exturbare necesse est, qui in Domino et sanctos aliosque sanctos

tur, quos tamen judicio Dei terra vivos absorbit. Nam si illi sanctos Dei contempserant, non utique trucidarant. Quod si tales socordia vel iniquitas judicum reliquerit impunitos, cum hoc facere conspirare sit in contumeliam Dei, et exponere servos ejus ad cædem: quid restat, nisi ut ipsius summi judicis ira deserviens, et hos et illos inaudita mortis atrocitate disperdat? Proinde nobis, quibus idem Dominus Ecclesiæ suæ tribunalia commisit, apprius necessarium est regem nostrum nosque invicem modis omnibus excitare, ne repente seriamur in hujusmodi socordia oscitantes. Quod ego te facere deprecor, magne Pater, cui Deus bene suadendi copiam incomparabilem dedit, simulque ut ipse mecum prædictos maleficos citra legitimam satisfactionem excommunices, quos tamen usque in finem a communione privandos esse non nescis. Vale.

EPISTOLA XXXIX [olim XLIX].
(Circa annum 1020.)

Venerabili Silvanectensium episcopo R. (50) FULBERTUS Dei gratia Carnotensium sacerdos.

Quia judicio contendere magis quam veniam postulare statuistis, restat vobis convenire iudices, qui, præfixis loco et tempore, nos in alterutrum legali ratione justificent. Non enim usurpamus officium judicis in isto negotio, sicut vos velletis, cum nullus esse possit suæ causæ et assertor et iudex. Verumenimvero satis admirari nequimus quidnam mali est quod tam audacter ad iudicium properatis, nisi forte, quod abhorre humanum est, publice damnari eligitis quam secreta satisfactione purgari. Quid enim aliud in iudicio mereatur manifestæ culpæ odiosa defensio? Et vestra quidem culpa sic manifesta est, ut nullo excusationis genere valeat obumbrari. Vox enim sanguinis fratris vestri et sacerdotis Evrardi, postquam ad aures supremi judicis ascendit, per totam Galliam vehementer infremuit. Qui, ut certo scimus, non est occisus ob aliam causam, quam ob vestræ cupiditatis injustam calumniam. Viderint iudices utrum effectus referatur ad causam. Vale.

EPISTOLA XL [olim L].
(Circa eund. an.)

Venerabili Silvanectensium episcopo R. FULBERTUS Dei gratia Carnotensium sacerdos.

D. Non oportet nostri ordinis viros in superfluis scriptitationibus occupari, multa enim et magna negotia nobis expedienda, si non dissimulamus, incumbunt. Sufficiant nobis super his unde agimus, literæ nuper a nobis missæ, quarum erat extremitas: Viderint iudices utrum effectus referatur ad causam. Quæ enim ibi scripta sunt, aut ea legitima assertione confirmabimus, aut vos infirmare

EPISTOLA XLI [olim LI].

(Circa eumd. an.)

FULBERTUS episcopus, venerabili consacerdoti suo R. (51) boni propositi finem optimum.

Mulier illa de cujus causa nostram humilitatem consulere voluistis, impedita est vinculo juramenti, nec potest inire connubium sine crimine perjurii, nisi per consensum aut post obitum illius cui se tali juramento conditionaliter obligavit. Vale.

EPISTOLA XLII [olim LII].

(Circa eumd. an.)

Venerabili Rothomagensium archipræsuli ROBERTO
FULBERTUS humilis episcopus, si quod valet orationis suffragium.

Procacitas G., cujus mihi mentionem fecistis, satis superque fatigavit me de novis connubiis expetendis; sed ego semper obstiti, dicens non licere ei sua uxore vivente alteram usurpare. Nunc ergo tandem rogavit me, seu callide sive simpliciter, ut sibi aut uxorem suam fugitivam redderem aut eam, si reniteretur, excommunicarem; alioquin diceret quod ego et illa faceremus eum inæchari. Conventa igitur de hac causa mulier, respondit mihi nunquam se redituram ad illum; et, quia certo noverat mores suos cum moribus G. convenire non posse, velle se potius renuntiare sæculo et monacham devenire, tantum si Gualerannus sibi vel centum libras nummorum Carnotensium (52) ferendas ad monasterium daret. Ego autem inter hæc monacham illam nec fieri prohibeo, nec compello, sed nec ut ad virum odientem peritura redeat, coarctare præsumo. G. autem sæpe mittit ad me, licentiam ineundi connubii novi petens; illam se gurguisse, suamque pecuniam recepisse, licet non vere protestans. Ego vero interdico ei licentiam istam, donec uxor ejus aut monacha facta sit, aut defuncta. Quorum utrum prius futurum sit, nescio. Si ergo de hac causa meum consilium vultis, quod ego facio, idem vos facere suadeo, hoc adjiciens ut, si causam hanc acri censura pertractare velitis, ex mea parte non contradictionem, sed suffragium vos habere sciatis. Capitula canonum ad hanc causam pertinentia nobis subscribere non vacavit ad præsens, hostium persecutione turbatis. Scribemus autem et hæc et alia libenter in obsequium vestrum, si Deus concesserit nobis salutem et pacem. Valete.

EPISTOLA XLIII [olim LIII].

(Circa eumd. an.)

Charo suo R. FULBERTUS episcopus.

Occupatus erga plurima paucis tibi sic respondere compellor. Ecclesie nomen, extra quam veri sacrificii non est locus, interpretatione sua pluralitatem inuit. Sacerdotalis quoque salutatio qua Dominus vobiscum dicitur, non est unum eorum sed est

A quæstionem fecisti, plane sibi circumstantes requirit. Pro his ergo atque aliis hujusmodi non ex auctoritate quidem canonum, quos mihi modo retractare non licuit, sed meo interim arbitrato tutius esse suadeo te a missarum celebratione suspendere, quam eas sine duarum saltem aut trium fidelium attestazione celebrare. Scrupulus autem ille de offerentibus ita solvi potest, quod dum sacrificamus illi pro quibus agitur, per manus nostras offertur Deo sacrificium laudis (52). Hæc ad præsens me respondisse contentus aveto. Quod si nova legendo vel retractando verum de his quidpiam magis ratum invenero, tibi charitative rescribam. At si tu te prior aliquid tale repereris, eandem nobis exhibe charitatem. Vale.

EPISTOLA XLIV [olim LIV].

(Circa eumd. an.)

Venerando Remorum archipræsuli EBALO FULBERTUS Carnotensium humilis episcopus.

Angustiae tuæ compatiens Odouem comitem arguendo conveni: respondit tandem quod in te deliquerat emendare se velle, et, ad tollendam animi tui ægritudinem, adjuvare, quod maxime desideras, ut Remensis Ecclesia respiret ad pristinam dignitatem. Si nec tibi facere voluerit, recipere suadeo, ut quamprimum expeditus redeas ad officium tuum. Deinde suggero, etsi non indiges, ut ad pacem pauperum componendam tota mente satagas, quos sui reges et principes vehementer affligunt. Præterea Beroldo episcopo referente audivi sic te mœrere afflictum, ut curam gregis Domini relinquere velis. Quod ego acriter et amice redarguo, testans te, si hoc egeris, non fuisse pastorem. Vale memor mei peccatoris in orationibus tuis

EPISTOLA XLV [olim LV].

(Circa an. eumd.)

Diligendo semper atque venerando Remorum archiepiscopo EBALO FULBERTUS Carnotensis humilis episcopus, communicare fontem intimæ charitatis.

De vestra bonitate, non de nostro merito confidentes, deprecamur, optime Pater, ut notum habere dignemini hunc charum nostrum nomine Hubertum, qui de patria sua causa discenda honestatis egressus, et apud nos aliquandiu demoratus, talem se nobis exhibuit, ut non minus quam frater uterinus amari et honorari meruerit. Nunc vero eadem causa permotus, monasterium beati Remigii, quod vestrum est, visitare disposuit: ubi si in aliquo fuerit indigus vestræ opis, sentiat quæsumus viscera pietatis. Vale.

EPISTOLA XLVI [olim LVI].

(Circa an. eumd.)

Venerabili archiepiscopo Rothomagensium ROB. FULBERTUS humilis episcopus.

quæ indigne passus es, præsertim ab eo qui et se et sua tuæ fidelitati debuerat. Super illo quoque doleo vehementer, fratre et coepiscopo nostro dum staret, in tanta tunc flagitiorum atque facinorum præcipitia lapsus. Sed tibi, Pater, hæc vel magna consolatio est, quia si [externa] abstulit, interiora non potuit. Habes enim ex Dei gratia charitatem qua ipsum errantem revoces; frenum canonicæ districtioris, quo detraçantem coerceas; virgam, qua ferias: his utere competenter, donec absolutionem promeritis dicere tibi gaudeat: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (Psal. xxii, 4). Vale.

EPISTOLA XLVII [olim LVII].
(Circa an. eumd.)

Venerabili Leodicensium episc. ROGERIO (33) FULBERTUS Carnotensis omnia charitatis obsequia.

Cum dispersas oves sollicitè ac longi itineris labore quæritis, læti perpendimus, Pater, quod pastoris nomen negligentia non cassatis: de illa tamen ove quæ in nostris pascuis observatur, fratrem A. subdiaconum loquor, securus esto, quia Dei gratia bene ruminat, et luporum insidias sagaciter cavet. Nec appelletis eum ultra militem fugitivum, quoniam accurate se præparat ad debellanda coram Deo et nobis agmina vitiorum. Veniet autem ad vos quantocius poterit; sed si nostra humilitas invenire queat gratiam in oculis vestris, simpliciter exoramus ut nobis eum remittere ac vestris litteris commendare dignemini, ut præsentia ejus sit pignus vestræ charitatis erga nos, ac nostræ fidelitatis erga vos in perpetuum. Valet.

EPISTOLA XLVIII [olim LVIII].
(Circa an. eumd.)

Venerando Lexoviensium pontifici ROGERIO FULBERTUS Carnotensis episcopus, salutem et fideles orationes.

Presbyteri canonicorum nostrorum ex ecclesiis quas habent in episcopatu vestro venerunt ad nos, dicentes quod vos interdixistis eis ministerium suum, ideo quod de ipsis ecclesiis non ferunt vobis synodum (34). Et nos quidem eam vobis jure solvendam esse non ignoramus: sed Tedoldus præpositus noster, ac vester servus, non hene rem intellexit hactenus, eo deceptus quod nulla ecclesiarum quas nostri canonici possident in episcopatu nostro obligata est hujusmodi debito, remittente videlicet antecessorum meorum piissima liberalitate. Sed ea quantalibet charitate fulta, quantalibet laude digna, vestro tamen juri minime præjudicat. Nunc itaque serenitati vestræ supplicamus ut concedatis eis officium suum agendi licentiam, paratis amodo aut vestram synodum vobis reddere, aut in usus fratrum nostrorum necessarios retinere, si charitati vestræ placuerit sanctorum patrum meorum supra memoratum remissionis exemplum observare. Si non merui ut causa mei aliquid faciatis, restat, spero,

aliquando meritum iri opitulante gratia Christi. Valet, charissime Pater, et mementote mei in orationibus vestris.

EPISTOLA XLIX [olim LIX].
(Circa an. eumd.)

Venerabili Parisiorum episcopo FRANCONI FULBERTUS humilis sacerdos.

Doleo super te, charissime, cum te a pristina virtute apostatare video. Olim apud me conquereris de tuo antecessore, qui sacrilega temeritate altaria laicis in beneficium dederat: nunc mihi suades ut ego similiter faciam. O cælum! o terra! quid clamem! aut quo tuis meritis digno modo te objurgare possim? Sed compesco nunc ferventes animi mei fluctus, donec te præsentialiter exquisitis increpationum tormentis ex cruciem. Vale interim.

EPISTOLA L [olim LXI].
(Circa annum 1020.)

Sancto et venerab. archiepiscopo LEUTHERICO FULBERTUS episcopus de virtute in virtutem progredi.

De Guidone excommunicato nostro nos appellas, reverende Pater, dicens quod episcopali se velit examinari judicio, et ecclesiastica satisfactione purgari. At nos precem tuam seu verba minime parvipendentes, tibi respondemus nos ejus libenter miscreri velle, sed examinationem ejus ultra non curare. Apud nos enim jam de ipso sicut de manifesto reo optime factum est episcopale, hoc est canonicum ac decretale judicium, dum illum secundum auctoritatem canonum ac decreta sanctorum Patrum excommunicavimus. Dicimus autem illum manifeste reum propter rationes subscriptas. Primoque quia causa cupiditatis ejus, fratris ac matris quoque ipsius, occisus est immerito noster subdecanus. Deinde quia scivit insidias illi prætendendas, nec mihi patefecit. Tertio quod insidiatores ejus, quos disturbare potuit, non disturbavit, sed et præsentia sua domum ex qua sanctæ Ecclesiæ nostræ servire debuerat, eis receptandis dolose vacuum fecit. Quarto quod malo ejus consentit. His itaque modis nobis aperte reus comprobatur: unde vocatus et per sex menses exspectatus, dum confessionis ac pœnitentiæ remedia a nobis quærere distulit, jure meritam excommunicationis sententiam pertulit. Cum ergo contradictis irrefragabilibus scilicet causis, plures enim carum vere testes existunt, parati quemlibet resistentem convincere; cum ille, inquam, propter has causas indubitabili crimine teneatur obnoxius, quis curet examinationem ejus? An quia manifesta culpa examinari eget? an forte crederetur examinatus, si culpam se non habere pejerando culpam accumularet? sed ut scientes aliquem pejerare sinant, ab animo sacerdotum religio prohibet. Jam vero tam evidens peccatum quæ purgatio maneat,

nisi confessio et pœnitentia? Hanc si expeteret, audiens extra civitatem sibi infestam me esse, propter amorem Dei, cujus misericiordiæ me commonefecisti, adhuc apud me locum ejus reperiret, atque hæc ei forsitan aliquando absolutionem pareret. Quod si hoc noluerit, quando tu consilium staueris de majoribus et utilioribus tractaturus, cum illis et hæc recensurus, adero tecum si mandaveris. Et si quid in illum actum est, bene stat, astipulatione tua nitatur; sin minus, corrigatur. Vale.

EPISTOLA LI [olim LXII bis].

(Anno 1020 aut 1021.)

Venerabili Aurelianorum episcopo THEODERICO FULBERTUS Carnotensis sacerdos obsequium dilectionis sine furo dissimulationis.

Gratulor diligentiae tuae, licet inter multa adversantia sua strenue capessenti, me quoque de negotiis ad me pertinentibus amice commoventi. At ego commotionem tuam benigne suscipio; in cæteris quidem quæ mihi scripsisti libenter tibi, prout decuerit et tempus erit, obtemperaturus. De processione vero Ecclesiæ nostræ ad vestram fieri solita clericos nostros conveniens, audivi ab eis quod optime noveram, et te ipsum æquo animo concedere volo: videlicet quod damnatis (34*) incendio, et ad Ecclesiæ restaurationem inhiantibus, aliisque plurimis miseris valida necessitate occupatis, processio non sit ad præsens facilis; successu vero prosperæ facultatis, cum magno gaudio ac debita devotione se illam facturos. Vale cum beatissimo clero et grege tibi commisso, cohortans eos orare Deum ut liberet nos ab adversis nostris.

EPISTOLA LII [olim LXIII].

(Circa an. eumd.)

Dilectissimo fratri et coepiscopo suo THEODERICO FULBERTUS.

Illatam vobis injuriam vere meam facio, compassionis affectu, in eos qui sacro ordini fecere contumeliam zelo fervens: sed nec vobis utile esse video nec mihi tutum, ut zelus noster ad vindictam excommunicationis erumpat. Expectandum, et communitoriis utendum esse reor, donec illos aut pœnitentia corrigat, aut summi judicis sententia multet. Vale.

EPISTOLA LIII [olim LXIV].

(Circa an. eumd.)

Venerabili coepiscopo suo ODOLRICO FULBERTUS.

De causa unde simplicitatem nostram consulere voluistis, in sexto libro Capitulorum nonagesimo primo ita scriptum invenimus. Si vir et mulier junxerint se in matrimonio, et postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum eo; si poterit probare quod verum sit, accipiat alium, eo quod juxta Apostolum non potuit illi reddere vir suus debitum. De

EPISTOLA LIV [olim LXXXV].

(Circa annum 1020).

In perpetuum diligendo domino suo regi ROBERTO FULBERTUS sacerdos.

Quæso, domine mi, ne indignanter accipias quod tibi proxima Dominica Parisiis non occurri. Scias enim pro certo quod nuntii feellerunt me, dicentes te illum ipso die non adfore, sed propter ordinationem cujusdam episcopi me vocari, quem omnino non noveram, nec sacramentam tuam nec epistolam archipræsulis mei de ordinatione ipsius acceperam. Unde, si quid delicti penes me est, seductus sum aliena fallacia. Facilis tamen debet esse remissio apud regiam pietatem, cum etiam apud forenses judices status sit hujusmodi venialis. In toto corde meo diligo te; ne repellas me a mandatis tuis. Vale.

EPISTOLA LV [olim LXXXVII].

(Anno 1020 aut 1021.)

Dilectissimo domino suo regi Francorum ROBERTO FULBERTUS humilis episcopus sanctæ virtutis augmentum.

Si nobis omnes pervagandæ facultates simul cum voluntate suppetent, interesset vestræ pietatis levitatem nostram arguere, et ad nostræ ecclesiæ que destructa est restaurationem assiduam revocare. Nunc vero cum omnes ejusmodi facultates desint, et nos ad assiduitatem necessitudo magis coerceat, quomodo sapientiæ vestræ dignum videri possit ut vel nos vel clerum nostrum de qualibet longa processione commoneat. Sustinete potius, sancte Pater, sustinete imbecillitatem nostram, supplete indigentiam nostram, ut Deus omni bono refocillet charam animam vestram. Valete regaliter (35).

EPISTOLA LVI [olim LXXXVIII].

(Circa annum 1020.)

Benignissimo domino suo regi ROBERTO FULBERTUS humilis sacerdos si qua potest orationis suffragia.

Ex parte celsitudinis vestræ dictum est nobis quod domnum Franconem Parisiensi Ecclesiæ dare vultis episcopum, et ad hoc peragendum nostræ humilitatis habere favorem. Nobis autem videtur quia, si episcopus de quo agitur aptus est clericus, est optime litteratus, et ad sermonem faciendum agilis: in qua re omnes episcopos decet esse, non minus quam in operatione potentes atque disertos. Unde, si hoc fieri posse canonice domni archiepiscopi Senonensis et coepiscoporum nostrorum probavit sagacitas, nostrum etiam, qui de hac discussione appellati non fuimus, habetis assensum. In nullo enim quod bonum sit, coram Domino vestræ voluntati nitimur contraire, Viget excellentia vestra.

EPISTOLA LVII [olim XC].

(Anno 1020.)

viso, mi domine, sciscitans de fortunis tuis, et exponens aliqua eorum quæ geruntur in partibus nostris. Carnotenses adhuc plerosque detineo, ne in tuum nocumentum erumpant. Sed Hereb. et Gaufr. nullo interdicto refrenare potui. Faciunt tibi mala quæ possunt, minantur quæ non possunt. Virtus Altissimi conterat et disperdat superbiam illorum! Quidam autem vernaculi tui, qui ab eisdem malefactoribus injuriam passi sunt, Martinus scilicet de Villeri monte et filii ejus, iram suam retorquent in terram Sanctæ Dominæ nostræ, diripientes fruges et cætera bona nostra, quæ in vicinia sua sunt. Nos vero inulta hæc patimur propter te, exspectantes et deprecantes justitiam tuam. Sunt hæc et alia multa, mi domine, quæ me nimis angustiant; satis enim oneri esse videbatur adversa corporis valetudo. Sed tamem illud ægrius tolerabam, quod res Ecclesiæ in superfluum domesticorum victualia sic expendere compellebar ex prava consuetudine prædecessorum meorum, ut officium hospitalitatis et eleemosynæ, sicut mea interest, administrare non possem. Nunc autem res ipsas, quantulæ erant, passim inimici diripiunt. Additur his malis incendium Ecclesiæ nostræ (36). Quoniam cum unde restaurem, sicut decet, non habeo, mihi quoque necessarios sumptus indulgeri detrecto. His itaque et pluribus aliis difficultatibus circumventus, quas vel pudoris lex vel brevitatis enumerare vetat, multa tecum ago; non ut ærumnas in hac vita evadere coner, quod est impossibile, sed ut aliquo labore quamvis arduo valeam restaurandæ Ecclesiæ opem ferre. Hujus vero consultationis meæ finem tibi domino meo revelatum iri disposui, cum Deus dederit tui opportunitatem alloquii. Valete perenniter.

EPISTOLA LVIII [olim CI].

Anno 1020.

*Glorioso duci Aquitanorum GUILLIELMO FULBERTUS
episcopus orationis suffragium.*

De forma fidelitatis aliquid scribere monitus, hæc vobis quæ sequuntur breviter ex librorum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat, ista sex in memoria semper habere debet: Incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile. Incolume, videlicet, ne sit domino in damnam de corpore suo. Tutum, ne sit ei in damnum de secreto suo, vel de munitionibus per quas tutus esse potest. Honestum, ne sit ei in damnum de sua justitia, vel de aliis causis quæ ad honestatem ejus pertinere videntur. Utile, ne sit ei in damnum de suis possessionibus. Facile vel possibile, ne id bonum, quod dominus suus leviter facere poterat, faciat ei difficile: neve id, quod possibile erat, reddat ei impossibile. Ut autem fidelis hæc nocumenta caveat, justum est, sed non

A ideo sacramentum meretur, non enim sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est.

Restat ergo, ut in eisdem sex supradictis consilium et auxilium domino suo fideliter præstet, si beneficio dignus videri vult, et salvus esse de fidelitate quam juravit. Dominus quoque fideli suo in his omnibus vicem reddere debet. Quod si non fecerit, merito censebitur malefidus: sicut ille, si in eorum prævaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit, perfidus et perjurus. Scripsissem vobis latius, si occupatus non essem cum aliis multis, tum etiam restauratione civitatis et Ecclesiæ nostræ quæ tota nuper horrendo incendio conflagravit. Quo damno etsi aliquantisper non moveri non possumus, spe tamen divini atque vestri solatii respiramus.

EPISTOLA LIX [olim XVI].

(Circa annum 1021.)

*Piissimo duci Aquitanorum GUILLIELMO FULBERTUS
humilis episcopus.*

Non est mirum, serenissime princeps, si quid moveris animo contra me, de hoc quod sapientissimo ac sanctissimo Patri nostro Hilario tibi que debita servitia non rependo. Magnam enim honorificentiam exhibuisti, largosque dedisti munificentia fructus, pro quibus nihil præsentis emolumenti recepisse videris. Sed est quod te reconfortare plurimum potest, hoc videlicet quod tuas gazas in ecclesiæ Beatæ Mariæ restaurationem expensas, non solum integras, verumetiam multiplicatas ab ipsa recipies. C Ex parte vero mea, quamvis perexilis portio mercedis æstimari possit, tamen quidquid sum et possum tuum est. Si autem de malitia sæculi ortæ difficultates meum iter impediunt, ut frequentare non possim, et dilationes meas expectare tædet, fac, benignissime atque dilectissime princeps, de illa dignitate quam mihi commiseras, quidquid animæ tuæ beneplacitum fuerit, certo sciens quod ea causa benevolentiam meam erga te nunquam senties imminutam. Cætera quædam, quæ scribere nolui, legato vestro, domino videlicet Rainone referente cognosces. Vale.

EPISTOLA LX [olim XVIII].

(Anno 1021, al. 1024.)

D *Claro suo HILDEGARIO FULBERTUS humilis episcopus.*
Scio te, fili, meum desiderare adventum, sed retardant templi restauratio, mandata regis, prædonum instantia, messivæ feriæ, Lemovicensis episcopi causæ pacandæ difficultas, via scrupulosa. Ægre fero moras meas, satiusque mihi fuisset rem S. patris Hilarii non suscepisse curandam, quam tali modo tractare. Sed hac consolatione respiro, quia quod potes, vice mea facis. Precor ergo ut propositum urgeas strenue tam in spiritualibus quam in singularibus agens. Si Robertum præpositum indili-

genter villicari nosti, fer causam ad notitiam ducis nostri (Aquitaniæ), ut ejus arbitratu vel corrigatur vel mutetur. Saluta charos nostros R. Hu. Dur. et alios tam clericos quam laicos. Frater Theoldus obiit, frater Ebrardus monachus evasit scholarum ferulam, et cancellarii tabulas tibi servo, bona parans, meliora devovens; tu quoque, pro nobis orans, feliciter vale.

EPISTOLA LXI [olim XXXVII].

(Circa annum 1021.)

Dilectissimo patri et coepiscopo suo GUIDONI FUL. orationis suffragium.

Rogamus charitatem vestram pro his servis Ecclesiæ nostræ qui sub vestra potestate degunt, ut eis patrocinari dignemini, et ut nobis constituatis terminum post octavas beati Martini, quando et ubi nostri legati possint occurrere vobis, ad definiendam causam eorum, quæ propter obitum antecessoris vestri [Rodulfi] indefinita remansit Rogamus etiam ne nobis scripto significare gravemini, cur Sylvanectis non fuerit sacratio vestra. Vale.

EPISTOLA LXII [olim XXXVIII].

(Anno 1021.)

Egrege dilecto coepiscopo suo GUIDONI, FULBERTUS.

Anor justitiæ, qui tuam, pater, animam imbut a nativitate, fecit eam inoffensam, et ab excessibus cautam. Cujus rei fidem cum ex aliorum dictis, tum ex litteris tuis evidenter accepi. Sed ab ordinatione Eballi Remensis archiepiscopi non valde tibi metuendum puto esse, si est, ut dicitur, ab infantia Christianus, sano sensu sacris litteris cruditus, sobrius, castus, amator pacis et dilectionis, nullo crimine, nulla infamiæ nota turbatus, tandemque a clero et populo suæ civitatis electus. Magni etenim viri, ut optime nosti, Ambrosius Mediolanensis et Germanus Antissiodorensis, alique nonnulli, quia tales in laico habitu exstiterunt, subito nobis sancti præules exierunt. Dominus vero papa, cujus animadversionem te revereri significasti, non est quod tibi merito debeat succensere, si te graviter collapsæ sanctæ Remensi Ecclesiæ aliquam spem resurrectionis audierit providisse. Vale in perpetuum memor mei vere fidelis tui. Illi quoque valeant, qui tuam memoriam mihi commendaverunt.

EPISTOLA LXIII [olim LXXIX].

(Circa annum 1021.)

FULBERTUS episcoporum humillimus HILDEGARIO suo salutem.

Absentia tua sæpe commemorat quam necessarius eras præsens. Sed hoc me consolor quod obsequia tibi delegaverim, qui sis dignus recipere, et utrumque remunerare paratus. Spero enim ut mihi quoque de tuis beneficentiis, si qua Deo dante fuerint, aliqua tecum mercedis portiuncula cedat. Opitulabor itaque ad bene promerendum ex animo. Sed veniendi ad vos diem statuere dubito, quia et ibi vi-

ram tuam cum alacritate divide, animæ simul et corporis curam gerens; ne propter secundi lassitudinem prius vigor evanescat. De re sancti patris Hilarii et nostra fideliter disponenda scio te non indigere monitis, dummodo fures caveas. Vestes et cætera ornamenta ecclesiæ, quæ lavari volunt, procura, ut festa paschalia suo candore venustent. Laurus nostra et totum pomarium gaudeant suo cultu. Vinitorem quoque et agricolam te esse memineras. De vario numero psalmodum qui adjiciuntur a quibusdam in tempore jejunii per singulas horas canonicas, in fine, post orationem Dominicam et capitula quæ sequuntur, regulam non invenio. Psalmi quidem meo arbitratu superflui essent, nisi eos tutaret psalmistarum devotio. Finitis autem capitulis, post orationem Dominicam, ubi dicitur: *Domine, exaudi orationem meam*, statim esset subdenda oratio, quæ ex libro *Sacramentario* recitatur. Patere tamen Ecclesiam retinere suum usum ad præsens. De significatione clericalis ornatus Amalaricus sic breviter: Desideramus recapitulare omnem armatum clericorum. Caput clerici in superiore parte discoopertum. Mens est, ubi est Dei imago. In inferiore parte circumdatum capillis, quasi aliquibus de præsentis necessitate. Amictus est castigatio vocis. Alba cæterorum inferiorum sensuum, præsidente magistra ratione, et interius per disciplinam continentie constringente, quasi quodam cingulo, voluptatem carnis. Calceamenta, prohibitio pedum ad malum festinare. Sandalia ornatus ad iter prædicatoris, qui cælestia non debet abscondere neque terrenis inhiare. Secunda tunica, opera mentis sunt. Casula, opera corporis pia. Stola jugum Christi, quod est Evangelium. Dalmatica diaconi, id est ministri, cura proximorum est. Sudarium piæ et mundæ cogitationes, quibus detergimus molestias animi ex infirmitate corporis. Pallium archiepiscopale torques devotissimæ prædicationis, et in Veteri Testamento et in Novo. Hactenus Amalaricus. Mitto tibi Cyprianum, Porphyrium, et Vitas Patrum cum psalterio, ut petisti. Moneo etiam ut cum Donatum construxeris, nihil admisceas ineptæ levitatis, ut sit causa joci, sed omnia seria. Spectaculum enim factus es, cave. Vide etiam ne tuæ asseclæ medialis nuditate laborent. Saluta mihi fratres nostros in Domino, et tute vale. Presbytero benedicenti os non alligabis, nisi ex præcepto episcopi sui; quod oblitus fueram: prohibetur tamen Agathensi canone.

EPISTOLA LXIV [olim LXXX].

(Anno 1021, al. 1024.)

FULBERTUS humilis episcopus fratri HILDEGARIO.

Dic charissimo nobis principi Guilielmo perpetuam felicitatem cum orationibus, ex parte nostra, et totius cleri ac populi nostri, propter eleemosynam quam misit ad restorationem ecclesiæ nostræ. Deinde vero nos prædicasse publice, sicut ipse

hitoricensem archiepiscopum per quemdam monachum suum, ut sese pacare non negligat cum ipso domino Guillelmo et episcopis ejus, priusquam sibi exitale scandalum oriatur. Tibi etiam misisse sibi exponendas sententias Bacharii, Bedæ, et Rabapi, de sine Salomonis, unde fecerat quæstionem. Sed et de præbenda quæ vacat, sicut et de omni bono, voluntati ejus me præbere consensum. Præterea scias me, propter te, magistro S. veniam indulsisse. Cæterum Tigrinus submonebat, ut mitterem vobis aliquem procuratorem ad colligendas fruges; sed ego totum hoc curæ tuæ committo, te exercitans illum probans. Adjutorem scholarum nolo tibi mittere, qui nondum assecutus sit maturitatem ætatis et gravitatem morum. Utere interim clientelæ tuæ qualicunque subsidio, donec causam communi consilio pertractemus. Vale.

EPISTOLA LXV [olim LXXXI].

(Circa an. eum.)

Cam audio te facere quod debes, lector, quamvis trepidem de futuris. Unde summam bonitatem deprecans, ut te dignetur regere, te quoque moneo ut habenis præceptorum ejus obtemperare memineris. Iterum dico vale. Bacharii insertam invenies sententiam. Bedæ et Rabani quorum tamen trium sententias hic quoque subnotare non piguit. Bacharius ait: « Salomon ille mirabilis, qui meruit astrui Domino, sapientiæ copulari, in alienigenarum mulierum incurrit amplexus, et in vinculo libidinis laqueatus etiam sacrilegii errore se polluit, quando simulacrum Chamos Moabitarum idoli fabricavit. Sed quia per prophetam culpam erroris agnovit, nunquid misericordiæ cœlestis est extorris? At forsitan dicas: Nusquam eum in canone lego pœnituisse, neque misericordiam consecutum. Non ambigo, frater, de pœnitentia ejus, quæ non inscribitur publicis legibus. Et fortasse ideo acceptabilior judicatur, quia non ad faciem populi, sed in secreto conscientiæ Domino teste pœnituit. Veniam autem ex hoc consecutum esse agnoscimus, quia cum solutus fuisset a corpore, sepultum illum inter regum Israelitarum corpora Scriptura commemorat: quod tamen alibi peccatoribus regibus abnegatum esse cognoscimus, qui usque in finem vitæ suæ in proposito perversitate manserunt; et ideo quia inter reges justos meruit sepeliri, non fuit alienus a venia. Veniam autem ipsam sine pœnitentia non potuit promereri. » Beda in opusculo super lib. Regum capitulo xxxix, præmissis paucis, ait: « Ubi hoc quoque, ni fallor, palam ostenditur, quod utinam non ostenderetur! quia videlicet Salomon de commisso idololatriæ scelere nunquam perfecte pœnituit. Nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, satageret ante omnia ut idola quæ ædificaverat de civitate sancta tollerentur, et non in conspectu suo

A quem vehementer arguit sancta Scriptura et damnat, nihilque de pœnitentia ejus vel in eum indulgentiæ Domini omnino commemorat. Nec prorsus occurrit quod saltem in allegoria bene significet, hæc cœtenda submersio. »

EPISTOLA LXVI [olim LXXXII].

(Circa an. eum.)

FULBERTUS humilis episcopus H. suo salutem.

Diu sustinui sperans te esse venturum, ut dixeris. Unde jam nimia dilatione commotus arguo apud te solum. Cur enim te mendacem mihi et ingratum exhibuisti, cum tibi dulce esse debuisset paratos si qui forent de venatione tua cibos te patri inferre, ut aliquam benedictionem mereretur accipere. Noli jam morari diutius, si gaudere vis de humili gratia nostra. Vale et veni, aut rescribe mihi quid pro certo sperare debeam de te.

EPISTOLA LXVII [olim LXXXIII].

(Circa an. eum.)

FULBERTUS Carnotensium humilis episcopus, R. sanctæ Ecclesiæ Aurelianensis œconomus.

Quod me scribere mones utilia clerico quodque de scientia magnipendis, facis amice, facis ut Christianæ philosophiæ cultor, invidiæ purus. Ego vero, etsi ignarus mei moduli, non præsumo grandia, tamen memor in quo parere possum, exhortationi sanctæ deesse non volo. Scripsi itaque sicut monuisti, quid mihi videatur agendum de presbytero illo qui missas celebrare et non communicasse compertus est, in hunc modum. Videtur nauque diligenter inquirenda esse causa, qua sacrosanctam communionem subterfegerit, videlicet utrum hæretica infidelitas sit, an timor ex conscientia plane mortalis criminis, an timor ex conscientia ebriositatis aut libidinis. Quæ quidem miseri sacerdotes mortalia peccata esse aut nesciunt aut scire dissimulant, remordente tamen conscientia mala; an sit tædium ex multa celebratione missarum; an timor indiscretus quo pusillanimes afficiuntur interdum pro levibus culpis; an morbus rheumatizantis et nauseantis stomachi; an passio cerebri mentem lædens. Si ergo infidelitas in causa inventa fuerit, aut aliud plane mortale crimen, deponendus est auctoritate canonica usque ad legitimam satisfactionem. Si autem appetitus ebriositatis aut libidinis, quando quidem et ipsæ mortiferæ sunt, ab officio removendus est, et tandiu abstinentia castigandus est, quousque, relictis vitio et per Dei gratiam superato, revocari videatur idoneus. At si ex frequenti missarum celebratione tædium, ita corripendus, et per annum integrum a communionem pellendus, sicut scriptum est in concilio Toletano xiii, capitulo 5. Si vero indiscretus timor de levi culpa, castigandus esse videtur cum pietate, sicut legitur in Capitulo

inationem facile tractabitur. His breviter assigna- A
tis salveto in Domino Jesu Christo, vir optime, qui
me multosque alios jugiter et interrogas, et dum
prudenter interrogas, bene doces. Vale.

PISTOLA LXVIII [olim LXXXIV].

(Circa an. eumd.)

*Benignissimo atque dilectissimo domino suo ROBERTO,
FULBERTUS Dei gratia Carnotensium sacerdos.*

Cognita benigna voluntate vestra consilioque pru-
dentiae vestrae comperto, quia sanum est, ut solet,
voluntati obsequor, consilio acquiesco, et iter insti-
tutum (37) ad praesens omittens, in tempus a vobis
constitutum differo peragendum, si annuerit Deus. Si
ergo de justitia, de pace, de statu regni, de honore
Ecclesiae vultis agere, ecce habetis me parvum sa- B
tellitum pro viribus optulari paratum. Vale.

EPISTOLA LXIX [olim XCVII].

(Anno 1021.)

*Nobilissimo regi Danomarchiae CNUTO, FULBERTUS
Dei gratia Carnotensium episcopus cum suis clericis
et monachis orationis suffragium.*

Quando munus tuum nobis oblatum vidimus, sa-
gacitatem tuam et religionem pariter admirati su-
mus: sagacitatem quidem, quod homo nostrae lin-
guae (38) ignarus longoque a nobis terrae marisque in-
tervallo divisus, non solum ea quae circa te sunt stre-
nue capessas, sed etiam ea quae circa nos diligenter
inquiras; religionem vero, cum te, quem pagano-
rum principem sudieramus, non modo Christianum, C
verum etiam erga ecclesias atque Dei servos beni-
gnissimum largitorem agnosimus. Unde gratias
agentes Regi regum, ex cujus dispositione talia de-
scendant, rogamus ut ipse regnum tuum in vobis
prosperari faciat, et animam tuam a peccatis absol-
vat per aeternum et consubstantialem sibi unigeni-
tum Christum Dominum nostrum in unitate Spiritus
sancti. Amen. Vale, memor nostri, non immemor
tui.

EPISTOLA LXX [olim XCVIII].

(Circa an. eumd.)

*Nobili comiti S., FULBERT. Dei gratia Carnotens.
episcopus, fideles orationes.*

Si in eligendo vestrae civitatis episcopo regulariter
ageretis, suffragium nostrae humilitatis non deforet
juxta modum rationis. Nunc autem palatinus aut
publicus rumor est, quod ille clericus quem eligere
vultis, favorem vestrum sit aucupatus promissio-
num sibilis et pecuniae visco. Dicunt etiam quod
sine jussu regis, et consensu episcoporum compro-

EPISTOLA LXXI [olim CII].

(Anno 1021.)

*Clarissimo duci Aquitanorum GUILLELMO FULBERTUS
episcopus, utile et honestum.*

Gauderem, dilectissime princeps, ad dedicationem
vestram devotus occurrere, nisi me Ecclesiae nos-
trae nullo modo negligenda necessitas detineret.
Gratia namque Dei cum adiutorio vestro cryptas
nostras pervolvimus, easque priusquam hiemalis in-
clementia laedat cooperire satagimus. Volo autem
vos scire, quod litterae, quas priores episcopo Aze-
lino misistis, regi relate sunt: qui etiam valde
contristatus est de sua vilitate, quam ibi scriptam
invenit. Fecissetque Bituricensis episcopus juxta
consilium nostrum, ut ait, de Lemovicensi episcopo,
nisi eum regulariter irae formido detineret. Sed
quia rex proximo rugitu, ut dicitur, venire habet in
silvam Legium (39), quae vicina est, ut scitis, mona-
sterio sancti Benedicti, ego quoque, Deo favente, illi:
ire disposui, sciturus quales inveniam erga vos et
regem et archiepiscopum, vel quales reddere pos-
sim. Et quod interim effecero, aut ipse vobis refer-
ram, aut litteris innotescam. Vale feliciter.

EPISTOLA LXXII [olim CIII].

(Anno 1021.)

*Dilectissimo semperque diligendo domino et duci
Aquitanorum GUILLELMO, FULBERTUS Carnoten-
sium humilis episcopus, in hac vita se et sua
omnia, in altera gaudia sempiterna.*

Doleo, vir optime, quod nuper in conventu regis
atque nostro loquendi tecum opportunitatem non
habui, non de saeculari negotio, sed de loco sancti
Patris Hilarii, cujus rectores nos esse bonitas tua
voluit, sed hujus temporis malitia non permittit.
Mando itaque tibi, et precor absens id quod tunc
praesens intimare volebam, videlicet, ut secundum
beneplacitum cordis tui constituas tibi alium thesau-
rarium et capitarium de bonis clericis qui sunt in
tua vicinia, quos via longa et periculosa non dis-
turbet ab officio, sicut me et meos hactenus distur-
bavit. Nec me putes, obsecro, ita pravum, ut propter
hoc tibi videar minus esse fidelis. Agnosco enim
me perpetuum debitorem esse fidelitatis animae tuae
et corpori, propter benignitatem quam mihi imme-
rito exhibuisti. Unde certo scias, quia si tibi aut
populo tuo mei ministerii necessitas immineret, et
hoc mihi mandare dignum duceres, subvenirem
tibi Deo duce, si non possem aliter, vel in habitu
pauperis peregrini. Precor autem bonitatem tuam,
ut Raimoni relevare digneris damnum quod pertu-

EPISTOLA LXXIII [olim CIV].

(Circa annum 1022.)

Nobilissimo ac piissimo duci Aquitanorum GUILIELMO, FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus, salutem et orationum fidelia.

Vestram, optime princeps, erga me benevolentiam expertus sum, cunctis amicorum meorum benevolentis affectu mihi dulciorem, effectu quoque utiliore. Nam alii quidem amici mei vix parem aliquando meritis meis vicem rependunt. Vobis autem me licet immerentem gratuitis beneficiis accumulare mira charitatis abundantia placet. Jam fere tertio anno præterito quod sic agitis, erubescerem munera vestra gratis suscepisse. Incertus essem Dominum Jesum Christum et sanctam Mariam genitricem ejus, in cujus officio expensa sunt, mercedem vobis reddituros. Præterea non defuit mihi animus vos adeundi, et in vestra regione vobis obsequendi. Sed multe causæ difficultatis obstiterunt. Ob quod gerendum pro certo noveritis cuncta me difficilia postpositurum, si quoquomodo fuerit possibile. Hæc dicens relevare cupio mirabilem affectus vestri erga me dulcedinem, in cujus litteris nuper legi quod gauderetis me superstitem esse in regionibus nostris, quasi sperantes unquam in vestris me videre. Unde Auctori totius boni supplico, ut et vos in hac vita longum tempus superesse faciat, et me vobiscum superstitem adhuc beato Hilario vobisque deservire concedat. Fratrem Hildegarium, vestrum et nostrum fidelem, rogastis nos vobis remittere: sed deplorat, quasi jam diu nostri pectoris mamillas non suxerit. Quibus aliquandiu refici serenitatem vestram humiliter postulat, ut aspiratione dulciori vobis ac vestris postmodum complectatur. Valeatis feliciter cum omnibus vestris.

EPISTOLA LXXIV [olim XXX].

(Anno 1022.)

Sacro Senonensium archipræsuli LEUTHERICO, FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus, virtutem suæ dignitatis excellentiæ competentem.

Odatricum Aurelianensem ego quidem ad episcopatum non elegi, sicut vobis dictam est, sed a clero et populo suæ civitatis electum sacravi presbyterum. Quod eum Romam ire velle audistis, et ibi creari episcopum, dissuasi vestri honoris gratia. Sed et ipse gratanter dissuadenti paruit, suggerentibus fidelibus suis, Rodulpho scilicet et Herfrido. Multis occupatus, pauca rescribere cogor. Saluto vos quantum possum in Domino, paternitati vestræ devotus suffraganeus.

(46) De Odilone fit in pluribus locis mentio. In nostro vet. Chronic. : Anno 1020 florebat religio per

A

EPISTOLA LXXV [olim XXXI].

(Circa an. eumd.)

Patri ac primate suo LEUTHERICO, FULBERTUS episcopus.

Gratias ago vigilantie tuæ, quæ meæ simplicitati præmonitorium facit. Vere enim indigeo præmoneri de multis propter meæ indiscretionis seu negligentie morbum. Verum in hac causa qua de nunc agis, id est, ne quibuslibet episcopandis cito manus imponam, opus non esse arbitror monitore. Nam et si tu in isto negotio, consilio meo, ut decernerat, hactenus ut voluisses, et ordo noster et tua res aliter processisset. Sed omitto præterita: de futuris plurimum bonæ spei capio ex eo quod nunc cum sanctis viris ac sapientibus agis, Patrem nostrum Odilonem (40) loquor et asseclas ejus. Consilio enim illorum spero te non solum animæ periculum evadere, sed etiam hujus vitæ gloriam et honorem posse recuperare. Vale memor mei tibi in omnibus bonis obedire et optulari parati.

EPISTOLA LXXVI [olim XXXI].

(Circa an. eumd.)

Venerabili Senonensium archiepiscopo LEUTHERICO, FULBERTUS Dei gratia Carnotensium humilis episcopus, orationis suffragium.

Vides, Pater, et audis quanta bellorum incendia nostris in partibus exardescunt. Unde periculosum esse timeo, nos ad metas destinatæ synodi convenire. Quid autem super hoc tuæ providentiæ videatur, cito mihi remanda.

EPISTOLA LXXVII [olim XXXIII].

(Circa an. eumd.)

Venerabili Senonensium archiepiscopo LEUTHERICO, FULBERTUS Carnotensium humilis episcopus a summo Domino, Euge, bone serve.

Placuit excellentiæ vestræ sciscitari a nobis quid agendum sit de quodam viro, qui filium suum tenendo ad confirmationem factus est de patre patrius, videlicet utrum ab uxore sua matre ejusdem pueri sit separandus, an non. Nos vero quod sancti Patres de tali causa statuerunt, id censemus esse tenendum. Invenitur ergo statutum in concilio Leptinensi, cap. 7, sub Zacharia papa sub principe Carolo Magno hoc modo: Si quis filiastrum aut filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore, et alteram non accipiat. Simili modo et mulier alterum non accipiat. Item in eodem: Nullus proprium filium vel filiam de fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec commatrem ducat uxorem, nec illam cujus filium vel filiam ad confirmationem tenuerit. Ubi autem factum fuerit, separentur. Credo ista tibi sufficere, pauca sapienti. Vale.

nium membrorum torpore laborabat, ut vix incederet. Ad januam basilicæ Dei Genitricis solus relictus,

EPISTOLA LXXXVIII [olim XCV].

(Circa annum 1022.)

Roberti regis Francorum ad Gauzlinum Bituricensem archiepiscopum.

(Vide infra in ROBERTO rege.)

EPISTOLA LXXIX [olim XCVI].

(Circa annum 1022.)

Gauzlini Bituricensis archiepiscopi ad Robertum Francorum regem.

(Vide infra in ROBERTO rege.)

EPISTOLA LXXX [olim XCVII].

(Circa annum 1022.)

Pio regi ROBERTO, FULBERTUS humilis episcopus, omnia fidelia.

Sacra vestra monitus sum inquirere festinanter, et scribere vobis, si qua historia sanguinem pluuisse referat, et si factum fuit, quid futurum portendebit. Livium, Valerium, Orosium, et plures alios hujus rei relatores inveni, de quibus ad præsens solum Gregorium Turonensem episcopum testem esse productum sufficiat, propter auctoritatem religionis suæ. Ait ergo Gregorius idem in sexto lib. Historiarum, cap. 14: « Anno septimo regni Childeberti regis, qui erat Chilperici et Guntrami 21, mense Januario, pluvizæ, coruscationes, atque tonitrua gravia fuerunt: flores in arboribus ostensi sunt: stella, quam cometem superius nominavi, apparuit, ut in circuitu ejus magna nigredo esset, et illa tanquam si intra foramen aliquod posita, ita inter tenebras relucebat scintillans, spargensque comas. Prodiat autem ex ea radius miræ magnitudinis, qui tanquam funus magnus incendii apparebat a longe. Visa est ad partem occidentis in hora noctis prima. In die autem sancto Paschæ apud Suessionis civitatem cælum ardere visum est, ita ut duo apparerent incendia; et unum erat majus, aliud vero minus. Post duarum vero horarum spatium conjuncta sunt simul, factaque in pharum magnum evanuerunt. In Parisiaco vero termino verus sanguis ex nube defluxit, et super vestimenta multorum hominum cecidit, et ita tabe maculavit, ut ipsi propria indumenta horrentes abnuerent. Tribus enim locis in termino civitatis illius hoc prodigium apparuit. In Silvanectensi vero territorio hominis cujusdam domus, cum ille mane surgeret, sanguine respersa ab intus apparuit. Magna autem eo anno lues in populo fuit. Valetudines vero variæ, melinæ, cum pustulis et vesicis, multum populum affecerunt morte. Multi tamen adhibentes

(41) Habet vetus manuscrip. hæc verba: *Henricus et Rob. reges ad Charum fluvium colloquuntur anno 1025. Et Gaguinus in Vita Rob. sic habet: Henricus imperator et Rob. rex Franc. super Charum fluvium apud Enosium convenerunt de statu Ecclesiæ, imverii et reani amicablem tractaturi anno 1025.*

A studium evaserunt. Andivimus autem eo anno in Narbonensem urbem inguinarium morbum graviter desævisse, ita ut nullum esset spatium vitæ, cum homo correptus fuisset ab eo.) Hactenus Gregorius Turonensis. Liqueat igitur ex hac et ex supra memoratorum historiis, quod pluvia sanguinis publican stragem futuram esse portendat. Quod autem nupe hujusmodi cruorem in quadam parte regni vestris pluisse audistis, et quod ille cruor ubi supra petram vel super carnem hominis ceciderat, abluui non poterat, ubi autem super lignum ceciderat, facile abluetur, per hoc tria hominum genera significata esse videntur: per lapidem impii, per carnem fornicarii, per lignum vero quod neque durum est ut lapis, neque molle ut caro, illi qui neque impii sunt neque fornicarii. Cum ergo venerit super illam gentem, cui portenditur, gladius, sive pestilentia designata per sanguinem, si antea duri aut molles fuerint mutati in melius, non morientur perpetuallyter in sanguine suo. Melii vero per angustiam mortis vel aliter poterunt liberari pro arbitrio secretissimi atque præstantissimi Judicis. Vale, piissime rex.

EPISTOLA LXXXI [olim XIII].

(Anno 1023.)

Domino suo ROBERTO regi benignissimo, FULBERTUS humilis sacerdos in perpetuum vigere.

Sacram majestatis vestræ nuperrime suscepti momentem me vi Kal. August. vestro et Henrici interesse colloquio (41), non solum vestri obsequii, sed et nostræ commoditatis causa. Unde suppliciter vobis pro tanta erga me pietatis affectione gratulans rescribo, me jam diu infirmatum, ægritudinem hoc tempore maxime revereri, longum iter aggredi non audent, successu vero temporis opportunioris, annuente Deo, libenter vos eo, sive alias comitaturum esse, quamquam ad præsens si valetudo non obsisteret, longe tamen ante præmoneri me tanti itineris oporteret. Valetate feliciter.

EPISTOLA LXXXII [olim XLVIII].

(Circa annum 1023.)

Venerabili Turonensium archipræsuli ARNULFO, FULBERTUS (42) humilis episcopus, semper agere prudenter ac simpliciter.

Et nunc quidem gratia Dei sic agitis, cum licet non inconsulti fratrum tamen consilia captatis. Respondemus itaque vobis, quia si pallium requisistis a Romano pontifice, et ipse vobis illud sine causa legitima denegavit, propter hoc non est opus

a Lothario card., qui postea fuit Innoc. III, in lib. De officio misse, hoc modo: *Pallium istud quo majores episcopi utuntur, est de candida lana contextum, desuper habens circulum humeros constringentem, et duas lineas ab utraque parte pendentes, quatuor cruces purpureas, ante, retro, a dextris, a sinistris, sed a sinistra duplex est. et simplex a dextris. Tres*

dimittere ministerium vestrum, ut si vestra tarditate nondum est requisitum, cantela est expectare donec requiratur, ne vos ex improvise præsumptionis arguere possit. Continentur enim quædam reverenda nobis in privilegiis Romanæ Ecclesiæ, quæ propter negligentiam nostram non facile inveniuntur in armariis nostris. Valet.

EPISTOLA LXXXIII [olim XV].

(Anno 1024.)

Fulconis Andegavorum comitis ad Robertum regem.
(Vide infra in ROBERTO rege Francorum.)

EPISTOLA LXXXIV [olim XXII.]

(Anno 1024.)

Domino sancto et universis a papa JOANNI, FULBERTUS Carnotensium humilis episcopus, orationum fidelis.

Gratias omnipotenti Deo, qui more benignitatis sue tuam, Pater, humilitatem respexit, et summo ut decebat dignitatis apice sublimavit. Proinde totus mundus ad te convertit oculos, teque unum omnes beatissimum prædicant, contemplantur altitudinem tuam sancti viri, et gaudet quod eis similitudine omnium virtutum alludis. Respiciunt persecutores Ecclesiæ, districtiois tuæ baculum formidantes. Suspiciunt ii qui flagellantur ab impiis, et respirant: sperantes adhuc restare sibi consolationis remedium. De quorum numero sum ego magnæ et præclaræ Ecclesiæ pusillus episcopus, qui tibi, Pater, de angustiis meis querimoniam scribens, auxilium tuæ pietatis imploro. Est enim quidam comes malefactor nomine Rodolphus, nimum vicinus nobis, qui res Ecclesiæ nostræ per injustam occasionem invasit, unum de clericis nostris suis manibus interfecit, duos alios captos sacramentis illigavit. Et de his omnibus appellatus in curia regis, et coram plena ecclesia sæpe vocatus, non propter hominem nec propter Deum ad justitiam venire dignatus, a nobis tandem excommunicatus est. Nunc vero ad limina sancti Petri contendit, tanquam ibi possit accipere de peccatis absolutionem, unde venire non vult ad emendationem. Unde rogamus te, dilectissime Pater, cui totius Ecclesiæ cura commissa est, ut cum de sanguine atque injuria filiorum tuorum ita arguere et castigare memineris, sicut meritum esse tua provi-

sic interpretatur: *Pallium istud significat disciplinam, qua seipsum et subditos regere debent; per hanc acquiritur torques aurea, quam legitime certantes accipiunt, de qua Salomon in Proverb.: Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo. Pallium de lana contextum, habens circulum, etc. Hæc omnia moralibus sunt imbuta mysteriis, et dictis grævida sacramentis. In lana quippe notatur asperitas, in candore benianitas designatur. Nam ecclesiastica*

dentia novit. Nec tua sanctitas injuste in communionem recipiat, quem divina auctoritas sicut ethnicum alienat. Vale, bone pastor, et vigila super nos, ne per incuriam tuam grex Domini detrimentum sustineat.

EPISTOLA LXXXV [olim XCIV].

(Anno 1024.)

Dilectissimo domino suo regi ROBERTO, FULBERTUS humilis episcopus, omnia decencia regem.

Dignum est scire te negotia regni tui. Noverit ergo prudentia tua, quod Guillelmus de Bellissimo (Bellême, castellum in Pertico), ultus perfidiam filii sui, conjecit eum in carcerem, unde non egredietur, ut ait, sine consilio nostro. Mandat autem se esse paratum ad facienda quæ mandasti per Hildradum monachum. Cæterum ut a tuæ sanctitatis præsentia me rediisse cognovit comes Odo, qui tunc Turonis agebat, mandavit ut post duos dies Blesis sibi occurrerem, ad audiendum quid dicerent legati Romanorum. Sed quoniam id mea parum intererat, valetudine quoque prohibente, non parui. Mandat autem et obnixè precatur majestatem tuam ipse comes, ne te propter ingeras in suum nocumentum, sed mitas ad eum Milonem de Caprosis (Cherreuse), qui tibi referat verba Romanorum, et Guillelmi ducis Aquitanorum, et sua. Vale.

EPISTOLA LXXXVI [olim XX].

(Circa annum 1025.)

Venerabili viro et consacerdoti suo FRANCONI FULBERTUS ea quæ sunt veræ pacis.

Tu, frater dilectissime, ex abundantia charitatis honore me nimio ac sapientiæ laude dignaris; ego vero meam personam humilem virtutisque inopem, sicut est, video et agnosco. Verum utcumque se habeat pusillitas mea, hoc tamen nefas inhumanitatis admittere nec velle nec posse me fateor, ut te de ærumnis sanctæ Ecclesiæ sine compassione zeloque justitiæ audiam querelantem. At quia compassio ubi corde concepta est, mox consolationem edere gliscit, et plagam ultionis infligere zelus, nosque tamen ad primum quam ad secundum priorios esse oportet, ego quoque priusquam zelum in tuos hostes exerceam, consolatoria te ratione convenio. Rogo

sed simplex in dextra, quia vita præsens, quæ per sinistram significatur, multis est subjecta molestiis; sed vita futura, quæ per dextram significatur, in una semper collocata est quiete. Tres acus quæ pallio infiguntur ante pectus, super humerum sinistrum, post tergum, designant compassionem officii, districtioem judicii, quarum prima pungit animum, secunda per laborem, tertia per terrorem. Super dextrum humerum non infigitur acus, quoniam in æterna quiete nullus est afflictionis aculeus. Acus est aurea, sed

Itaque, frater, ne vi molestiarum impulsus indiscretis irascaris. Ne forte ad impatientiam, inde ad arma prorumpas, et eum gladium alienum usurpaveris, tuum facias non timeri. Rogo iterum ne has ob multas injurias tristis, turbulentus et anxius, sed delectare semper in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Usurfructum vero altarium, quem tui antecessores laicis tradiderunt, te alendis debilibus publica voce destinare suadeo: tum ne quis illis inde fraudet aliquid, interminari; et si qui in hanc fraudem irruerint, sicut fures sacrorum et occisores pauperum anathemate condemnari. Ne verearis, quæso, homines innocenter offendere propter Dominum, ut sis eo dignus. Si Deus pro te, quis contra te? Est enim pro te semper in sua causa Deus, est etiam tecum, ut ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. xxviii, 20). Quid ergo times defendere Dei causam, cum ipse tecum sit ad cooperandum pro te, sit ad intandum? Confortare itaque, frater, in Domino, et in potentia virtutis ejus: confortare, inquam, confide et gaude, exulta et tripudia, et alacri animo ad certamen ejus prode, eum propheta dicendo: *Congratulamini, populi, et vincimini, accingimini vos, inite consilium et dissipabitur: loquimini verbum et non fiet, quia vobis cum Dominus* (Isa. viii, 9). Et quia certo scio communem Dominum tibi in sua causa esse patrocinatorum, me quoque servulum ejus non defuturum esse polliceor, sive ad coercendum manus persecutorum, sive ad ora contradicentium obstruenda. Ad summum autem securum te requiescere iubeo inter medios clericos, quandiu te audiero persecutoribus Ecclesiæ non cedentem. Gualerannus vero, ut petisti, conveniam; et causa discussa, quid inde sentiam, vel quid te facere oporteat, aut verbis aut literis innotescam. Vale.

EPISTOLA LXXXVII [olim XLII].

(Circa annum 1025.)

Patri et coepiscopo FRANCONI, FULBERTUS episcopus.

Gualeranno misi litteras hujusmodi: *Fulbertus episcopus Gualeranno plus honoris quam sit meritus. Rogo, frater, et moneo, ut emendes culpas quas habes contra Dominum, et me, et Parisiorum episcopum, qui complaculum facit de te. Quod si non feceris ante mediam Quadragesimam, abinde facimus de te sicud de homine qui graviter peccat, et non vult emendari. Si ergo Gualerannus se non justificaverit vobis ante terminum præscriptum, tunc facite de illo iudicium vestrum. Vale quamplurimum.*

EPISTOLA LXXXVIII [olim XLIII].

(Circa annum 1025.)

A dies ex quo illa expeditio vel facta erit vel omissa, venturum se esse ad justitiam pollicetur. Sed quando ille promissionis suæ adimplendæ terminum fixum non statuit, et multæ causæ protectionis incidere possunt, vel certe quæ nobis conveniendi adimant facultatem, suademus, si honeste fieri possit, per vestros necessarios rem accelerare, et vestrum vobis casatum firmiter alligare. Nescitis enim quid fortuna parturiat. Valet.

EPISTOLA LXXXIX [olim XLIV].

(Circa an. eund.)

Sancto et sapienti viro G. abbati et archiepiscopo, F. humilis episcopus, veræ dilectionis affectum.

Noverit prudentia vestra, sancte Pater, quod dominus T. abbas discedens tristitiam nobis reliquit et lacrymas: non quod innocentiam ejus, si esset, nequiremus facere tutam, sed quia culpam nec purgare nec legere poteramus. Unde si vestro ducatu quasi ad examinationem venire affectat cum periculo sui gradus, et communi dedecore sacerdotum, conatus ejus inefficaces sagaci ratione compescere vos oportet, servantes illud apostolicum: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto*, etc. (Galat. vi, 4). Vale.

EPISTOLA XC [olim XLV]

(Circa an. eund.)

Domino Patri et coepiscopo suo A., FULBERTUS, omnium expetendorum summa.

Gaudeo signis officii vestri curam habere monentibus, quod me alloqui vultis, quod querimonie nostræ finem facere, quod incesta connubia castigare. Sunt enim hæc studiosi, justi atque casti animi iudicia. Et quia me his gerendis diem locumque statuere voluistis, sit dies in x Kalend. Martii, locus Masingiaci. Quod si occurritis, Haimonem adducere mementote: alioquin resignate mihi tempestive, ne frustra viam tanti laboris ingrediar. Valet.

EPISTOLA XCI [olim LXXII].

(Anno 1025.)

FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus, RICHARDO abbati, et omnibus sancti Medardi monachis orationis suffragium.

Quandiu de vobis quæ de bonis et sapientibus viris audivimus, gaudentes Domino gratias agebamus. At nunc sinistro rumore læti [f. læsi vel tacti] vestrum periculum formidamus. Dicuntur enim vestri domestici atrium et ecclesiam beati Medardi cruenta cæde violasse. Dicitur de vobis quod in eadem violata ecclesia sine episcopali reconciliatione Deo sacrificare præsumitis. Quod si verum est, profecto

ait Hieronymus, potestatem habet peccantem monachum tradere Satanæ in interitum carnis. Sed ne parva auctoritate fretus hæc dicere videar, testem mihi allego magnam synodum Chalcedonensem duodeviginti episcoporum sub papa Leone sub Martiano principe celebratam, in qua Eutyches abbas Constantinopolitanus condemnatus est. In qua etiam de supradictis causis sancitum est: Placuit neminem aut ædificare, aut constituere monasterii domum sine conscientia ipsius civitatis episcopi: eos vero qui per singulas civitates seu possessiones in monasteriis sunt, subjectos esse debere episcopo, et quieti operam dare, atque observare jejunia et orationes in locis in quibus semel Deo se devoverunt permanentes: et neque communicare, ecclesiasticas sæculares aliquas attractare actiones, relinquentes propria monasteria, nisi forte jubeantur propter urgentes necessitates ab ipsius civitatis episcopo. Item in eadem: Jubemus monasteriis aut martyriis constitutis, ut in potestate sint ejus qui in ea est civitate episcopus secundum traditionem sanctorum Patrum, ne per præsumptionem recedant a suo episcopo. Eos vero qui ausi fuerint rescindere hujusmodi institutionem, quocumque modo, vel si noluerint subjacere proprio episcopo: si quidem fuerint clerici personarum ordinatione subjaceant condemnationibus canonum; si vero laici vel monachi fuerint, communione priventur. Poteram alia multa de legibus divinis huic rationi firmamenta subnectere, sed brevem me scribere memini. Et, ut ait Isidorus, sicut militi illa arma sufficiunt, quæ ferre ad tempus congruenter potest, sic nobis de multis sententiis paucæ, prout tempus exegerit. Nunc vobis charitative volo suadere ut sano consilio præbeat assensum; ad subjectionem episcopi vestri simpliciter redeatis. De præterita culpa requiratis veniam; de futura assumatis cautelam, ut et vobis fiat quies de obedientia, et nobis de vestra quiete lætitia. Alioquin pro certo sciatis quia si, quod absit! in contumacia contra illum manseritis, in proximo conventu episcoporum grave dispendium incurretis. Valet.

EPISTOLA XCII [olim. XCII].

(Anno 1025.)

Regi sacerdos, domino fidelis, ROBERTO FULBERTUS.

Ut vobis proximo Sabbato Turonis occurrerem, quia sero commonitorium accepi, non parui. Si quæ illæ causæ sunt tacentur ad præsens, quia minus vos tacitæ quam expositæ lædunt. Vale nunc et semper

EPISTOLA XCIII [olim. XCVI].

(Circa annum 1025.)

Odonis comitis ad Robertum Francorum regem.

(Vide infra in ROBERTO rege.)

EPISTOLA XCIV [olim. XCIX].

(Circa annum 1025.)

timere, sanctos honorare, Ecclesiam defendere, contemnis Deum, sanctos inhonoras, res Ecclesie invadis et auferis: periclitari, quoniam qui talia agunt, non habent partem in regno Dei. Propter hæc peccata monuit archiepiscopus Turonensis omnes episcopos nostros, et inter alios me pusillum, ut te excommunicarem. Sed ego censui piuni esse, ut te prius monerem: et deprecor, ut habeas misericordiam de anima tua, placans Deum. Jam enim prope est tuus finis. Festina igitur, quæso, reconciliari Christo Salvatori nostro; quia non est salus homini nisi per ipsum. Tene in memoria verbum hoc: Qui confitendo et penitendo finem facit peccatis suis, antequam moriatur, finem habebit in altero sæculo poena ipsius; et qui peccatis mortalibus penitendo non facit finem, poena ipsius erit sine fine. Evigila igitur propter te ipsum, sicut homo in proximo moriturus: et reconciliare Christo, ne moriaris apostolica auctoritate damnatus. Vale et remanda mihi velociter atque veraciter voluntatem tuam.

EPISTOLA XCV [olim. C]

(Circa an. eumd.)

FULBERTUS Dei gratia Carnotensium episcopus comiti FULCONI commonitorium salutis.

Tan horrendo facinore præsentiam domini regis uti dedecoravere satellites, ut mundani iudices asserrant capitale te quoque reum majestatis, qui eis postea patrocinium tuum et receptacula præbui. Promde rogabatur a multis, ut die sacro Pentecostes, et te et illos excommunicarem. Sed nos tuæ providentes salutis, trium hebdomadarum ab ipso die petivimus inducias, ut litteris te convenire possemus. Talem etiam a rege conditionem impetravimus, si veneris in iudicium, ut non super vitas, aut super membra, sed super facultates ultio reflectatur. Unde te commonemus, ut ante præscriptum terminum auctores tanti sceleris aut in iudicium adducas, aut propter honorem regis repudies: te ipsum deinde, sicut per abbatem sancti Albini promisisti, expurges, et humili satisfactione regis animum places. Quod si reos ipsos nec ad justitiam ducere, nec propter seniore tuum repudiare volueris, Christianam communionem nobiscum ulterius non habebis. Vigila ergo sicut pro te ipso, et quid habeas animi cito mihi remanda. Optimam partem consilii det tibi Deus eligere.

EPISTOLA XCVI [olim. XI].

(Circa annum 1026.)

Venerando Parisiorum antistiti FRANCONI, FULBERTUS Dei gratia Carnotensis episcopus, totius prosperitatis munus.

Laudunensem illam sacrilegam, res Ecclesie vestræ diripientem, propter has causas excommunicare distulimus: Primo, quia defuit qui ipsi ferre auderet nostram excommunicationem. Deinde quia pa-

huc spectandum vobis videtur, si animi vestri serenitas acquiescat. De Lisiardo autem archidiacono vestro, quem scripsistis in vos superbum ac rebellem esse, non opus est nos consulere, cum optime noverit prudentia vestra quid de hujusmodi lex divina sentiat, neque nos oporteat quemquam absentem, et causa indiscussa, judicare. Volumus autem vos scire quod Adeoldus noster de Novigento, cui anathematis sententiam intentatis, propter querelam quam habent contra eum monachi sancti Dionysii, dicit se paratum esse ad justificandum in audientia vestra, atque nostra. Proinde si litem hanc cito justoque fidei determinare vultis, constituite diem, quo vobis et monachis sancti Dionysii apud sanctum Arnulphum occurrere valeamus, qui locus vobis ad conveniendum opportunior esse videtur. Valet.

EPISTOLA XCVII [*olim*. XXXIV].
(Circa annum 1026)

LEUTHERICUS Senonensium archiepiscopus et FULBERTUS Carnotensium episcopus clero sanctæ Parisiensis Ecclesiæ temperantiam in prosperis, fortitudinem in adversis, charitatem ubique.

Audivimus, charissimi, famam injuriarum quas patitur episcopus vester, et corde compatimur: vos quoque illas ita sentire credimus, sicut fideles filios, et bono capiti bene coherentia membra. Sed miramur quare in tanto mœrore constituti, nec ad nos petendæ consolationis causa venistis, nec saltem litteras direxistis. Nam neque plaga vestra tanta est, ut invenire nequeat consolationis remedium, neque verus medicus ille dereliquit Ecclesiam, qui se nobis omnibus diebus usque ad consummationem sæculi promisit adfuturum. Miramur iterum cur impios homines, qui divinis sanctionibus adversantur et in vestrum pastorem contumaces existunt, in communionem recipitis contra canonicam regulam, quam vobis ignorare nefas est et periculosum solvere. Quod si putatis eos tandiu vobis in communionem habendos, quousque ab episcopo vestro palam excommunicentur, corrigi hanc æstimationem Petrus apostolus in sermone habito ad Romanos de ordinatione Clementis his verbis (43): *Quædam, inquit, fratres, ex vobis ipsis intelligere debetis, si qua sunt quæ vester episcopus propter insidias malorum hominum non posset evidentius et manifestius proloqui? verbi gratia, si inimicus est alicui pro actibus suis, vos nolite expectare, ut ipse vobis dicat, sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque commotione obsecundare, et avertere vos ab eo cui ipsi sentitis adversum.* Hæc et plura hujusmodi beatus Petrus in prædicto sermone. Nos autem, fratres,

A commotione contingunt. Unde nos quoque invicem nobis repenti postulantes, agili penna exhortationis vos ad hoc excitare cupimus, ut sitis in lege Domini studiosi ad obedientiam et suffragium vestri pastoris pro amore devoti; ad resistendum vero adversariis ejus sagaciter instructi, fideliter animati. Inter quos videlicet a lversarios unus est nomine Lisiardus olim quidem archidiaconus: qui cum esse deberet oculus episcopi sui, dispensator pauperum, catechizator insipientium, apostatavit ab omnibus his, et factus est episcopo suo quasi clavus in oculum, prædo pauperibus, dux erroris insipientibus: quia superba et contumeliosa maledicta in episcopum suum jactans, serenitatem speculationis ejus turbat, decimas et oblationes altarium, stipem videlicet pauperum, suo episcopo inconsulto, sæculari militiae tradit. Et cum talia facit, dat insipientibus erroris et perditionis exemplum, quibus impendere debuerat vere scientiæ catechismum. Quid dicemus de juramento fidelitatis, quod ita contaminat, ut episcopo suo non corde, nec verbo, nec opere fidelis existat? Non autem temere de corde ipsius judicamus, cum veraciter in sacro poemate dictum est (44)

Ex operum specie clarescant intima cordis

is itaque pro contumacia sua qua pœna dignus sit, si ruina angeli non sufficit ad exemplum, contumacis Core manifestat interitus. Pro perfidia vero sua et contumeliosa maledictione, quid meruerit, suspendium Judæ, et sororis Aaron lepra testatur. O hominem infelicem nimium, cui tam horrenda tempestas divini ultionis incumbit! Condemnat illum Testamentum Vetus his verbis: *Qui maledixerit patri, morte moriatur (Exod. xxi, 17)*. Condemnat illum lex Christianorum judicium hæc sententia: Si quis episcopo aliquam injuriam, aut injustam dehonorationem fecerit, de vita componat, et omnia quæ habere visus fuerit, Ecclesiæ cui præesse dignoscitur, integerrime societur. Excommunicat illum Gangrense concilium c. 7 et 8; degradat illum Carthaginense concilium cap. 57, sed et alia plura. Quapropter et nos a sanctorum Patrum sententia discrepare nolentes, consequenter illum a communionem separamus, quantum nostræ potestati conceditur, donec respiscat et episcopo suo digne humiliatus satisfaciat: et nisi cito respiscens ad satisfactionem venerit, in plenaria synodo perpetuo anathemate feriat. Mandamus autem vobis ut ipsi Lisiardo has litteras ostendatis, ut tam horrenda pericula, vel graviter admonitus exire meminerit. Patet enim adhuc evadendi locus, dicente Domino

Jesus justum, ipse est exoratio pro peccatis nostris (I Joan. II, 1). Et ipse Dominus ait: *Gaudium est angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia* (Luc. xv. 10). Certum enim habet catholica fides, ut verbis beati Fulgentii utar, quia quocunque tempore homo egerit pœnitentiam, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis præteritis, et pro eis in conspectu Dei non solum corporis sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Verum, ut ait Pater Augustinus, qui veniam pœnitenti promisit, dissimulanti diem crastinum non spondit. Rogamus etiam, fratres, ut domnum F. venerabilem episcopum vice nostra salutare et confortare memineritis; certo scientes sua tristia nostra esse, nostra prospera sua. Valete cum ipso.

EPISTOLA XCVIII [olim XXXV].

(Circa an. eumd.)

Dilecto Patri et coepiscopo suo G., FULBERTUS vivere, et eulere.

Vester clericus propinquus noster F. ad nos veniens eo se gratiosorem exhibuit, quo de vobis bene per omnia nuntiavit. Unde nunc illum salutatio-
is gerulum facientes, et claritati vestræ comparati minusculis exorare volumus, si non est importunum, ut eam gratiam sibi sentiat prodesse, quam apud vos jamdudum nos credimus habuisse. Vale.

EPISTOLA XCIX [olim XXXVI].

(Circa an. eumd.)

Charo Patri et coepiscopo suo GUIDONI, FULBERTUS.

Si diacono qui se presbyterum simulavit, missamque celebrare præsumpsit, modum pœnitentiæ in divinis legibus proprie statutum non invenimus, per ratiocinationem similium sic æstimare possumus. Core, Dathan et Abiron iudicio Dei condemnati, et horribili morte mulctati sunt, eo quod Aarum sacerdoti se comparare ejusque officium usurpare præsumperunt. Illic autem levita more illorum illicite sibi sacerdotium usurpavit. Quis ergo in isto dubitet esse mortale commissum, qui in illis Deo iudice videt morte punitum? At quia jam Salvator noster, qui venit salvare quod perierat, non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, clementer agit ut degradentur hujusmodi, et inter laicos pœnitentiam agant. Sed ne nimis austeritatem veteris legis hæc ratiocinatio sapere videatur, proponamus et nova. Legitur in quodam capitulo: Statutum sæpissime et inhibuitur est, ut missarum celebrationes in diebus imperatorum, principum, et

siue capituli: Si quis ergo post tot prohibitiones hæc decreta apostolica, et synodali auctoritate renovata temerare præsumpserit, gradus sui periculo subiacet. Videmus ergo capitulum novæ legis vetustæ congruere, nec opus est amplius quid de illo diacono faciendum sit dubitare. Est enim procul dubio extra chorum deponendus, pœnitentia plectendus. Quod si de longitudine pœnitentiæ quæstio fiat, meminisse debemus illius sententiæ, quæ ad hanc quæstionem respondet hoc modo: Mensuram temporis in agenda pœnitentia idcirco non satis attente præfigunt canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis statuendum relinquunt, quia apud Dominum non tantum valet mensura temporis, quam doloris; nec abstinentia tantum ciborum, sed mortificatio potius vitiorum. In vestra ergo manu situm est, pœnitentiam ejus vel brevare, vel protelare, juxta quod eum in pœnitendo diligentem, seu negligentem videritis. Valeat sanctitas vestra.

EPISTOLA C [olim LXXXIX].

(Circa annum 1026.)

Dilectissimo domino regi que ROBERTO, FULBERTUS humilis episcopus humilitatem in prosperis, fiduciam in adversis.

De Lisiardo clerico, qui Meldensis episcopi res odiosa importunitate pervasit, tale consilium damus: Præcipite archiepiscopo Senonensi, ut vel episcopium ipse visitet, vestræque et suæ ditioni revocet, ut dignum est; vel, si id facere prohibeatur, mandet prædicto L. per litteras ex sua et nostra, suorum videlicet suffraganeorum parte conscriptas, ut cedit loco et rebus stulte pervasit, et de præsumptione sua nobis satisfacere studeat ante proximam festivitatem sancti Petri apostolorum principis. Quod si facere neglexerit, ex tunc in antea a nobis omnibus excommunicatus sit. Valete.

EPISTOLA CI [olim XCI].

(Circa annum 1026.)

Serenissimo regi Francorum ROBERTO FULBERTUS humilis Carnotensium episcopus, quod decet et prodest.

Gratuor tibi, domine mi, quod fonte bonitatis, ut semper irrigans, negotium Dei mandasti mihi tractare ut expedit. Talia denique te regem præcipere decus est, subditosque tibi capescere tutum. Sed illud miror, quod Odonem comitem in mea deliberatione vel posuisse vel positurum esse dixisti, quid facere debeat de receptione Meldensis episcopi, cum abhinc anno fere dimidio nec ipsum viderim, nec de tali negotio legationem ejus acceperim. Attamen si aspirante Deo ad nos venire et consiliis meis acquiescere voluerit, desinet procul dubio prædictam Ecclē-

EPISTOLA CII [olim LX].

(Anno 1027.)

Venerabili patri et coepiscopo suo G. FULBERTUS.

Ad benedictionem Henrici regie prolis (45) voto quidem ravior, sed adversa me corporis valetudo retardat. Tentarem tamen utcumque moderatis equitationibus eo pervenire, si non absterret sæ vitia matris ejus, cui satis creditur cum mala promittit, fidem facientibus gestis ejus. Qua difficultate prohibitus, rogo vestram charitatem, dilectissime, ut vice mea suadeatis domno archiepiscopo Remensi cæterisque primoribus, ne qua occasione differant benedictionem juvenis supradicti. Spero enim illum Deo, et bonis hominibus placitum. Vale.

EPISTOLA CIII [olim LXV].

(Anno 1027.)

Dilectissimo coepiscopo suo ODOLRICO FULBERTUS, ex animo quidquid verus amicus.

Primum gratias ago, charissime, quod nobis ad concilium et comitatum et obsequium pollicemini. Quod dum facitis, ingenita benignitate vestra multum nos hilaratis : et nobis quidem desiderium esset memorato concilio interesse, sicut etiam venerabili archiepiscopo nostro Leutherico in audientia vestra nos dixisse meminimus, sed difficultates ex malitia hujus temporis obortæ non sinunt. Quod etiam vos illi notum facere precamur, ne sit nostra expectatione suspensus. Cæterum exoptabilis colloquii vestri opportunitatem in præsens non habemus, nisi forte vobis Novigentum placuerit propinquare. Vale.

EPISTOLA CIV [olim LXVI].

(Circa annum 1027.)

Directo suo O. FULBERTUS.

Quod vobis olim, charissime, per veredarium vestrum litteras non remisi, id causæ fuit quia vos quamprimum visere destinabam, idque etsi diu distuli, desiderare non destiti. Sed interim vos scire volo quod utique velle scio : me scilicet ad præsens Del gratia bene valere vestris obsequiis spiritualiter instantem corporaliter apparatus, sicut nemo fidelius, excepto illo sancto monachorum archangelo Odilone, cui me in nullo comparare præsumo. Cujus etiam charitas si qualiter afficiat animam tuam aggrediar dicere, deficit, ne rem inenarrabilem videar velle narrare. Plura me scribere prohibuit tam multiplex negotiorum occupatio, quam etiam legatus morarum impatiens. Sed hoc unum tandem apud vestram benignitatem deprecor, ut cum nostrum archangelum vice nostra salutaveritis, cum simplicitate monastica hilaritatem angelicam quæ vobis præsto est induatis. Valete prospere in virtute Dei.

(45) Successit Roberto regi Henricus filius, quem me monachus nateum nuncuparat, ut nonnullis scribitur minorum filius. Hic rex regis Constantini

A EPISTOLA CV [olim LXVII].

(Circa annum 1027.)

Venerabili Patri suo ODILONI, FULBERTUS sacerdos non meriti confidentia, sed pietatis affectu, præsumptum orationis suffragium.

Magnam mihi desiderium fuit, et adhuc quidem est ad vos veniendi, sed obortæ nuper in nostro episcopatu dissensionum causæ propositum iter omittere coegerunt. Quod vobis quamprimum his pauculis apicibus significare curavi, ne sublimitas vestra sit ad præsens de meæ pusillitatis expectatione suspensa. Veniam autem aliquando si licuerit ad vos, quos vere inhabitat Spiritus sanctus, consilium divini oraculi petiturus. Valete in Domino semper, iterum dico valete.

B EPISTOLA CVI [olim LXVIII].

(Circa annum 1027.)

Prudenter et præclare magnifico Patri O. FULBERTUS suus.

Ut ab alio liberaliter acceptus, sic nunc quas opere nequeo, affectu saltem gratias recompensio. Tali enim apparatu in epistola tua dignatus sum, quali non festivior expectetur in ferculo Salomonis inter organa vatum, et ardentes cincendelas virginum (46). Angelicum mihi manna posuisti non sine mystica dape columbarum ac turturum. Propinabas interea charitatis nectar. Quo inhianter hausto et ad cordis interiora transmissio, si non prophetice ut David verbum bonum, panegyricè tamen ut sit, et imprecatorie sicut filio refocillatus Israel, tibi Patri filius eructare gaudebam. Paterna deinde cura significasti meæ valetudinis habitum sagaciter explorasse, atque ubi vitalis calor aliquid in me dabat sospitatis indicium gratulari, dolere morbi signum et formidare periculum. Nec vero tandem benignitas tua plagam meam relinquere passa est suæ orationis exsortem, quin arte divina mirabiliter usus liquorum quemdam instar vini Samii prius infudisti, qui indigestum humorem excoqueret, dehinc alterum olivo persimilem, quo totus omnino tumor atque dolor mitigatus abscederet. Nunc ergo tua curatus industria, tuis epulis recreatus, dignum duco ut omnes meæ vires tuæ voluntatis semper adminiculentur effectui. Nec aliquatenus a tua sententia discrepatum ire statuo, quæ te cum Domino quantum homini datur, idem velle atque nolle confido. Decet itaque, Pater, ut tu quoque vicissim me tuum servulum de te pendentem, teque non sine magna fiducia respectantem, sacris intercessionibus adjuves. Sum enim valde miserabilis homo, qui cum ad propriam non sufficerem, ad publicam curam nescio qua seu ratione, seu temeritate perductus sum, id in Vita Henrici.

(46) Inter organa vatum, et urgentes cincendelas virginum. Sic habetur in nostro ms. et in ms. B. De

que certe est neque dissimules, quod te specialiter A mihi facit consilii atque auxilii debitorem qui te suasore non desero hunc laborem. Vale.

EPISTOLA CVII [olim LXIX].

Sacratissimo atque dilectissimo Patri O., FULBERTUS humilis sacerdos, orationis suffragium.

Volebam vobis occurrere, Pater, ut mandavi per R. diaconem meum: sed domestici mei novo quodam rumore permoti, nec me iter ad præsens agere, nec se itineris mei fore comites acquiescunt, donec tutius id fieri posse perpendant.

PISTOLA CVIII. [olim LXXXVI].

(Anno 1027.)

Regi sacerdos ROBERTO, FULBERTUS, fidelis et prouus.

Accepta legatione vestra per R. sanctæ Crucis æconomum destinatum, peregrinationem iterum B intermisi. Nunc quid me velit serenitas tua colloquia magis, si fieri possit, quam legatis aut litteris cupiam edoceri. Venirem autem ipse protinus ad vos hujus rei gratia, si commode possem, sed venire in armis sacrum tempus abnuic ac religio nostri ordinis. Venire inermes, longa via interminat, ac malitia sæcularis. Est enim mihi O. coluber in via (47), R. cerastes in senita. Cæterum ex arbitrio vestro pendeat, amodo quo pacto voluntatem vestram mihi placeat indicare, quoniam apud me definitum voluntati vestra, quæ vobis non noceat, convenire. Valete regaliter (48).

EPISTOLA CIX [olim CVI].

(Circa annum 1027.)

Dilectissimo domino suo FULBERTO episcopo H., ejus fidelis juxta Domini præceptum, serpentinum prudentiam columbina simplicitate præditam

Quod tuo, beatissime Pater, aliorumque multorum relatu perceperam, id ipsum nuper, domino Berardo Successionis episcopo referente, cognovi: scilicet incurrisse te gravissimum reginæ odium faventem potius marito suo, de constituendo rege majore filio, quem dicunt simulatorem esse, segnem, mollem, in negligendo jure patrisaturum, fratri suo juniore attribuentes his contraria. Te quoque plurimi episcoporum mordent clanculum vel ab eis ac cæteris quasi quintum malleum a quatuor Pythagoricis pro hac causa dissonantem. Unde quantum ex verbis spradicti præsulis adverti, sententiam coepiscoporum tuorum Francigenarum super hoc agendum negotium intimare tibi non me piguit; ut si forte sanior est, ei ne refrageris, et a periculo tibi caveas. Est autem hæc eorum ad componendam utriusque litem sententia: patre vivente nullum regem sibi creari; quod si acrius institerit in vita patris hoc fieri, quem meliorem senserit, ad regem debere sublimari. Videris, Pater prudentissime, ne sis plus æquo justus, nec a sanctis consacerdotibus tuis per-

deram dissideas.

Insani nomen sanus feret, æquus iniqui,
Ultra quam satis est, virtutem si petat ipsam,
Invidiam nimio cultu vitare memento
Quæsi non lædit, tamen hanc sufferre molestum est.
Adsit tibi in omnibus magni consilii angelus.
Mibi quoque tribuat videre faciem tuam desideratissimam. Si quid forte insolenti susurro tecum ago, facilem, quæso, apud te venie locum obtineam, cum magis ex prompta fidelitate quam improba temeritate peccaverim.

EPISTOLA CX [olim CVII].

(Circa annum 1027.)

Certum est omnibus qui fundamenta catholicæ puritatis moverunt, totius Ecclesiæ soliditatem in pace consistere, et signum Christi discipulatus in dilectione. Nam sicut in Evangelio Dominum dixisse legimus: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (Joan. xiv, 27); et iterum: *In hoc cognoscet omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. xiii, 35); liquet ergo neminem fore Christi discipulum, nisi signo dilectionis ac pacis fuerit insignitus. Hoc vero signaculum non adipiscitur, nisi ab iis in quibus fuerit unitas voluntatum. Unitas autem voluntatum inveniri non potest, nisi in his qui suum velle et nolle in unius præpositi judicio constituunt. Unde et auctor pacis nullum ordinem in Ecclesia sine prælati regimine relinquens, pro certo insinuat nulla alia ratione fragilitatem humanæ labilitatis ad unitatem spiritus posse redigi, sive in pace conservari. Quare nos pauci fratres in cænobio, cui Cella Boboni nomen, et Deo pro posse famulantes, quia vinculum pacis et signaculum Christianæ disciplinæ dilectionem per unitatem cordis vel animæ possidere cupimus, post obitum domini Gariini abbatis viri religiosi elegimus fratrem quemdam morum probitate ornatum Bernardum, quem nobis vice Patris præesse volumus; et in definitione ejus sententiarum nostrarum uniri diversitatem, ne diversa sentientes, a Christi doctrina inveniamur extranei. Facta est autem electio ista consilio atque auctoritate domni abbatis Majoris Monasterii post excessum gloriosi principis Odonis, a quo hujus rei curam susceperat. Qui hoc in conventu monachorum ritu celebri peracto, obtulit etiam fratrem prædictum nobilissimæ H. comitissæ, sub cujus ditione locus ipse consistit, et Stephano comiti ejus filio, a quibus donum rerum temporalium ad idem pertinentium cænobium suscepit. Dehinc vero statuit eum venerabili Mainardo, Trecassinorum præsuli, cujus ecclesiastica auctoritate electionem hujusmodi corroborari oportuit atque ab ipso animarum curam suscipi, nec non abbatis benedictionem secundum institutum Patrum celebrari. Quod ipse benignissime annuit, et omnia, prout mos exornat ecclesiasticus,

utpote vir prudentissimus atque eruditione clarus, A complevit.

EPISTOLA CXI [olim CVIII.]

(Circa annum 1027.)

Odiionis Cluniacensis abbatis ad Fulbertum.

(Vide Patrologiæ tom. CXLII, inter epistolas S. Odiionis.)

EPISTOLA CXII.

FULBERTI CARNOTENSIS EPISCOPI AD HILDEGARIUM.
De episcopis ad bella procedentibus.

(MARTENE, *Thesaurus Anecdotorum*, tom. I, col. 150, ex. ms. S. Remigii Remensis.)

FULBERTUS, Carnotensis episcopus humilis, HILDEGARIO fratri salutem.

Decreveram quidem tibi, licet sæpius potenti, nequaquam scribere, non quod dilectioni tuæ quidquam vel cum meo pudore negare debuerim, imo nec debeam; sed quod consultius arbitrabar linguæ januam obserare, quam ea in lucem proferre quæ incurrant multorum offensam. Idcirco hactenus apud te mutus fui, quod obtractorum invidiam contra me provocare nolebam. Scio quippe non defuturos, qui hæc quæ dicturi sumus, quasi inclementius dicta in suam referant contumeliam. Verum quia obstinacius in pulsando persistis, et litteris crebris importunum te exhibere non desinis. aperiam tibi prout Spiritus sanctus annuerit quæ postulas; imo ea ipsa revolvam quæ sanctorum Patrum sanxit auctoritas, quorum dictis refragari, veritatem respuere est.

Quæris quid sentiam de episcopis qui, spreta ecclesiasticæ pacis tranquillitate, seditiones quærunt, bella sectantur? Sane nequaquam audeo illos episcopos nominare, ne religioso nomini injuriam faciam. Tyrannos potius appellabo, qui bellicis occupati negotiis, multo stipendiis milite, solidarios pretio conlocunt, ut nullos sæculi reges aut principes noverim adeo instructos bellorum legibus, totam armorum disciplinam in procinctu militiæ servare, digerere turmas, ordines componere ad turbendam Ecclesiæ pacem, et Christianorum, licet hostium, sanguinem effundendum. Quibus si de his dudum ab orthodoxis Patribus prolata testimonia proferas, illos non armis, sed ecclesiasticæ paci debere esse intentos, non excidia viventium, sed regimen suscepisse animarum, statim præteudunt D justitiæ causas, se invitos arma suscipere, hostium catervas de collo pendere, imminere cervicibus gladios, libertatem se quærere armis quam pace obtinere non possunt. Quare non magis secundum Apostolum injuriam sustinent? quare non

aliam (*Matth. x, 23*). Et: *Qui te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram (Matth. v, 39)*. Et: *Qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, remitte ei et pallium (Ibid., 40)*. Et iterum: *In patientia vestrapossidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19)*. Scimus enim qui dixit: *Mihi vindictam et ego retribuam (Rom. xii, 19)*. In veteri instrumento oratione Moysi hostilem exercitum vincebat Israel, etc.; contrario, manus illo remittente, hostibus cedebat victoria (*Exod. xvii, 11*). Unde colligere possumus quod melius patientia et oratione præliamur, quam gladiis et seditionibus. Ipse quoque magister veritatis, cujus vestigia sequi detemus, sicut Joannes apostolus scribit: *Qui dicit se in Christo munere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare (I Joan. ii, 6)*, cum justissimam haberet causam, nec minorem potestatem suos fulminandi adversarios, sicut ipse ante passionem suam protestatus est dicens, exhiberi sibi a Patre, si vellet, plusquam duodecim legiones angelorum (*Matth. xxvi, 53*); cum etiam ad imperium ejus totus orbis pugnaret pro eo contra insensatos, quippe qui contra eum insurrexerant, qui vere innocens erat, et in cujus ore non est inventus dolus (*I Petr. ii, 22*), volens tamen nos, quorum infirmitati in omnibus consuluit, invitare ad patientiam, ductus ad victimam quasi mitissimus agnus nec aperuit os suum (*Isa. LIII, 7*). Nam cum fidelis discipulus pro Magistro dimicare pararet ac librans ensem e vagina jam in pugna ageretur, ut sciret non in gladio sed in Deo esse victoriam, audit a Magistro: *Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt (Matth. xxvi, 52)*. Unde et B. Augustinus in libro Quæstionum Veteris ac Novi Testamenti: «Apostolo Petro usque ad hoc permissum est, quod dolorem faceret, non occideret.» Quia enim sancta Ecclesia non habet gladium nisi spiritualem, nec occidere debet, sed vivificare, testatur Nicolaus papa dicens: «Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringetur legibus; gladium non habet nisi spiritualem, non occidit, sed vivificat.» Et B. Hieronymus in epistola ad Ageruchiam: «Olim præcipiebatur reddi oculo pro oculo, dentem pro dente (*Matth. v, 38*); nunc verberanti maxillam præbeamus et alteram (*Ibid., 39*). Illo iu tempore bellatoribus dicebatur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime (Psal. xlii, 4)*; modo audit Petrus: *Conde gladium tuum in vaginam: qui enim gladio percusserit, gladio peribit (Matth. xxvi, 52)*.» — «Debent quippe episcopi, sicut

illicite et contra gradum suum ad arma humanæ militiæ consurgat, omnis qui sanum sapit intelligit. Unde B. Ambrosius sacerdotibus dare volens exemplum patientiæ, in epistola contra Auxentium de tradendis basilicis civibus scribit : « Video vos præter solitum esse turbatos solito. Sed quid turbamini? Volens nunquam vos deseram, coactus repugnare non novi, dolere potero, flere potero, gemere potero, adversus milites Gothos arma quoque lacrymæ mere sunt. Talia monumenta sunt sacerdotis: aliter non debeo, nec possum resistere. » Item de eadem re in eadem epistola : « Si patrimonium petitur, invadatur; si corpus, occurrat. Vultis in vincula rapere, vultis in mortem? voluntati mihi est. Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratius immolabor. » Origenes quoque exponens illud de Evangelio : *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces; a fructibus eorum cognoscetis eos* (Matth. ix, 15), sic dicit : « Apostoli et martyres sancti non persecutionem fecerunt, sed persecutionem pertulerunt; non maledixerunt, sed maledicta sustinuerunt; non blasphemaverunt, sed a blasphematoribus interfecti sunt. » Et B. Gregorius papa in quadam homilia informans nos ad conservandam innocentiam ita dicit : « Utinam si ad prædicationis virtutem non sufficimus, loci nostri officium in innocentia vitæ teneamus. In Evangelio quippe Dominus ait : *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos* (Matth. x, 16). Igitur sicut agni inter lupos militimur, ut sensum servantes innocentie, morsum malitiæ non habemus. Qui enim locum prædicationis suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare, ut ex ipsa sua mansuetudine iram sæventium mitiget, et peccatorum vulnera in aliis afflictionibus ipse vulneratus sanet. » Idem etiam papa docet nullo modo, neque pro justa etiam causa, episcopum debere armis inservire : volens aliis suo satisfacere exemplo, scribit super hoc Sabiniano diacono dicens : « Unum est quod breviter suggeras serenissimis dominis nostris imperatoribus; quia si ego servus eorum in morte vel Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa. Sed quia Deum timeo, in morte cujuslibet hominis me miscere formido. »

Unde liquido colligere potes, quandoquidem ille tuas tam efficaciter ulcisci prævalens injurias, metu tamen divino elegit scutum patientiæ, ne hominum mortibus se misceret, quod isti timore Dei abjecto nefarie cædibus hominum se intenserunt, et cruentas strages contaminatis obtutibus aspiciunt. Quod beatissimus Martinus magnopere fugiens, abdicatis armis, quibus sub terreno rege militabat, suæ fidei tirocinium mansuetudinis et innocentie proposito delinquit, et nondum clericalis ordinis gradum ali-

« Christi miles sum, pugnare mihi non licet. » Bre- viter docuit non solum episcopos aut sacri ordinis ministros a præliis cohiberi, verum etiam qui Christo semel militare cœperit, etiam ab ipsis bellorum occasionibus omnimodis abstinendum fore. Idem etiam in episcopatus culmine positus non solum aliquem non insectatus est inimicum, verum etiam mortem meritos inæstimabili charitatis affectu ab imminente clade plerumque eripuit, memor illius præcepti : *Erue eos qui ducuntur ad mortem*. Nec hoc dico ut maleficos et vita ipsa indignos ab ultione prohibeam; sed regibus hoc licet ac sæculi potestatibus, et quibus a legibus permissum est. Aliæ quippe sunt leges Cæsaris, alii mores ecclesiasticæ dignitatis. Unde dicit B. Augustinus in libro Quæstionum Veteris ac Novi Testamenti : « Quare sententia data est? Ut quid qui accipit gladium gladio pereat, nisi quia nulli licet, excepto iudice, gladio quemquam occidere? » Et beatus Hieronymus, super Ezechielem libro iii : « Qui malos percutit, in eo quod mali sunt, et habet vasa interfectionis ut occidat pessimos, minister est Domini. » Et Haimo, super Epistolam ad Romanos : « Sunt quædam enormia flagitia quæ potius per mundi iudices quam per antistites et rectores ecclesiarum judicantur, sicut est cum quis interficit apostolicum, episcopum, presbyterum, diaconum. Huiusmodi reos reges et principes mundi damnant. Ergo non sine causa portat gladium, qui talia scelera dijudicat. » Sicut ergo episcopis et sacri ordinis ministris omnino prohibitum est aliquem occidere, ita sæculi principibus hoc licet absque reatu facere, sicut Hieronymus testatur super Epistolam ad Galatas, libro xi : « Iudex non est auctor sceleris, neque homines vinciendo, neque homines perimendo. » Liquet itaque solis mundi potestatibus attributam potestatem eradicandi impios de terra, sicut beatissimus martyr Cyprianus scribit in nono genere abusivæ. « Rex, inquit, debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, patricidas et pejerantes non sinere vivere, filios suos non sinere impie agere. Episcopi vero in sua mansuetudine et ecclesiastica severitate et prædicatione verbi Dei stabiles permanent, sicut in Actibus apostolorum scriptum est : *Non est æquum relinquere verbum Dei et ministrare mensis* (Act. vi, 2). » Qui sic etiam docere debent, sicut Hieronymus ait, ut vita eorum irreprehensibilis sit. Perdit enim auctoritatem docendi, cujus sermo opere destruitur. Proinde sciant sibi omnino inibitum ad bella procedere, nisi quibusdam ex causis quæ in subsequenti Caroli regis edicto patebunt : « Carolus Dei gratia rex regniq[ue] Francorum rector, et devotus sanctæ defensor Ecclesiæ, atq[ue] adiutor in omnibus apostolicæ sedis. Hortatu omnium fidelium nostrorum, et maxime episcoporum ac reliquorum sacerdotum consultu, servis Dei per omnia annis præsertim portare vel curare aut

ministrum missarum scilicet solemnia adimplenda et SS. patrocinia portanda ad hoc electi sunt, id est unus vel duo episcopi cum capellanis presbyteris; et unusquisque princeps unum presbyterum secum habeat, qui peccata confitentibus indicare et indicare penitentiam possit. »

Hæc omnia isti parvipendunt, imo etiam evangelica instituta contemnentes, plerumque, ut audivimus, adhuc illitis recens facta cæde manibus, non solum ecclesiam intrare sed ad ipsa Christi sacramenta nefario ausu presumunt accedere, non dijuvantes corpus et sanguinem Domini : nimirum non attendentes quod idem Christus non alieno cruore, sed proprio sanguine introivit semel in sancta, a Deo miserationum ubertate redundans, ut pro ipsis suis persecutoribus, licet misericordia indignis, ad Patrem diceret : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii, 34). Meminisse quoque deberent quod David rex quondam potentissimus, de quo Dominus : *Inveni, inquit, virum secundum cor meum, qui faciat omnem voluntatem meam* (Psal. lxxxviii, 24); tamen propter mortem Uriæ et populum recensitum et frequentes expeditiones prohibitus est ædificare templum Domino, quod ipso mortuo Salomon, id est rex pacificus, ædificare meruit (I Par. xxviii). Ipsi itaque non timent quod Apostolus dicit : *Qui indigne manducat, judicium sibi manducat* (I Cor. xi, 29). Unde admonens nos Ambrosius dicit : « Vide quid agas, sacerdos : ne febricitanti manu Christi corpus attingas ; prius curare, ut possis ministrare. » Et B. Hieronymus in Psalmo : « Electos Israel impedivit, impediuntur et nunc electi Ecclesiæ si non ipsi quoque sacerdotes innocenter sacrificia percipiant. » Quia igitur illicita presumunt, merito sue actionis ante oculos superni Judicis dignitatis sue honore privantur, qui falso pastorum nomine ante homines gloriantur. Unde noverint se non habere illam apostolis atque apostolico exemplo viventibus episcopis collatam a Deo potestatem ligandi atque solvendi, juxta beatum Augustinum in canonica regula ita dicentem : « Illi soli ligandi atque solvendi, sicut sancti apostoli habent potestatem, qui illorum exempla cum doctrina tenent, et secundum regulam apostolicam omnia communia habent. » Beatus quoque papa Gregorius in Dialogo : « Petri vicem in ligando et solvendo obtinent, qui locum sancti regiminis fide et moribus tenent. » Et alibi : « Jure privilegium meretur amittere, qui auctoritate usurpat illicita. » Quod si ad excusandas excusationes in peccatis iniquitatem suam quorumlibet similium imitatione palliare voluerint, qui tanquam religiosi fuerint, et tamen ab expeditionibus non abstinuerint, etiamsi aliquem magnæ auctoritatis in assensum suum attraxerint, ego magis credo evangelicæ fidei, sanctorum Patrum veritati, quam alicui

episcopum jubet esse sine crimine, non percussorem. Quibus breviter dico, si tueri se [volunt] pravo alicujus exemplo, noverint quia singularis personæ vel causæ non præjudicant [, sed] communi legi et universali sententiæ. Illi itaque solliciti sint episcopi circa gregem suum, pascant pauperes ecclesiæ et domesticos fidei, et causa viduarum et pupillorum ingrediatur ad eos, vestiunt nudos, egentium animas refocillant, et cætera paternitatis obsequia filiis suis impendant. Sed omnimodis hoc caveant, ne ea quæ ob indigentium necessitatem Ecclesia congregat et servat aliquando tollant et in alios usus nefarie effundant, Christi filiorum panem canes comedant, quod omnino non expedit animalibus eorum. Invenies et alia innumera divinæ paginæ testimonia ; sed ipse tibi ex parte mea hæc pauca destinavi, ut desiderio tuo satisfacerem. Tu vero, si sapiens fueris, in paucis multa cogitare poteris. Vale.

EPISTOLA CXIII.

FULBERTI CARNOTENSIS EPISCOPI AD HILDEGARIUM :

[Apud GALLAND., *Bibliotheca Vet. Patr.*, tom. XIV, pag. 190.]

FULBERTUS, Carnotensium episcopus, HILDEGARIO salutem ab illo qui mandat salutes Jac. b.

Epistolari brevitate coactus interrogationi tuæ compendiose respondeo. De ecclesiasticis rebus Hieronymus dicit ad Nepotianum (*epist.* 52) : « Amicis quidpiam rapere furtum est, Ecclesiam fraudare sacrilegium est, accepisse pauperibus erogandum, et esurientibus plurimum vel cautum esse vel timidum, aut, quod apertissimi sceleris est, aliquid exinde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. » Item ad Pammachium (*epist.* 48) : « Ubi ditior est largitore cui largiendum est, pars sacrilegii est rem pauperum dare non pauperibus. » Unde Isidorus : « Magnum scelus est res pauperum præstare divitibus, et de sumptibus inopum acquirere favores potentium. » Considera itaque quia nullum Scriptura excipit, non episcopum, non abbatem, non aliquem domus Dei œconomum. Quisquis sibi commissæ Ecclesiæ bona subtrahit, intelligat se jam non pastorem sed invasorem esse omnique prædone crudeliorem, furemque domesticum, ac familiarem inimicum. Qui enim ea quæ solis omnino pauperibus eroganda suscepit, in alienos usus temere dilapidat, non vult in deserto hujus sæculi turbam pauperum esurientem reficere, sed cum sceleratissimo Juda loculos sibi constituit, et ea quæ in pauperum cibos aggregamus, fur improbus asportat.

Debent quippe nosse sacerdotes, Ecclesiarum substantiam pauperum esse, non suam, nec abutantur in tyrannicæ effusionis morem creditam sibi degentium dispensationem. Unde Hieronymus dicit ad

imprudenter effundas, id est, ne immoderato iudicio A rem pauperum tribuas non pauperibus, et secundum dictum prudentissimi viri, liberalitate liberalitas pereat. » Debemus quoque considerare quid cui tribuendum sit, sicut idem paulo superius ad eundem scribit: « Præter victum et vestimentum et manifestas necessitates, nihil unquam alicui tribuas, ne filiorum panem canes comedant. » Sicut ergo pium est et iustum bona Ecclesiæ servare solummodo ad opus pauperum et captivorum, ita sacrilegium est in propriam voluntatem, et in alienos usus distribuere, et a Christiana devotione semotum. Quod ipse quoque Hieronymus testatur in Mattheum: « Omnes qui stipendiis templi, et his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ abutuntur in aliis rebus, quibus suam explent voluntatem, similes sunt Scribarum et sacerdotum, redimentium mendacium et sanguinem Salvatoris. » Scire debet itaque pia sollicitudo pastorum quia nihil omnino agere debent de rebus Ecclesiarum sine consilio et consensu subditorum, quoniam prudentiæ eorum commissum est ministrandi officium, non dispergendi arbitrium.

His prælibatis, ad vasa Ecclesiæ veniamus, de quibus potissimum interrogas. Cum enim dicatur sacrilegium incurrere qui aliquid de bonis Ecclesiæ in expletionem voluntatis suæ contraxit, pendere potes quantum delinquit qui vasa sacris dicata mysteriis abstulerit

Primum, si tanta pauperum et captivorum necessitas incumbit, tribuenda sunt cætera quæ in thesauris Ecclesiæ reposita sunt, deinde ipsa vasa frustalim comminuenda sunt, et in operibus misericordiæ eroganda. Unde dicit Ambrosius in libro de Officiis (lib. II, cap. 28 sub init.): « Aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed ut erogat, et subveniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adjuvat? An ignoramus quantum auri et argenti de templo Domini Assyrii sustulerunt? Nonne melius confat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quam sacrilegus contamine, et asportet hostis? » Et post pauca: « Nunquid dictum est sancto Laurentio: « Non debuisti erogare thesauros Ecclesiæ, vasa sacramentorum vendere? » Opus est ut quis fide sincera et perspicaci providentia munus hoc impleat. Sane si in suum aliquis derivet emolumentum, crimen est; sin vero pauperi erogat, captivum redimat, humandis fidelium reliquiis spatia amplifcet, misericordia est. In his tribus generibus vasa Ecclesiæ etiam initiata infringere, confutare, vendere licet. » Breviter mihi depinxisse videtur quid agendum sit de rebus Ecclesiæ. Sed neque licitum est de Ecclesiæ tutela vasa sacra abstrahere, et aliquorum manibus loco vadimonii tradere, sicut idem quoque testatur (*Ibid.*): « Opus est ut de Ecclesiæ mysteriis nulli forma non erant

sita egentibus, captivorum pretiis profecerunt. » Quod si desint nova, et quæ nondum initiata videantur, in huiusmodi, quos supradixi usus, omnia arbitror pie posse converti. Prius ergo usuale argentum in supradictis necessitatibus distribui debet, sicut beatus Gregorius dicit domino episcopo Messanæ (lib. VI, *epist.* 35): « Fraternitas vestra multum debet esse sollicita, ut, si quidem in Ecclesia vestra usuale argentum est, prius illud erogetur in redemptione captivorum: alioquin de sacratis vos vasis præbere necesse. Nam, sicut omnino grave est frustra ecclesiastica venundare ministeria, sic iterum culpa est, imminente huiusmodi necessitate, res etiam desolatæ Ecclesiæ captivis suis præponere, et in eorum redemptione cessare. » Item idem Fortunato episcopo Phanensi (*Ibid.*, *epist.* 15): « Sicut reprehensibile et ultione dignum est sacrata quemquam vasa, præter in his quæ lex et sacri canones præcipiunt, venundare; ita nulla est objurgatio: e vel vindicta plectendum, si pietatis causa pro captivorum fuerint redemptione distracta. » Notandum quod beatus Gregorius dicit quia omnino grave est frustra ecclesiastica ministeria, id est caudelabra, thuribula et cætera huiusmodi venundare, nisi præter illa tantum quæ lex et sacri canones præcipiunt, scilicet pro redemptione captivorum, et eleemosynis nihil penitus habentium. Qui ergo in alia expendit, contra canones facit. Unde etiam sacerdotali dignitate quisquis ille est, noverit se indignum, iuxta ejusdem papæ sententiam scribentis Joanni episcopo Larissæo (lib. II, *epist.* 7, ante fin.): « Consona sanctis Patribus diffinitione sancimus, ut qui sanctis necit obedire canonibus, nec sacris administrare, vel communionem capere, sit dignus altaribus. »

Ex superioribus itaque, quantum conjicio, pendere potes quia, si omnino grave est vendi ea scilicet quæ minora sunt Ecclesiæ ministeria sino certa necessitate, sacrilegium est, et omnino gravissimum, absque maxima pauperum indigentia, excellentiora illa videlicet vasa sacra et cruces venundare. Quapropter noverint omnes ministri Ecclesiæ quia gregi cui præsent, ut puta his qui sunt pauperes Christi, scilicet monachis, et canonicis regularibus, vel religiosis quibusque communit. r viventibus, prius omnia necessaria ministrare moderata distributione debent; id summopere præcaven- tes ne nimium prodiga superfluitate talis necessitas proveniat quæ thesauros Ecclesiæ expendi compellat. Si enim immoderate effundunt, peccant; quia inconsiderata effusio, totius domus ruina est. Enimvero cæteris in operibus misericordiæ distributis, si tanta necessitas obvenerit ut aliquod vas Ecclesiæ capiendum sit, ad hoc tantummodo alteri Ecclesiæ venundari potest ut in ipso idem officium quod ante celebratur, et ex ipso necessitate distri-

in vadimonium ponatur. Etenim sæculares personæ debitant reverentiam sacris mysteriis nesciunt impedere, quoniam hic usus non est eis commissus. Fortasse autem contingere potest ut prope arcam vel in ea domo in qua vasa abscondita sunt, committantur adulteria et fornicationes et ea crimina quæ iram Dei provocent. Nam cum in historia Regum legimus Ozam, eo quod calcitrantibus bobus arcam Domini tetigerit, illico interlisse; et in Levitico præceptum sit Aaron et filiis ejus ne permitterent filiis Caath vasa sanctuarii ferre vel tangere, ne forte perirent de medio Levitarum; quomodo audet quispiam extra Ecclesiam suam cuiuscunque personæ, sive clerico sive laico, aram Christi vel sepulcrum ejus in vadimonium dare? Quid enim crux est, nisi ara Christi? Et quid calix, nisi sepulcrum ejusdem Domini nostri? Qui ergo aram et sepulcrum in vadimonium ponit, cum Juda Christum vendit; et qui in vadimonium accipit, cum militibus, ne Christi resurrectionem et gloriam, quam ad sepulcrum Domini viderant, prædicarent, pecuniam a sceleratis Judæis suscipit. Legimus quoque in Daniele regem gentilem Balthasar, eo quod in vasis, quæ de templo Domini pater ejus sustulerat, concubinis suis potum ministraverit, subito manum scriptitantem vidisse, et de scripturæ interpretatione cognovisse mortem sibi instare et divisionem regni sui.

Ego ipse, ut de præsentibus interim loquar, animum tibi breviter exempli causa proferam quod nuper audiui, nescio an ad te quoque fama pervenerit. Accidit in Britannia minori quoddam miraculum. Nam quidam nummularius vasa Ecclesiæ sibi loco vadimonii in arca reposita servabat; casu

A pueri parvuli super eandem arcam ascenderunt, qui illico in amentiam versi sunt; sed et canes forte ascenderant, et in rabiem efferati fuerunt. Sensit dominus ultionem divinam esse eo quod vasa sacrata, non his deputanda locis vel pactis, pro accommodata pecunia accepisset; nimiumque perterritus fugit ad ecclesiam, quid factum fuerat omnibus intimavit, et sacra vasa quantocius a se emisit, non minori formidine quam olim Philistii arcam fœderis Domini propter imminentem cladem a se expulerunt. Quæ res adeo terræ incolæ exterruit, ut sceleratiorem quolibet idololatra prædicent qui sacra vasa deinceps in vadimonium posuerit vel acceperit. Perpende ergo quanta culpa sit vasa de sinu ecclesiæ rapere, et sæcularium manibus committere.

B Caveant itaque prælati Ecclesiæ ne res sibi commissas et susceptam pauperum dispensationem negligenter tractantes, incurrant detrimentum animæ suæ. Audivi enim de quibusdam episcopis, sicut in quadam epistola me scripsisse tibi memini, quia sæcularia arma complectuntur, et militares copias pretio conducunt, et alia similia nequaquam eis convenientia sequuntur. De quibus non ego sed Propheta: *Principes, inquit, vestri socii furum*, qui sibi creditam Ecclesiarum substantiam in supradictos usus nefarie effundunt. Spreto quippe episcopali officio, ea appetunt quæ omnimodo fugere oporteret. Unde consilio meo prælati quique, in quantum prævalent, omnes a se occasiones abscedant, quibus innumera damna filiis suis et rebus ecclesiasticis provenire solent, ut bene ministrantes ab eo mercedem recipiant, cujus et locum tenent, et vestigia sequi deberent. Vale.

APPENDIX.

Epistolæ canonicorum Carnotensium, Hildegarii, Guillelmi ducis Aquitanie et aliorum plurimorum.

EPISTOLA CXIV [olim CIX.]

Clarissimo Turonensi archiepiscopo H. A. decanus et tota congregatio canonicorum Sanctæ Mariæ Carnotensium prona atque devota fidelitatis obsequium et orationis suffragium

Nuper antequam Romanum iter agere cœpisset D beatissimus Pater noster Fulbertus (49) episcopus vestro, ut scitis, dulci usus est colloquio. Unde reversus dum quadam die in conventu nostro reside-

ret, de ipso itinere nobiscum agens, conquerentibus nobis post abscessum ejus multa nos a pluribus adversa passuros, et nominatim a Fulcherio ejusque nepotulo, suorum quoque manipulis furum, ille constanter et confortatorie, ut solet, in talibus respondit: *Malorum injurias boni æquanimitè ferre debent. Ut enim ipsi legis in quadam homilia beati pape Gregorii, bonus non fuit, quisquis malos non toleravit.*

Adjecit præterea se vobis inde fuisse locutum,

(49) Fulbertum Romam cum Roberto rege petiisse peregrinationis causa suspicor. *Rex etenim Robertus, inquit Paulus Emil. in illius Vita, cum Romæ esset, ad divi apostoli aram scriptum obtulit pridie festivitatis apostoli in quo antiphona Cornelius Centurio continebatur. In veteri manuscripto Chron.: Anno 1026 Rob. rex Francorum piissimus Romam*

tatis amicus. Antiphonas sacraque responsa quadam edidit, judicio Ecclesiæ universæ probata receptaque; ejusmodi sunt: Sancti Spiritus, O Constantia martyrum. Quod responsum composuisse ferunt cum Constantia, illius uxor, Robertum maritum rogasset ut in illius gratiam aliquod carmen conceret. Cum Avallonem obsideret, nullo oppugnante quassante,